

OPERELE SCRITORILOR ROMÂNI

N. FILIMON

NUVELE

CU „AMINTIRI ȘI INSEMNARI”

DESPRE

NICOLAE FILIMON

DE

Pr. G. NEGULESCU-BATIȘTE și Dr. N. VĂTĂMANU

3574

EDITURA „UNIVERSUL”

619 dublet

Biblioteca mare a Liceului "Regina Maria" Bucuresti
N. FILIMON

266/157

2 III

NUVELE

NENOROCIRILE UNUI SLUJNICAR
și MATTEO CIPRIANI

PRECEDATE DE

AMINTIRI ȘI INSEMNAȚII

DESPRE

NICOLAE FILIMON

DE

Pr. G. NEGULESCU-BATIȘTE și Dr. N. VĂTĂMANU

9 Iunie 1945

149352

Comp. de Comitet.

BUCUREȘTI

Editura ziarului „Universii” str. Brezoianu, 23-25

1942

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA.....619.....

1956

B.C.U. Bucuresti

C149352

RC 172/03

RR-32

În prefața ediției sale la „Ciocoi vechi și noi”¹⁾, N. Iorga constata că la acea dată nu se știau decât puține lucruri, despre viața lui N. Filimon; singurile știri erau cele cuprinse în vestitele scrisori ale lui Ion Ghica. „Trăiesc oameni care l’au cunoscut, dar nu-și mai aduc aminte mare lucru de dânsul, fiindcă pare să fi fost o ființă care n’avea nimic neobișnuit. Nu se știe: nici când s’a născut, nici unde, nici din ce părinți. Ce școală a făcut, nu se poate spune și poate că nici n’a făcut multă”.

Astăzi la cele mai multe dintre întrebările de mai sus se poate răspunde, fiindcă se știe și când s’a născut și unde și din ce părinți, acela care avea să fie primul nostru adevărat „romancier”.

Dela „oameni care l’au cunoscut” s’au adunat amintiri foarte pitorești și interesante. Dela ei s’a dat de urma familiei scriitorului și s’au putut afla dela rudele lui, informații prețioase. În sfârșit, de pe cărțile de ritual ale bisericii la care a slujit tatăl lui Filimon, în curtea căreia a locuit și la care apoi a slujit însuși Filimon drept cântăreț, s’au putut culege o sumedenie de însemnări lămuritoare asupra vieții și chiar firii scriitorului. Toate aceste cunoștințe, pe care le adunase preotul G. Negulescu-Batiște, a început a le scrie și tipări în revista „Amvonul”²⁾, în lunile ce au precedat războiul

1) „Mine-va”, 1902.

2) „Amvonul”, anul XIX, nr. 2 și 3.

nostru din 1916. Dar izbucnirea războiului a împiedicat continuarea publicării, iar împrejurări neprielnice ulterioare au făcut ca studiul să rămână neterminat.

Chiar așa fragmentar cum apăruse, el putea fi folosit de aceia ce între timp au mai editat pe Filimon și trebuiau să arate publicului cititor, cine fusese autorul.

A rămas totuși nerelevat în paginile modestei reviste bisericești, până când, în 1931, dl. G. Baiculescu a scos ediția sa comentată din „Ciocoi vechi și noi”. Domniasa pentru prima oară s'a folosit de fragmentul publicat în „Amvonul”, precum și de o parte din restul nepublicat al studiului. În fruntea ediției sale a putut pune și fotografia lui Filimon, semnalată domniei sale de pr. Negulescu-Batiște.

Am socotit că a venit însfârșit timpul să dăm la lumină întrețul studiu despre familia lui Filimon, precum și Amintirile, completându-le unde s'a simțit nevoia.

În lumina acestor date documentare figura și viața enigmatică a lui Filimon încep a se lămuri bine. Rămâne ca viitorul să ne dea o cât mai exactă reconstituire a vieții acestui întemeietor al literaturii românești.

Cum a cunoscut Nicolae Filimon pe Anton Pann

— Amintiri —

Între anii 1895—1900 mă aflam cântăreț și secretar contabil la biserica Sft. Nicolae Șelari. Îndeplinirea acestor slujbe mă punea în strânsă legătură cu mult regretatul preot Emanoil D. Economul, cunoscut foarte bine de bucureșteni sub numele de „tata Manole”. Sâr-guința mea în îndeplinirea slujbei, îl făcea pe tata Manole să-mi arate o deosebită atențiune, la care eu îi răspun-deam cu o adâncă dragoste fiiască. Legătura sufletească dintre noi se cimentase așa de puternic, încât și mai târziu, când nu mai eram cântăreț și secretar al epitropiei, nu mă simțeam bine dacă nu mă duceam măcar odată pe săptămână să-l văd pe bătrân, simțământ de care nici tata Manole nu era strein față de mine, fiindcă mă vizita foarte des și a fost foarte bucuros când am ajuns preot la biserica Batiște.

În casa părintelui Manole, întâlneam de multe ori, câțiva prieteni intimi ai sfinții sale, — prieteni din copilărie, — pe care trecerea timpului și sbuciumul vieții nu-i despărțise niciodată. Aceștia erau: Părintele Nae Ionescu († Iunie 1902) în vârstă de 74 ani, slujitor la biserica Ienii ; Părintele Ioniță Sărindăreanul († 1900) fost slujitor la biserica Sărindar și apoi, după dărâmarea Sărindarului, la biserica Doamna ; Părintele Lazăr Nestor († 1903) slujitor la biserica Sft. Elefterie; Părintele Ruse

Vasilescu († 1907) dela biserica Dintr'o zi și Părintele Pandele dela biserica Dobroteasa.

Unii dintre acești prieteni ai lui tata Manole, fuseseră în tinerețea lor paracliseri și cântăreți pe la biserica lenii; popa Nae înainte de a fi preot, fusese și diacon la acea biserică, iar mai înainte cântăreț la biserica vecină, Dintr'o zi.

Când acești bătrâni erau adunați în casa lui tata Manole, în „sinedrion” cum ziceau ei, era mai mare plăcerea să-i ascuți. Orice chestiune — și pe atunci se afla la ordinea zilei detronarea mitropolitului Ghenadie — era discutată de dânșii din toate punctele de vedere. În timpul taifasului, presărau ici și colo câte o anecdotă din „Isopie” și apoi, ca încheere, pecetluiau aprecierile cu vreun citat biblic, care sintetiza de minune faptele și împrejurările sau caracteriza perfect oamenii despre care vorbeau.

Amintirile și întâmplările lor din viață, povestite în graiul bătrânesc, îți înlănțuiau în minte întâmplări petrecute cu cel puțin cincizeci sau șeaizeci de ani în urmă. Cele auzite de ei dela bătrâni sau citite în cine știe ce notițe scrise pe filele îngălbenite ale vreunei cărți bisericesti, îți lămuriau unele fapte sau întâmplări necunoscute sau poate abia amintite de istorie....

Dela dânșii am auzit, de pildă, despre cutremurul din ziua de sfântul Teodosie, despre uciderea protopopului Gheorghe de către tâlhari, în pădurile Vlășcii; despre mijloacele întrebuintate de vechii protopopi spre a face împăcarea între soții ce cereau divorț; despre vrajba și cearta dintre Eliade Rădulescu și Cezar Boliac poreclit „Sarsailă”, poreclă pe care și bătrânii o dădeau în intimitate lui tata Manole, fiindcă băga zizanii între membrii „Sinedrionului” dela Șelari, ca să aibă în urmă motiv de a face haz....

În sfârșit când se întâmpla să asist și eu la adunările acelor bătrâni dela „Sinedrion”, simțeam o adevărată

plăcere, care mă făcea să-i caut cât mai des. Tocmai acum îmi dau seama că bătrânii apreciau lucrurile la justa lor valoare și posedau, din experiență, o deplină cunoștință a oamenilor.

*

Intr'una din zile mă întorceam dela Universitate spre Internatul Teologic și trecând pe la biserica Sf. Nicolae din Șelari, am găsit „Sinedriul” gata să ridice ședința, ce se ținuse în chioșcul lui tata Manole, din dos de altarul bisericii. De altfel, după anumite semne și tonul discuției bătrânilor, eu pricepeam dacă sunt la începutul, în toiul sau la sfârșitul ședinței. În ziua aceia filigenele de cafea erau goale ; cele două scrumiere erau umplute de resturi de țigări ; chiseaua de tutun era goală ; tata Manole și popa Lazăr tachinau pe popa Nae dela biserica Enii în hohotele de râs ale celorlalți : popa Pandele dela Dobroteasa stătea în picioare cu mâna stângă sprijinită sub cureaua dela brâu, lată de cinci degete, și râdea cu mare poftă de glumele făcute pe seama popii Nae: dând din când în când putere veseliei sale, prin lovituri de baston în masă ; popa Ioniță Sărindăreanu — „boerul — râdea de-l podidise lacrimile, pe care și le ștergea cu o mare basma de mătase, pe care o întocmea apoi pe dunga dela călcat ; iar popa Ruse, ședea cam fără chef, tocmai în fundul chioșcului și își sucea mustața spunând : țin'te Nae... nu te lăsa Nae... mila Domnului Nae, mila !....

Când m'am ivit eu pe după altarul bisericii, astfel ca bătrânii să mă vadă din chioșc, popa Nae dela biserica Enii, care stătea rezemat de uscior, făcu mâna cozoroc la ochi și mă privi țin'tă până ce m'am apropiat. Dându-le bună ziua, întrai și începui a le săruta mâna pe rând, începând cu tata Manole, la care ei îmi răspundeau cu sărutul pe frunte, după vechiul obicei. Popa Nae, care mă văzuse de atâtea ori și chiar mă chemase să-i cânt în biserică, nu mă slăbea din ochi. Pe când eu îi răs-

pundeam lui tata Manole la întrebarea ce-mi făcuse despre sănătate, aud pe popa Nae spunând : „bre !... cum seamănă cu bietul Mălai !...”

Asemănarea ce găsea bătrânul între mine și cineva pe care îl chema Mălai mă făcea să roșesc până în albul ochilor, fiindcă numele de Mălai îmi reamintea neplăceri din copilărie, când în certele cu frații pentru te miri ce, ei îmi ziceau Mălai, numele sau porecla unui țigan hursuz și pucios din sat.

Dar popa Nae uitându-se lung la jacheta de pe mine și la pălăria de pe cap — un demijoben — continuă a spune : „uite, bre !... sprinter d'astea purta și bietul Nae, o capelă d'astea îi adusesese conașul Scarlat de la Paris !... săracul Nae”...

Foarte intrigat de asemănarea ce găsea bătrânul între mine și acel „Nae... Mălai”, l'am rugat să-mi spună despre cine era vorba. Până să-mi răspundă popa Nae că acel Mălai a fost un cântăreț la biserica Enii și un foarte bun prieten al Sf. sale, i-a luat înainte tata Manole spunând : „hei !... era un năzdrăvan ca și el...” ; iar ceilalți bătrâni aproape în cor rostiră câte o exclamație de compătimire : „Săracu' Nae ! Bietu' Nae !... Dumnezeu să-l ierte !”...

— Că multe pozne mai făcea și multe snoave mai știa ! adaugă tata Manole.

— Să fie, bre, vre-o treizeci de ani de când a murit ? întrebă popa Ioniță.

— A, da ! Poate și mai mult, răspunse tata Manole ; la 1861 când am venit eu preot aici, el încă trăia și nu a murit decât la câțiva ani după aceia.

— Sunt tocmai vre-o treizeci și doi de ani, adaugă popa Nae, fiindcă în anul când a murit, îmi aduc foarte bine aminte că a născut răposta — Dumnezeu să o ierte — pe Olguța.

Acum băgam de seamă că mai toți bătrânii „sine-driști”, cunoscuseră pe acel Nae și în cele câteva mo-

Țigani la gârle. Desen de Preziosi

mente de gândire la el, pricinuite de prezența și asemănarea mea, în mintea bătrânilor năpădeau o mulțime de amintiri care trebuiau spuse. Și într'adevăr chiar așa a fost. La îndemnul lui tata Manole, care era cel mai limbut dintre „sinedriști”, popa Ioniță Sărindăreanu începu să povestească o întâmplare cum a cunoscut el și „bietul Nae” pe Anton Pann.

— Intr'o zi după Rusalii — Paștele căzuse în vară — veneam de pe câmpia Filaretului, unde împreună cu Nae, cu băiatul de la Vlădica Troados și cu băeții lui Căpățână dela Sf. Ilie, de pe podul Calitei, ne jucaserăm „de-a petrecu”. Când am ajuns la gârlă, eu în loc să mă despart de Nae, ca să trec apa pe podul Beilicului și de acolo să iau drumul pe la Jignița în spre casă, am apucat cu Nae drumul pe malul gârlei în sus, căci el vroia să se ducă la mătușă-sa, în Isvor. Pe malul gârlei pe unde treceam, poposiseră pâlcuri-pâlcuri de țigani boerești, eșiți la spălat. Unii erau în apă, iar alții stăteau pe mal tolăniți la soare. Noi, abea puteam trece printre ei. După ce trecurăm prin primul pâlc, Nae se opri și smulse dintr'un gard un sfiștoc de mărăcini, pe care îl legă bine cu betele ; mă descinsei și eu de curea și o legai de bete lângă mărăcini. Așa pornirăm la drum, Nae ținând de un capăt al betelor, iar eu de curea, în cât duceam sfiștocul de mărăcini între noi ca pe o grapă. Când am ajuns aproape de un pâlc de țigani, am croit-o într'o fugă nebună cu mărăcinii târâș prin hainele și rufele celor ce se scăldau și printre cei ce ședeau tolăniți. De târnul nostru de mărăcini se agățase un bazar întreg de rufe și haine, iar țiganii unii în pielea goală și alții numai pe jumătate îmbrăcați, alergau după noi urlând ca dracii în iad. Noi alergam de ne scăpărau călcâile, dar ceata țiganilor sporea mereu pe urmele noastre și erau gata-gata să ne ajungă. Dacăm văzut primejdia, am lăsat și târn și bete și curea și tot și, astfel ușurați, am nemerit cu

sufletul la gură în niște bozii înalte, din curtea din dos a banului Ghica, acolo unde e azi Azilul de noapte. Acolo am stat pitiți până ce au plecat tiganii, după care am eșit și noi binișor din ascunzătoare și am trecut gâr-la pe podul de la Mihai-Vodă. Era vremea s'o iau pe malul celălalt al gârlii spre casă, iar Nae să se ducă la mătușe-sa în Isvor. Dar dincoace pe malul gârlii am întâlnit niște oameni cu pește, care aveau vârlani vii într'un borcan de sticlă. Tot uitându-ne la vârlani și ținându-ne după ei, ne-am pomenit la pescărie. Ne-am sucit noi, ce ne-am sucit printre barăcile pescarilor, până ce am ajuns în fața uneia acoperită cu rogojini prinse în clești. Aci, un boer înalt și gras, cu favorite scurte și cu mustețile tunse, stătea cu mâinile la spate ținându-și tichia și se tocmea cu pescarul pentru doi crapi mari. Nae după ce dădu roată de vre-o două ori boerului și pescarului, se apropie binișor pe la spate de boer și când îi dădu un pumn în tichie, i-o repezi tocmai sub taraba cu pește. Și pe urmă, să te ții fugă pe malul gârlii în jos!... După el fugeam și eu. Dar cât ai clipi din ochi, se luară după noi câțiva băeți de la prăvălie și ajutați de lume ne-au prins. Acuma, hai înapoi la boer ! Când am ajuns acolo și eu și Nae tremuram ca varga. Boerul, care era acuma cu tichia pe cap, îl întrebă pe Nae, pe care pescarii îl arătau ca vinovat :

— Ce-ai avut, mă țâncule, cu tichia mea ?

Bietul Nae, de frică și cum era el bâlbâit la vorbă, începu să zică :

— Sărut mâna cucoane, tichia e făcută să stea în cap, nu la..

Pe semne că la acest răspuns nimeni nu se aștepta, că pufniră toți în răs. De hazul lui râdea boerul, râdeau și pescarii, râdeam și eu, numai bietul Nae se uita țaglă în ochii boerului, așteptând ca un vinovat osânda. Boerul potolindu-se din răs, porunci vlăjganilor acela de pescari să ne dea drumul și în loc de chelfăneală, băgă

mâna în buzunar și scoțând doi icușari, îi dădu lui Nae, zicând :

— Ia, bre țăncule ! că tu ai dreptate ; tichia se ține pe cap, nu la...

Acel boer a fost Anton Pann, care mai pe urmă a fost foarte bun prieten cu Nae.

— Erați cam de o seamă, tată Ioniță ? întrebă popa Ruse.

— Ba nu, răspunse popa Ioniță, el poate să fi fost cu vre-o trei sau patru ani mai mare decât mine.

— Ia, nu te mai face mic ! întrerupse popa Manole, că doar ai învățat la școală cu el.

— Da, dar el era la octoih și eu abea sloviniseam, când eram la școală la dascălul Chiru, răspunse popa Ioniță.

Și pe dată popa Ioniță începu să povestească o altă întâmplare, de pe vremea când ucenicea cu Nae pe bătae și procopseală la dascălul Chiru dela biserica Enii.

— Știți, se adresă lui popa Nae și lui tata Manole, că bietul Nae ședea cu mumă-sa într'o chilie din curtea bisericii Enii, colo în fund, dinspre Cornescu. Lângă chilia lor, doar le despărțea chilia preotesii Uții a lui popa Ion, era chilia dascălului Chiru, care mai avea în față încă o odăiță în care ținea școală iarna. Pe mine când m'a adus tata în București și m'a dat la școala dascălului Chiru, m'a pus în gazdă la preoteasa Maria, mama lui Nae ; împreună cu el urmam la școală. Maică ! Maică ! să-l fi împins păcatul pe vre-un băiat să nu știe „matima“, sau să nu știe să „paralaghisească“ la muzichie, sau să facă nebunii câtă vreme dascălul era în chilia lui, că-l mâncau sfinții ! După ce dascălul rupea nuiaua de alun pe spinarea lui și nu mai avea cu ce bate, îl făcea scăpat pe băiat asvârlind după el cu metaniile, cu imineul și cu ce-i eșea în cale. Mângâierile dascălului Chiru le gustau toți, mai în fiecare zi.

Intr'o zi după amiază, pe când dascălul obosit de la

biserică, trăgea un pui de somn, noi ne-am apucat să jucăm „buști” în clasă. Sgomotul nostru l’a deșteptat pe dascălul Chiru din somn. Până să tragă zăvorul de la ușa chilii lui, care dădea în clasă, toți băieții ne-am așezat cu sfințenie la locurile noastre ; numai Nae a rămas să-și adune gioalele de pe jos și s’a zăpăcit când a intrat dascălul, neștiind încotro să o apuce. Mânia dascălului s’a revărsat cu prisosință asupra lui. După ce i-a tras o păruială sdравăă, l’a pus și la genunchi. Noi ceilalți băieți am scăpat de mângâiere, iar eu care o primeam mai aspră decât toți, mă gândeam, ca semn de mulțumire lui Dumnezeu că am scăpat de bătae, să aprind o lumânare la icoana Sf. Nicolae făcătorul de minuni.

Pe când mă chiteam cu mintea, cum să fur o lumânare dela prescurăreasa bisericii, aud pe dascăl intonând pe nas „proforaua” glasului al optulea : pa, vu, ni, pa, vu, ga, vu, pa, ni. Toți băieții scoaserăm Anastasimatarele și deschizând la glasul al optulea, am început să paralaghisim „Doamne strigat-am”. Dascălul Chiru se plimba prin clasă, călcând rar și apăsat după tactul papadic al cântării, ținând nuiava în mâini, la spate. Pe când dascălul Chiru era cam prin fund, cu spatele spre locul unde sta Nae în genunchi, afurisitul se ridică în sus, strâmbă gura și își holbă ochii la noi, tocmai cum făcea dascălul Chiru când ne lua la bătae, și apoi ca un sfânt se așeză iar în genuchi. De pozna lui, noi am început să râdem. Apoi să te ții ! Șuera nuiava dascălului pe spinările noastre ca ntr’o rogojină și ieșea praful din scurteici, ca dintr’o saltea veche !... Până să-i vină rândul lui Nae la coropceală — fiindcă dascălul Chiru băgase de seamă că el este cu pricina — Nae o și tuli pe ușe afară. Dascălul, după ei ! Văzând că nu-l ajunge, scoase imineul din picior și din fugă îl păli în cap. De atunci Nae dus a fost, că nu a mai dat pe la școala dascălului Chiru dela biserica Enii. Unde stătea el pitit și ce mânca, n’am știut

vreo două săptămâni. Biată mamă-sa — Maica preoteasa, Dumnezeu s'o ierte ! — îl bocea în toate zilele pe Nae și îl blestema pe dascălul Chiru, că de frica lui și-a luat „Năică“ lumea în cap. Eu, de câte ori o găseam bo-cindu-se, căutam s'o potolesc, spunându-i că Nae s'o fi dus poate la mătușe-sa Păuna în Isvor. Biata preoteasă, dacă s'ar fi putut ar fi sburat până acolo, că de mers nu era chip, de când venise gârla mare și rupsesse toate po-durile.

La vreo două săptămâni dela fuga iui Nae, mă duceam să mă joc cu băiatul dela Vlădica Panaret ; când am trecut pe la poarta casei lui Conu Scarlat Bărcănescu, știți colea unde-i poșta ¹⁾, am văzut pe Nae stând de vorbă cu Scarlat și cu Mitică, băieții Bărcănescului. Intr'un suflet m'am dus până la biserica Enii să-i spun mamei-preote-sii că am găsit pe Nae ; și ea, sărmana, s'a dus de ne-numărate ori să-l să-l aducă acasă, dar el n'a mai vrut în ruptul capului să dea ochi cu dascălul Chiru, spunân-du-i mamă-sii că el învață „filade grecești“ cu conașii și „apoi se duce la Colegiu“.

— Ei, da, zise popa Manole, asta o știu și eu ; se du-cea la Sf. Sava cu băieții Bărcănescului, ținându-le ghioz-danele și mai pe urmă a mers cu ei la Paris.

— Chiar așa ! In casa Bărcănescului a stat Nae multă vreme, adaugă și popa Ruse. Mi-aduc aminte că pe când eram paracliser la biserica Enii, el îmi dădea leafa, că-l pusesse boerul îngrijitor în locul clucerului Eftimie.

1) Casa marelui logofăt Scarlat Bărcănescu († 1863) era localul în care a fost poșta înainte de a se construi actua-lul palat. In locul aceor case s'a clădit palatul Camerei de comerț. Marele logofăt Scarlat Bărcănescu avea acele case moștenite dela tatăl său, Ianache Bărcănescu, pe care a-cesta le luase dela mănăstirea Pantelimon, dând în schimb moșia Bucșanii de jos din județul Vlașca. La rândul ei, mănăstirea Pantelimon le avea danie dela M'tropolitul Noofit (Criteanul), care voise să facă aci, lângă biserica Șe-lari, un han. (Arhiva St. Condica Domnească XXVI pag. 222; cf. Gălățescu: Eforia Spitalelor Civile, pag. 212-215.

În vremea când povestea popa Ioniță Sărindăreanu despre fuga lui Nae dela școala dascălului Chiru, popa Nae dela biserica Enii încă ședea rezemat de usciorul chioșcului și dădea din cap, incredințând cele spuse de popa Ioniță. Tata Manole care era, după cum am spus, cel mai limbut dintre „Sinedriști“, se legă de popa Nae zicând : „ce stai ca o miresă, bre ? „Ori te gândești la sfranțuștile lui Nae, cu care cântai la fteatru ?“.

Atâta i-a trebuit lui popa Nae ca să-i amintească de sburdălniciile tinereții lui, că râzând pe sub mustață începu să povestească fapte de vreo 45—50 de ani în urmă — pe când era diacon deabea hirotonisit la biserica Enii — și când l'a „scos bietul Nae din minți“ de s'a desbrăcat de rasă, a lepădat potcapitul și îmbrăcându-se cu sprințerul „bărdăhănosului de Nae“ s'au dus amândoi de au cântat „doeturi din Fradiavolia“ în sala Slătineanului.

În această povestire nu uita bietul popa Nae să spună cum venea pe dânsul „sprințerul lui Nae“, cum îi ședea pe vârful capului „țilindra aia luată de Nae dela conașul Scarlat“, cum l'a sărutat „între *culiște* madam Șarlă din Milano“, cum se vorbea a doua zi prin tot Bucureștiul că seara „cântase la fteatru un bariton rus dela *scara* din Milano“ și multe altele. Era atâta haz în povestea lui popa Nae, că râdeau „sinedriștii“ cu lacrimi.

După ce bătrânii se potoliră din răs, popa Manole începu să imbie pe popa Nae ca să spue ceva și „despre doftoria dicasterioților, care i-a tăiat pofta de fteatru și de sărutatul lui madam Șarlă“, însă popa Nae se făcea că n'aude, iar popa Manole stăruia de el să spue „cum ținea putinica în brațe, când l'a bătut vicarul în dicasterie, fiindcă s'a făcut aftor“, cum s'a făcut mort și cum a fugit din beciul Mitropoliei. Toate îndemnurile lui popa Manole și ale celorlalți au fost zadarnice. Popa Nae n'a mai vrut să le povestească nimic, făgăduindu-le doar că va mai spune „pe rasul viitor“, adică în ședința ce va urma.

Eu care am fost față la această ședință a „sinedriști-

lor", prelungită tocmai din cauza prezenții și asemănării mele cu „Nae Malai", când am rămas singur cu tata Manole, având ceva de lucru, am îndrăsnit a-l întreba pe bătrân, cine fusese acel Nae cântăreț la biserica Enii și dacă într'adevăr după familie se numea Malai.

— Dar de unde, brel — îmi răspunse popa Manole ; noi prietenii îl poreclisem Malai fiindcă mânca mult. Dar el se numea *Nicolae Filimon*.

Așa am aflat eu, începând cu povești bătrânești, despre acel Filimon începător al romanului românesc. Mai târziu, paroh la biserica Batiște, având sub privegherea mea celelalte două biserici ale parohiei : Dintr'o zi și Enii, am găsit în actele și cărțile acesteia din urmă, multe știri despre viața și faptele celui ce a scris „Ciocoi vechi și noi" precum și despre familia lui. Cum despre Nicolae Filimon s'au știut foarte puține lucruri, am așternut pe hârtie toate cele ce aflasem și care lămurau bine viața lui. În paginile care urmează, dăm rezultatul străduințelor noastre în această direcție, cu speranța că ele vor folosi aceluia ce va scrie odată, pe deantregul viața lui Filimon în cadrul epocii lui.

Pr. G. NEGULESCU-BATIȘTE

II

INSEMNAŢI

Părinţii lui Nicolae M. Filimon şi legătura lor cu biserica Enii

Pe la anul 1810 din îndemnul şi pentru trebuinţele Ruşilor, cari ţineau ocupate Principatele Române încă dela 1806, cu gândul să nu mai iasă din ele, s'a alcătuit de Duhovnescul Consistoriu ¹⁾ al Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei o catagrafie de preoţii, diaconii şi grămăticii de pe la toate bisericile din Eparhie ²⁾. Acea ca-

1) Vechile noastre judecătorii bisericeşti, fuseseră reformate de administraţia rusească încă din anul 1809. (Bis. Ort. Rom. an. XVI, p. 313—7, vezi acolo Adresa Exarhului Gavriil către Divanul Cnejii Valahiei).

2) Catagrafia Eparhiei Sf. Mitropolii a Ungro-Vlahiei se găseşte la Academia Română în două conđici: Nr. 1457 pentru judeţele Ilfov, Prahova, Ia'omiţa, Viasca, Dâmboviţa şi Teleorman; şi Nr. 1542 pentru jud. Muşcel.

În legătură cu această catagrafie trebuie avut în vedere şi următoarele: în primele luni ale anului 1812, locuitorii din două sate din dreapta Oltului se plânsese „Excelenţei Sale Ghenerar (Crasno-Mi'osevici", că în satele lor sunt foarte mulţi diaconi şi preoţi, că preoţii şi diaconii aceştia erau scutiţi de unele angarale şi dări şi deci toate greutăţile fiscului erau purtate numai de ei. Faptul acesta se observa nu numai în cele două sate oltenice, ci în toate satele şi oraşele din Muntenia. Pentru stârpirea abuzului ce se făcea cu hirotonia celor nepregătiţi şi peste trebuinţele reale, Mitropolitul Ignatie al Ungro-Vlahiei, cu aprobarea Generalului Preşedinte, a trimis la 2 Mai 1812 către Episcopii sufragani şi în acelaş timp către Consistoriul Eparhial o poruncă însoţită de o anexă în 15 puncturi cu privire la felul cum se va proceda în viitor la recomandarea candidaţilor la hirotonie. Şi pentru a nu se

tagrafie conține date și informațiuni foarte amănunțite pentru vremea în care a fost scrisă.

Intre datele și informațiunile catagrafice privitoare la personalul și biserica Sf. Nicolae din mahalaua lanii, găsim că în acel an slujea la acea biserică un tânăr preot numai de 26 de ani, numit Mihai sin Mihai, despre care se mai spune că era fecior de mirean, căsătorit cu Stana, „hirotonit de Arhiereul Titopoleos Kir Teofilact în biserica Crețulescului, în zi Sâmbătă, cu cartea de preoție a Mitropolitului Dositei la leat 1806 Septemvrie 4, pă biserica Precupeții-vechi, de unde a fost apoi mutat după cererea mahalagiilor cu pecetluitul Mitropolitului Ignatie la biserica unde și acum se află”³⁾ — adică la biserica lenii. Probabil că mutarea acestui preot dela biserica Precupeții Vechi la biserica lenii se făcuse chiar în anul 1810, după ocuparea scaunului mitropolitan de grecul Ignatie, fost al Artei.

Înainte însă de a cerceta cine este acel preot Mihai sin Mihai și soția lui Stana, trebuie observat faptul că dacă acel preot reușise să fie transferat dela biserica Precupeții-Vechi, situată într'o mahala cu vreo 160 enoriași, în majoritate oameni nevoiași — precupeți —, la o biserică centrală, destul de bogată cum era pe atunci biserica lenii și în jurul căreia locuiau boieri în-

comite abuzuri și înșelăciuni, sub pontul 6 hotărâ: Să se facă o catagrafie a bisericilor din toată Valahia și de preoții și de diaconii cari slujesc în ele, ca să nu aibă voie de acum înainte să se strămute după cum se întâmplă acum, fiindcă fug și se duc la locuri unde nu este trebuință de preoți, unde se întâmplă adunătură și locul lor rămâne deșert și este nevoit arhiereul a hirotoni alții și cu acest mod se înmulțește numărul preoților fără de a fi nevoie. (Bis. Ort. Rom. an. XVI p. 197—201).

Catagrafia Eparhiei Ungro-Vlahiei, poartă data de 1810, ceia ce însemnează că și mai înainte de 1810 se dăduse poruncă în sensul celei din 1812.

3) Partea din Catagrafie privitoare la orașul București, a fost publicată de d. Al. Lapedat în Rev. B's. Ort. Rom. XXXI din care a extras-o în broșură. Citațiile se fac după broșură, p. 14, nr. XVIII.

semnați : Gândeștii, Câmpenii, Corneștii, Colceagii, Poenarii, Mihaleștii, Palada etc., și la care boierii cei mai de frunte ca Brâncovenii, Grădiștenii, Cândeștii, Bărcăneștii, Ghiculeștii și Filișanii, se priveau deopotrivă îndreptățiți ca ctitori, fiindcă ascendenții lor fuseseră rude foarte apropiate ori cu ctitorul Marele Logofăt Pană Negoescu, ori cu soția lui Safta, *acel preot Mihai sin Mihai, trebuie să fi fost ori un om cu deosebite însușiri sufletești cu care se impunea, ori trebuie să fi fost legat prin ceva cu biserica lenii și ctitoria ei.*

Că în adevăr preotul Mihai sin Mihai a fost un om cu deosebite însușiri sufletești se constată dintr'un act posterior vremii sale, în care se spune că biserica lenii „între anii 1816—1830, a fost administrată de Protopopul Mihai, și această afirmațiune postumă, e întărită de diferite însemnări dintre anii 1818—29 scrise pe cărțile de ritual ale bisericii lenii în care se vorbește de „*părintele Mihai, duhovnicul și episcopul bisericii* 4).

De bună seamă ca să ajungă acel preot la o vârstă relativ tânără — avea 26 de ani în anul 1810, — protopop al orașului sau chiar numai al unei plăși, și în acelaș timp să poată câștiga deplina încredere a bașboierului Nicolae C. Brâncoveanu și după moartea acestuia a nepotului său de frate, Grigorie Em. Brâncoveanu, ca să-i încredințeze administrarea avutului bisericii lenii în numele lor, preferindu-l administratorului de până atunci — Marele Ban Isaac Rallet și fiului acestuia Ioan Isac Rallet, — negreșit că tânărul preot Mihai a fost o personalitate distinsă prin capacitatea și însușirile sale sufletești.

În ceea ce privește legăturile ce par să fi existat între preotul Mihai sin Mihai cu biserica lenii și ctitoria ei, — în majoritate enoriașii ce-l ceruseră de preot slujitor la biserica lor, — bănuiesc că provine din împrejurarea următoare :

4) Vezi anexele.

La 21 Aprilie 1743 ctitora bisericii lenii — Logofeteasa SAFTA ⁵⁾, soția lui Pană Negoescu — își scria diata în fața duhovnicului ei Calinic Mireon. Din această diată se constată că în acel an, biserica lenii era servită de doi preoți : preotul Paraschiva și preotul Stan. Despre acel preot Stan, fericita ctitoră vorbește în diata ei cu o deosebită grijă părintească și creștinească milă. După ce rânduește cele de cuviință cu privire la biserica clădită „*pentru pomenirea și odihna răposatului boerului*” ei, „*și pentru sufletul*” ei, Logofeteasa Safta zice: ⁶⁾ „*ales pentru popa Stan care l'am luat de cinci ani, de l'am*

5) Logofeteasa Safta soția lui Pană Vel Logof. Negoescu, † Iulie 1719, era fiica lui Vâlcul Vornicul Mogoșescu-Grădișteanu sin Bunea Vistierul (Ac. R. 43 R. B. ; Arh. St. Mitr. Buc Condica IX, actele privitoare la moșia Mircești, jud. Vlașca). Ea a avut frați pe: Bunea, Vâlcul și Matei, zis Mogoșescu (Ac. Rom. 62 R. B.) și o soră numită Marga ce a fost soția lui M.hai Spătarul Cantacuzino (Ac. Rom. 110 R. B. id. 125—CXL).

Foia de zestre a Saftei e iscălită de „Marga Spătăreașa” (Arh. St. Mitr. Buc. Condica IX, p. 265). Un nepot de frate al Saftei, numit Papa, fiul lui Vâlcul postelnicul Mogoșescu (Ac. Rom. 100 R. B și 132 R. B.), cunoscut de cronică sub numele de Vasile Bărcănescu (Arh. Șt. M-rea Radu Vodă 78/3, Ac. Rom. Ms. 634, fila 65 v.; Cronica lui Radu Popescu în „Magazin Ist.” T. IV p. 150) a ținut în căsătorie pe Maria fiica lui Duca — Antonie Cuparu Bărcănescu (Arh. St. Mitr. Buc. 263/82 doc. 4; idem M-rea Radu Vodă 78/1), fratele lui Pană Negoescu (Act din 3 Dechemvrie 1711) soțul Saftei.

Urmașii acestui Papa-Vasile Mogoșescu-Bărcănescu și ai soției lui Maria, fiica lui Duca Cuparu, sunt: Constantin, M.hai, Radu și Maria. Constantin și Radu s'au numit când Mogoșescu, când Bărcănescu; iar Mihai s'a numit Filișanu fiindcă muma tatălui său, adică soția lui Vâlcu postelnicul Mogoșescu, a fost fiica lui Barbu Filișanu biv vel Comis (Arh. St. Schitul d'nr'un lemn pach. 18 d. 4), care probabil adusese moșia Filișași zestre soțului ei. Soția lui Mihai Filișanu a fost o Păiancă, — Anița.

6) Anexele sub nr. 84. Originalul Diatei nu mai există. Copia din anexe e scoasă după condica IX p. 265 a Mitrop. București dela Arh. Stat. Din anexa 80 se constată că familia Bărcănescu pe la 1864 avea la îndemână o diată a Logofetesei Safta Negoescu; nu se poate însă preciza dacă era originalul sau tot o copie.

crescut eu și l'am dat la carte fiind copil sărac de părinți și fecior de preot ; și iar eu l'am însurat și l'am preoțit și neavând cu ce să chivernisi și până în ceasul de acum, m'am milostivit și îi las casa pe care o am cumpărat dela maica Pătrana călugărița, care a fost soția lui Isar logofătul 7), care loc a fost al ei până den naintea bisericii. Și iar popului Stan îi las stâneni împrejurul casei lui după cum arată și zapisul care i l-am dat la mână de stăpânire, însă lui și copiilor lui câți Dumnezeu îi va dărui... Și de-i va da Dumnezeu copilași cuminți să se facă iarăși

7) Acest Isar Logofătul e scriitorul de acte (Ac. R. 123-LXIX) și compunătorul de pisanii (N. Iorga, Inscipții, p. 305—6) din vremea lui Constantin Vodă Brâncoveanu. Din dosarul nr. 1752/1852 dela Arhivele St., provenit dela desființata Eforie a Școalelor, aflăm multe informațiuni despre acest Isar logofătul. O scrisoare de pe la 1740 din acest dosar, spune: că în primii ani ai veacului al XVIII-lea, Isar, era călugăr sub numele de „Ioasaf“ și ajunsese egumen la m-rea Dealului. Pe soția lui care încă trăia pe când el era călugăr, o chema „Maica Pătrana călugărița“. Cu mult înainte de 1700, jupâneasa Iana, care construisese o biserică de lemn în locul căreia s'a construit în 1724 biserica Ienii de azi, a încredințat acestui Isar în taină actele de proprietate ale bisericii ei, între care se afla și un act prin care ctitora desființase cu grele judecăți închinarea bisericii ei către m-rea Târgșor. Motivul desființării închinării ar fi fost părăsirea bisericii de către călugării târgșoreni văzând că nu are nici un venit. Multă vreme Isar fusese purtătorul de grijă al bisericii jupâneșii Ianei.

În anul 1724 jupâneasa Safta Negoiasca clădind biserica Ienii de azi, călugării dela Târgșor au ridicat pretenții că biserica le aparține — probabil pe baza vechiului act de închinare al jup. Ianei, care încă le rămăsese în mână. Din cauza acestei pretenții s'a iscat proces între Logofeteasa Safta și m-rea Târgșor, pe care Logofeteasa Safta l-a câștigat numai după ce a găsit actul prin care Iana desființase închinarea.

În diata Log. Safta se afurisesc călugării dela Târgșor, dacă cumva ar pretinde că biserica construită de ea, le aparține.

Se pare că acest Isar = egum. Ioasaf, era din neamul boerilor Bărbătești. Casa lui a fost cam pe unde este azi situată noua clădire dintre bulevardul Brătianu și strada Enii, formând colțul

— 23 —
preoți aici la biserica mea, precum a fost și tată-su (al lui popa Stan), popa Nicolae al meu (care) m'au căutat la vremea urgii mel(e) și popa Stan fiusu, așisderea și copiii popi lui Stan", „iar alți streini nici cum nu las, nici popă nici diacon“ ..

După cum vedem intențiunea fericitei ctitore a fost ca la biserica ei să nu încapă în viitor preoți streini, ci pe cât se va putea numai urmași de-ai lui popa Stan, care îi era fiu sufletesc. Și grija fericitei ctitore pentru popa Stan și urmașii lui ce aveau să fie preoți la biserica ei, s'a întins și pentru viitor ; de aceia pentru ca să-i apere de dările ce pe vremea aceia se plăteau de preoți mitropolitului, a închinat „*printr'un deosebit hrisov moșia Mircești ot sud Vlașca însă stânjeni 1900 pentru dânșii la Sf. Mitropolie ca să se hrănească părinții sfintei Mitropolii dintr'însa*“ 8).

Popa Mihai sin Mihai pe care enoriașii bisericii lenii îl ceruseră preot slujitor la biserica lor, în 1810, trebuie să fi fost un urmaș al lui popa Stan, — poate un nepot de fiu sau fiică ; în cazul când rudenia cu popa Stan nu provenea prin însuși popa Mihai de bună seamă provenia prin soția lui, care va fi fost nepoată de fiu sau fiică a lui popa Stan — fiul duhovnicesc al Logofetesii Saftii. Altfel nu ne putem explica intervenția enoriașilor — în majoritate boieri — pentru aducerea lui popa Mihai la biserica lenii și cu atât mai puțin încrederea deosebită ce-i acorda ctitoria reprezentată atunci prin boerii Brâncoveni, înaintea unui boer de frunte ca Isac Rallet și să-l pună epitrop administrator al bisericii.

La biserica lenii popa Mihai sin Mihai a slujit ca preot și a administrat avutul ei ca epitrop, până la *moartea, întâmplată în ziua de 22 Iulie 1830* 9).

8) Anexa Nr. 84.

9) Anexa Nr. 7. — Din informația culeasă dela răposata d-nă Paulina Slăniceanu, care era nepoată de fiică preotului Mihai, acesta a murit de holeră.

Nu se găsesc în arhiva bisericii lenii acte cari să ne dea puțința de a judeca felul cum a administrat biserica preotul Mihai ; însă din faptul că imediat după această dată se constată că biserica avea în jurul ei vreo 14 prăvălii ce formau han și produceau un venit destul de frumos, e de presupus că a administrat-o bine și cu frică de Dumnezeu.

Numele de familie al preotului Mihai sin Mihai. Deși în catagrafia bisericilor bucureștene din anul 1810 găsim pe acest preot slujitor la biserica lenii trecut sub numele Mihai sin Mihai, un act din arhiva bisericii cum și diferite însemnări de pe cărțile de ritual, unele chiar scrise și subscrise de el, ne arată că *numele său de familie a fost acela de Filimon*. De pildă : supt o însemnare cu data 23 Aprilie 1818 prin care face cunoscut că „*această sfântă și dumnezească Evanghelie este a sfântului Nicolae ce se numește biserica Enii, și am scris eu părintele Mihai duhovnicul și episcopul bisericii ca cine va citi fiindu-i milă mă va pomeni*“, semnează : „*Mihai erei*“¹⁰⁾ ; supt o însemnare cu data 10 Februarie 1819 în care arată data nașterii copiilor săi, semnează : „*Ierei Mihai Filimon*“¹²⁾ și înșfârșit, supt o altă însemnare Februarie 1821, în care se spune : „*să se fie minte de când s'au făcut apostasia țării rumânești*“, semnează : „*Ierei Mihai Filimon*“ și înșfârșit, supt o altă însemnare cu data Fevruarie 1829 prin care arată că : „*aceste dumnezești cărți care se văd legate s'au legat de mine părintele Mihai Filimon, episcopul sfintei biserici și am scris ca să se pomenească*“, semnează : „*Ierei Mihai Filimon epitr. bis. Enii*“¹³⁾.

În prima jumătate a veacului al XIX-lea și chiar în tot cursul aceluia veac, n'a fost alt preot la biserica lenii

10) Anexe Nr. 1.

11) Anexe Nr. 2.

12) Anexe Nr. 3.

13) Anexe Nr. 4, 5 și 6.

cu numele Mihai, decât cel indicat în catagrafia din 1810; deci preotul Mihai Filimon care scrie și semnează pe cărțile de ritual, între anii 1818—1829, este una și aceeași persoană cu cel indicat de catagrafie și cu cel despre care un act de mai târziu — din 1863 — spune că între anii „1815—1830 biserica lenii a fost administrată de Protopopul Mihai Filimon“ ¹⁴⁾.

Știind că numele acestui preot ce a slujit și a administrat biserica lenii între anii 1810—1830, este acela de FILIMON ¹⁵⁾, trecem mai departe să ne ocupăm de familia lui ¹⁶⁾.

Soția pr. Mihai Filimon. Catagrafia din 1810, spune că pe soția preotului Mihai sin Mihai-Filimon, o chema Stana. Până acum vreo 25 ani în urmă, au trăit persoane care au cunoscut perfect de bine în tinerețea lor pe soția preotului Mihai Filimon. Aceste persoane afirma că pe soția preotului Mihai a chemat-o Maria. Bună oară răposatul preot Vasile Stoenescu, fost slujitor la biserica Sf. Ștefan Cuibul cu Barză ¹⁷⁾, om în vârstă de peste 85 de ani, fost în tinerețe, — pe la 1850 — paracliser la biserica lenii ¹⁸⁾, îmi spunea în Octombrie 1915 că pe când era în slujba bisericii lenii s'a căsătorit și la cununie i-a fost naș unul din feciorii preotului Mihai Fi-

14) Anexe Nr. 81.

15) Nu cumva preotul Mihael Filimon dela biserica Ienii este identic cu Filimon Ierosd'ascal, profesorul bucureștean amintit pela 1820? (Cf. Erbiceanu: Cronicarii Greci, p. XXXI).

16) Pe mineiul lunii Februarie, ed. Ramnic, 1779, stă scris la urmă: „Să se știe de când am venit aici în țara românească, din țara gr(e)cească, aici în București dela leat 1824 Mai 8“. Această însemnare de altă mână decât a preotului Mihael, nu poate în nici un chip fi interpretată că Mihael sin Mihai ar fi fost grec. Poate să fie a ginerelei popei Filimon, Delijanidi.

17) Am vizitat pe părintele Stoenescu în Oct. 1915, fiind întovărășit de Pr. Tudor Popescu, azi d. T. Popescu și în prezența d-sale, am notat toate cele spuse de bătrânul preot Stoenescu.

18) Anexe Nr. 62

limon și o nepoată de fiică. Din cauza acestei împrejurări, preotul Vasile Stoenescu era în măsură să cunoască foarte bine pe muma nașului său de cununie; el afirma că pe „nașa mare, — mam' preoteasa, o chema Maria" 1 și întărea cele spuse prin faptul că sub acest nume o are trecută în pomelnicul său din biserică. Tot sfinția sa își mai reamintea că „nașa preoteasa mai avea o soră mai mică ce se chema Păuna“.

După câțva timp am aflat și pe nepoata de fiică a preotului Mihai Filimon care fusese nașă la cununia preotului Vasile Stoenescu, însă despre care sfinția sa nu-și mai reamintea fiindcă „era atunci o copilă mică“; ea a fost răposata Paulina Slăniceanu ¹⁹⁾ născută Delijanidi, care afirma că pe bunica sa după mamă, ce a fost soția preotului Mihai Filimon, a chemat-o Maria.

Cele afirmate de către răposata Paulina Slăniceanu că pe bunica sa — soția preotului Mihai Filimon — a chemat-o Maria, confirmă cele spuse de preotul Vasile Stoenescu și întărește cele spuse de către unul din membrii „Sinedrion-ului“ dela biserica Șelari — tata Ioniță Sărindăreanu, — care a stătut la dânsa în gazdă în niște chilii din curtea bisericii lenii, când învăța carte la dascălul Chiru.

Față de afirmațiunile acestor persoane cari au cunoscut în deaproape pe preoteasa Maria, soția preotului Mihai Filimon, nu încapă nici o îndoială că alcătuitorul catagrafiei din anul 1810, greșește când afirmă că a chemat-o Stana ²⁰⁾.

19) Decedată după război. Am vizitat-o în ziua de 1 Iulie 1916; dela dânsa am aflat amănunte prețioase despre scriitorul Nicolae M. Filimon și familia lui.

20) Că în privința numelui soției preotului Mihai Filimon a putut să greșească alcătuitorul sau alcătuitoarea Catagrafiei dela 1810 a bisericilor bucureștene se vede din următorul exemplu: în biblioteca bis. Ieni se află un liturghier tipărit tip. Buc. la 1745, pe care e scrisă următoarea notiță: „Să se știe de când am târnosit biserica la Hotar la leat 1807, Martie 25, prin mine popa Stoian ot

Nu se poate preciza când a murit preoteasa Maria, soția preotului Mihai Filimon; e sigur însă că la 29 Iunie 1858 ²¹⁾ și chiar în anul 1860 ²²⁾, ea era în viață. Părintele Vasile Stoenescu care nu știa să precizeze anul morții mamei nașului său de cununie și nici din ce cauză a murit, își aducea foarte bine aminte că „nașa preoteasa, mama lui naș Nae, a fost îngropată la biserica lenii, lângă altar, în dreptul proscomidiei”, afirmațiune ce se confirma de către răposata Paulina Slăniceanu care spunea că „bunica a murit de paralizie” și că mai târziu „osemintele ei și ale altor morți din neam, cari au fost îngropați la biserica lenii. le-am dus la Bellu în cavoul familiei”. Aceste afirmațiuni sunt prețioase, fiind-

Hotar” și apoi semnează: „Stoian Erei, Stamata prez(vi-tera). De bună seamă „Stamata prezvitera” din această însemnare, e soția preotului Stoian scriitorul însemnării și al iscăliturii

Confruntând Catagrafia Eparhiei Mîtrop. Ungro-Vahiei (jud. Ifov), alcătuită tot în an. 1810 și publicată de Părintele N. M. Popescu în 1914, se găsește sub Nr. 30, pag. 22-3 că preotul dela satul Hotar se numea în adevăr „Stoian sin Nicolae” dar soția lui e trecută în Catagrafie sub numele de „Ilinca”. Cine a greșit? Preotul Stoian sau alcătuitorul Catagrafiei? În nici un caz nu-i de crezut că preotul Stoian n'a știut cum se cheamă soția sa. Prin urmare greșala este a alcătuitorului Catagrafiei, care o numește „Ilinca” și nu „Stamata” precum în adevăr se chema.

Tot astfel cred că e cazul și cu soția preotului Miha. Filimon dela biserica Ieni.

21) Cf. Nicolae M. Filimon: Excursiuni în Germania meridională, p. 15: „îmi adusei aminte că las țara în care am o mamă, frați și amici”.

22) Filimon face excursiuni în Germania în anul 1858. „La 29 Iunie calendarul Iulian” pleacă din București. În anul 1860 își publică excursiunile ca „edițiune revăzută de autor”, ceea ce însemnează că „excursiunile” mai fuseseră încă odată tipărite — ca foileton în jurnalul Naționalul și sunt cele despre care vorbește Ioan Ghica (vol. III, p. 54-5 ed. M'nerva 1914). — În „edițiunea revăzută de autor”, la locul unde se vorbește de mamă-sa, nu face nici o notă subliniară, precum are grija să facă mai pe fiecare pagină când simte nevoie să dea lămuriri. De aci se poate deduce că în anul 1860, mama lui Filimon încă era în viață.

că dacă ținem seamă de vechiul obicei — care și azi e în uz prin localitățile unde înmormântările se fac încă în jurul bisericilor —, de a înmormânta pe preții ce au slujit biserica lângă altar și anume în dreptul sfintei proscomidii, ca un simbol că ei și după moarte iau parte duhovnicească la rugăciunile ce se fac lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor poporului și că ei sunt martori la aducerea jertfei celei fără de sânge, pe baza acestui obicei, putem bănuși că în locul unde a fost îngropată preteasa Maria fusese mai înainte îngropat soțul ei — preotul Mihai Filimon. Și iarăși dacă ținem seamă de unele împrejurări și mai ales de aceia că în timpul când a murit preteasa Maria, fiul ei Nicolae, era factotumul în administrația bisericii lenii ²³), de bună seamă dorința de a-și îngropa muma lângă soțul ei, a trebuit să fie împlinită. Putem dar afirma aproape cu siguranță, că preotul Mihai Filimon a fost îngropat lângă altarul bisericii lenii în dreptul Proscomidiei, acolo unde mai târziu a fost îngropată și soția lui; azi osemintele lui și ale soției lui sunt în cavoul familiei Slăniceanu dela cimitirul Bellu.

Copiii preotului Mihai sin Mihai Filimon. Catagrafia din 1810 arată că în acel an preotul Mihai și soția sa, n'aveau copii. Printre notițele de pe cărțile de ritual ale bisericii lenii, găsim următoarea „*Insemnare pentru nașterea copiilor mei, când și la ce an și lună* ²⁴):

23) Vezi anexele Nr. 67-82.

24) Vezi Anexele Nr. 2. — În această însemnare se constată o nepotrivire între data 10 Fevruarie scrisă de pr. Mihai Filimon după iscălitura sa și data 6 Septemvrie 1819, când s'a născut fiul său Nicolae.

Cred că pr. Mihai a greșit data scrisă după iscălitura sa, scriind din obișnuință anul „1819“ în loc de 1820 când în adevăr scria însemnarea. Altfel e neexplicabil ca el să fi scris însemnarea pentru nașterea fiului său Nicolae cu șapte luni înainte de a fi născut.

Părintrele Dr. N. M. Popescu, care a avut bunăvoință să controleze exactitatea citirii în însemnările de pe cărțile de ritual, are în această privință altă părere. Sfinția Sa

„1813 Iulie 10 s'au născut fiul meu Barbu”.

„1817 Fevruarie 24 s'au născut fiica mea Ecaterina”.

„1819 Septemvrie 6 s'au născut fiul meu Nicolae”.

(ss) Popa MIHAI FILIMON”

„1819 Fevruarie 10”.

Fără nici o îndoială aceștia sunt copiii născuți de soții Filimon până în anul 1820; că ei vor mai fi avut și alți copii după această dată, este cu puțință, fiindcă soțul în acel an avea numai 36 ani, iar soția câțiva mai puțini²⁵). Dintre copiii născuți după 1820, mai cunoaștem o fată cu numele *Elena*.

Rostul în viață a celor patru copii ai preotului Mihai Filimon. a) BARBU, căruia în familie i s'a zis Tache, a trăit în București ca funcționar și a murit după anul 1870. A fost căsătorit dar n'a avut copii. Că el a purtat numele de familie „Filimon” al tatălui său, sau vre-un altul format după numele de botez al tatălui, cum de pildă „Mihăescu, Mihăilescu”, sau altul format în românește sau în grecește, după felul ocupațiunii tatălui — cum

și ca condeiu și ca ținută a corpului și a mâinii în momentul când a scr.s. Dacă însemnarea pentru nașterea copilului Nicolae s'ar fi făcut la interval de șapte luni, ar trebui să se constate măcar o mică deosebire în ceea ce privește pana cu care a scris într'un timp și altul, pe care n'ar fi putut-o ține la fel; sau s'ar constata vreo mică deosebire în ce privește cerneala care ar fi putut fi mai spălăcită sau mai groasă, și însfârșit vreo deosebire în trăsătura literelor. Dar, nici o deosebire nu se vede în scrisul însemnării, ceea ce dovedește că s'a scris în întregime în acelaș moment. Explicarea nepotrivirii datelor este prin urmare, greșala că a scris din obișnuință „1819” în loc de „1820”.

25) Intr'adevăr a mai existat un copil „postum”. Era o fată născută pe la începutul anului 1831. În condica de înmormântări a bis. Ienii la nr. 13 din 1832 scrie: „Astăzi la patru-sprezece zile ale lui Iunie, anul o mie optsute trei zeci și doi, au murit Lisaveta și Maria Preoteasa, dă zărniceală; vârsta ei de un an și jumătate și s'a îngropat la biserica Eni; de popa Marin și popa Tudor”. (Din comunicarea noastră „Spicuirii din câteva condici de înmormântare” la Soc. de istoria medicinei).

fiica sa Paulina —, s'a ocupat cu predarea de lecții particulare de limba greacă și franceză prin casele boierești; iar mai târziu, a fost profesor de liceu, fiind în același timp și „consul englezesc”.

Acest „Nicolae Delijanidi, profesor de liceu” a „decedat la 2 August 1864 în vârstă de 75 ani”; iar soția sa, — fiica pr. M. Filimon, — Ecaterina N. Delijanidi, a decedat la 20 Mai 1883, în etate de 63 ani.

Din căsătoria Ecaterinei cu Nicolae Delijanidi s'au născut mai mulți copii, dintre care a trăit numai o fată, Paulina, care în viața ei „a fost profesoară și directoră a școlii primare de fete Nr. 1 din coloarea de Roșu”.

Această fiică a soților Delijanidi a continuat în linie femeiască neamul preotului Mihai Filimon prin căsătoria ei cu Căpitanul Ștefan Slăniceanu.

c) ELENA, al patrulea copil al preotului Mihai Filimon, născută între anii 1820—30, a fost căsătorită cu un „Inspector al Tribunalelor și Ispravnicatelor”. El a murit de tânăr, înecându-se în Prut, pe când se întorcea din inspecții. Deci moartea soțului Elenei s'a întâmplat în vremea când aparțineau României cele trei județe Basarabene : Cahul, Bolgrad și Ismail ²⁶⁾).

d) NICOLAE. Iată-ne, înfârșit, ajunși la locul unde trebuie să vorbim despre scriitorul de romane, de criticul muzical și teatral; despre cântărețul de operetă și flautistul de orchestră; despre cântărețul de strună și epitropul bisericii lenii, înfârșit, despre funcționarul superior care a fost NICOLAE M. FILIMON, *fiul cel de-al treilea al preotului Mihai Filimon dela biserica lenii și al soției lui, preoteasa Maria.*

Născut în București în ziua de 6 Septembrie 1819 în chiliile din curtea bisericii lenii, Nicolae Filimon a avut o copilărie sbuciumată și plină de privațiuni. La vârsta

26) Informațiuni culese dela răposata Paulina Slăniceanu.

de 11 ani neîmpliniți, a pierdut pe tatăl său — om în puterea vârstei, — care i-ar fi putut fi nu numai lui, ci și întregii sale familii de mare ajutor și îndrumător în spinoasa cale a vieții.

Mumă-sa rămasă văduvă cu copiii pe cap, a căutat să-i rostească cum a putut și pe unde a putut. Pe Nicolae, care probabil căpătase primele cunoștințe de carte în casa părintească, îl găsim, după moartea neașteptată a tatălui, învățând la școala dascălului Chiru dela biserica Ienii. Nu trebuie să ne închipuim că la școala dascălului Chiru va fi învățat Nicolae Filimon cine știe ce carte sau cunoștinți mai înalte; ci, pe lângă oarecare rugăciuni și psalmi din cei mai uzitați în serviciile zilnice din biserică și oarecare noțiuni de scriere și muzică bisericească, va fi învățat: să țină isonul cântăreților de strană, să citească Apostolul, să zică Tatăl nostru și Crezul, să meargă înaintea preotului deandaratele cu lumânarea și cu cădelnița în mână, când ieșea cu Sf. Daruri. Cam aceste cunoștinți se învățau, după spusa bătrânilor, în modestele școale improvizate de dascăli bisericești; iarna în chiliile lor, iar vara în pridvorul bisericii.

Trăind numai în jurul bisericii, copiii intrau când vreau în biserică, iar la slujbe își făceau de lucru la strana cântăreților. Acolo era împărăția lor. Mineile, octoihurile și cărțile de cântări stăteau grămadă în strană. Copiii citeau și cei mai răsăriți se iscăleau sub vreo sentință din cărțile sfinte. Dar uneori le și smângăleau. Foile albe, înadins adăugate la legatul cărților, sunt pline de însemnări și de încercări de a scrie. Alteori copiii scoteau desenul gologanilor cu plumbul frecat pe foaia sub care puneau moneda; câte odată se mai încerca și câte un desen. Intr'un loc, pe o scoarță se vede un cap de bou zugrăvit copilărește cu roșu. Pe foaia din urmă a unui octoih, mâncat de putreziciune, se poate vedea un interesant desen tras de o mână de copil. În dreapta este închipuită o caretă boerească, de formă încovoiată,

cu arnăut la spate, în picioare și cu vizitiul cocoțat sus pe capră; amândoi poartă pălăriile vremii, cu fundul mare. Deasupra, se vede alt desen, reprezentând un chip de om cu o pălărie mare, așa cum purtau boerii conțopiști de pe la începutul secolului trecut (vezi clișeu Ist. Buc. de Gion. La stânga, un călăreț neterminat și neisbutit după gustul desenatorului, care l'a smângălit.

Poate fi atribuit acest desen copilului „Nae” Filimon? Inclinașăm a crede că da. Băiatul popii avea mai multă voie să umble cu cărțile și dela 11 ani se socotea slujitor bisericii. (Anexe, nr. 12). Filimon singur a umplut filele cu însemnări, așa cum nimeni altul n'a făcut-o. Aplecările artistice, dovedite mai târziu în literatură și muzică, ne îngăduie să ni-l închipuim și desenator. Este o simplă presupunere, pe care o întărește și tipul caretei desenate, aparținând primei jumătăți a veacului trecut, când își trăia Nicolae Filimon copilăria. Siguranța însă n'o putem avea, căci „artistul” n'a lăsat nici o iscălitură pe alături. Deasupra, întreruptă de distrugerea prin putrezire a paginei, o mână mult mai sigură a scris (cu chirilice): „Martie în șeaisprezece”, iar de desupt o iscălitură cu creionul (în litere latine) e mult mai târzie.

Ca ori și ce copil bine înzestrat, Nicolae M. Filimon, a fost o fire neastâmpărată, bufonul școalei²⁷⁾, din care pricină dascălul Chiru se cam întrecea cu dragostea asupra lui: ridicându-l de urechi ori de zulufi în vârful degetelor, făcându-i morișcă în păr și scărpinându-l pe spinare cu nuiăua de alun, bez isbiturile în cap deafuga cu metăniile ori cu imineul! De atâta dragoste, cu toată

27) Năzdrăvan cum era făcea și polemică pe foile Mineilor. Când un Dumitrache paracliserul (va fi fost fratele mai mare, Barbu, cel cu numele schimbat?), a pus și el o amintire cu iscălitură, Nicolae Filimon, acum băiat de 20 ani, i-a tras dedesupt un răspuns epigramatic, completat de o informație precisă, bine gândită, așa cum se cerea dela unul care învățase carte înaltă (vezi Anexe, nr. 23).

părerea de rău a colegilor că nu mai are cine să-l imite pe bătrânul dascăl, Nicolae Filimon, a trebuit să fugă într-o bună zi dela școala dascălului Chiru și să se aciueze — după cum își aducea aminte unul din bătrâni „Sinedriști” dela Șelari, pe lângă casa Marelui Logofăt Scarlat Bărcănescu, cu ai cărui copii, Scarlat și Mitică, a început să învețe „filade grecești”.

Când se va fi întâmplat aceasta nu se poate preciza. Dar din însemnarea reprodusă la Anexe (nr. 12) se poate vedea că în Decembrie 1836, Filimon arăta că servise bisericii Sf. Nicolae șase ani, adică din 1830 (când avea 11 ani) și că era devotat prieten și slugă ctitorilor (desigur copiilor Bărcănescului).

Nici durata șederii în casa Bărcănescului nu se poate preciza ; e foarte probabil că învățând cu odraslele boerești, trebuie să fi fost ținut pe undeva, prin odăile slugilor unde a putut cunoaște bine fauna slugilor boeresti, pe care le-a zugrăvit în roman. Dacă Filimon a urmat sau nu cursurile colegiului Sf. Sava, nu se poate preciza. D-l G. Baiculescu în prefața ediției sale din „Ciocoi vechi și noi” îl identifică cu acel Papadonat Nicolae, care la sfârșitul anului școlar 1831—32, era absolvent al clasei I-a de umanoare, coleg cu Nicolae Bălcescu și Ion Ghița; identificarea a fost motivată de faptul că Filimon, între multele nume cu care se iscălea pe cărțile de ritual, a folosit și pe acela de Papadonat. Inșă, elevul Papadonat Nicolae, este trecut în scriptele Colegiului ca fiu de lipscan, „cu lăcuința Sf. Ilie, Podul Caliții 2367”, (St. Pop : „Colegiul național Sf. Sava” în „Boabe de grâu”, anul IV, nr. 7). Nu poate fi Nicolae Filimon, al cărui tată preot, murise, a cărui locuință era la bis. Ienii sau cel mult în curtea Bărcănescului.

De altfel instrucțiunea lui Filimon, nu are aerul a fi căpătată în școală. Fără îndoială că pentru vremea lui, autorul „Ciocoilor” era un om de o cultură deosebită; o arată numeroasele note în josul paginilor. Apoi cunoș-

tea, adică ştia să citească şi să vorbească, limba franceză, italiană şi germană. Se constată însă uşor că aceste limbi şi le apropiase prin vorbire : poate italiana, din contactul cu artiştii veniţi în turneu la Bucureşti ; poate franceza, din contactul cu Bărcăneştii. El va fi citit cu pasiune literatura franceză contemporană, pe Dumas, pe Hugo, luându-i ca modele literare. Dar când trebuia să scrie, făcea foarte dese greşeli de ortografie, atât în italieneşte (începând cu titlul nuvelei Matteo Cipriani, scris cu un singur t) cât şi în franţuzeşte (Victor Hougo). De aceia este de crezut că Nicolae Filimon a fost un autodidact.

Din casa Bărcănescului, Nicolae Filimon s'a mutat în curtea Clucerului Eftimie Răsuceanu, pe care Marele Logofăt Bărcănescu îl aşezase îngrijitor al bisericii Ienii în anul 1831, „când această biserică s'a coborît la casa Bărcănescu, adevărata moştenitoare a drepturilor fundatoareii”.

Când s'a mutat şi cât timp a fost stătător în curtea Clucerului Eftimie Răsuceanu²⁸⁾, Nicolae Filimon, iarăşi nu se

28) Vezi anexele nr. 30. — Casa clucerului Eftimie Răsuceanu, în realitate o casă a bisericii Ienii în care a locuit clucerul Eftimie, se afla pe locul actualei clădiri din dreapta bisericii Ienii, care formează colţul dintre str. Ienii şi bd. I. I. C. Brătianu şi unde a fost casa Pache Protopopescu. Acel loc l-a cumpărat Logofeteasa Safta, ctitora bisericii, dela maica Pătrana călugăriţa. Ca epitrop, clucerul Eftimie a dăruit bis. Ienii o pereche de ripide cu inscripţie grecească, din care se constată că el avea numele de familie Răsuceanu, iar că pe soţia lui o chema Elena. Eftimie Răsuceanu a murit în 1841, Ghenarie 15, după cum arată însemnarea lui Filimon, reproducă la Anexe nr. 31. Clucerul Eftimie a avut un frate, preot, numit Spiridon. Nu ştim unde a slujit cele ale preoţiei. A murit la 31 Martie 1838 şi a fost îngropat la schitul Fedeleşcioiu. Pe piatra mormântului său se citeşte inscripţia:

Drept lângă această piatră
Odihneşte deocamdată
Spiridon Preotu Răsuceanu
Nemerind aici sărmanul

poate preciza. Notițele de pe cărțile de ritual, scrise de Nicolae Filimon par a lămuri că mutarea lui în „curtea” Clucerului, s’a făcut prin anul 1831, și a stătut până la 1841, când a murit Răsuceanu.

*Opri însuși în D(ul) marelui curtea a răsă
no canis în lat cur logi a b 2000
ca y le Din ra rante a r sui m n ap 2
e: a e p i b n h e t e r. h r o p o p o p i n i j e
1840 H a r g i e .
Nicolae fiu priotului Mihai Filimon*

Scrisul lui N. Filimon la 21 ani; iscălește „Nicolae fiul priotului Mihai Filimon”. (Anexa nr. 30).

În „curtea” Clucerului Eftimie, trebuie să fi fost rânduie Nae Filimon chiar de Marele Logofăt Scarlat Bărcănescu, cu obligațiunea de a-l îngriji și da la învățătură, potrivit unui bun și creștinesc obicei ce aveau bătrânii — ctitori sau enoriași — de a considera pentru dânsii un fel de obligațiune morală ca să îngrijească de copiii

Frate bun fiind să s’știe
Cu D(lui) Vel Clucer Eftimie
Ioanichie Arhimandrit Fedelscianu
Au scris luna, ziua și anu
Mart 31, 838 leat
Sfârșitu l’a apucat
In Joia cea mare îngropat
In lat de 13 palme căutați, căci doarme
De-l va duce la Cernica
Piatra rămâne (ac.) nimica.

N. Iorga: Bul. Com. Mon. Ist. an. V, fasc. 17),

și soția preotului decedat ce servise biserica enoriei lor²⁹⁾.

Desigur însă, că în casa lui Răsuceanu, Nicolae nu stătea de geaba, ci făcea mai micile sau mai marile servicii cuvenite în schimbul hranei de toate zilele și a hainelor și ghetelor cumpărate la Paști. În lumea mărunță a slugilor ciocoiului boerit de la Răsucenii Teleormanului, Nicolae vedea și învăța pentru mai târziu.

În 1841, când a murit Clucerul Eftimie Răsuceanu, Nicolae Filimon era flăcău de 21 ani. Nu putem ști dacă după moartea protectorului său, a mai șezut în curtea noului îngrijitor al bisericii lenii, slugerul Ștefan Ioan (1841—1852). Dar cunoscând că încă dela 8 Ianuarie 1841, Filimon era „tocmit cântăreț la biserica lenii, drept lei opt sute pă an“, se poate presupune că modesta lui leafă de „cântăreț absolut“ i-a îngăduit să se mute la maică sa, preoteasa văduvă, care a locuit în chiliile din curtea bisericii lenii, până la moarte.

În anul 1852, întâmplându-se neînțelegeri între ctitorul Marele Logofăt Scarlat Bărcănescu și administratorul de până atunci, slugerul Ștefan Ioan, din cauza unor daraveli bănești ale bisericii, Bărcănescu a pus în locu-i pe

29) Se cunosc multe cazuri, din arhivele bisericile bucureștene, când „mahalagii“ puneau mână dela mână să construiască în curtea bisericii „chilie cu tindă și bucătărie“ în care să locuiască orfanii și văduva răposatului preot al bisericii. Iată un exemplu: Pe la 1840 murise popa Iordache dela biserica Batiște și rămăsese preoteasa cu o copilă numită Arghira, sărace lipite pământului. Enorașii și preoții bisericii au pus mână dela mână și au clădit pe locul bisericii niște căscioare, în care să locuiască preoteasa și cu fata. Fata, la vremea ei, a fost inzestrată de acei oameni cumsecade cu 1000 galbeni; s'a măritat cu postelnicul Costache Brătianu din părțile Buzăului, care hirotonindu-se preot, a fost Protopop al județului Săcueni și apoi preot la bis. Batiște, fiind unul dintre cei mai buni preoți bucureșteni și mădular al duhovniceștei Decasterii. Din căsătoria Arghirei cu Costache Brătianu s'a născut vestitul profesor bucureștean Gheorghe Brătianu, al cărui fiu a fost muzicantul Ionel Brătianu, mort încă tânăr.

Nicolae Filimon, ca îngrijitor al bisericii. El a locuit în chiliile din curtea bisericii lenii până prin 1863—64, când s'au dărâmat acele case vechi pentru ca prin cheltuiala Sultanei Marsil, să se construiască actuala casă parohială. Atunci probabil s'a mutat Filimon în „ospelul Török, stagiul I-iu³⁰⁾, unde a și murit la 8 Martie 1865 de tuberculoză³¹⁾.

O privire asupra „Anexelor“ ce urmează ne arată în primul rând nehotărârile tânărului „Nae“ care nu isbutea să-și fixeze un nume după gustul lui. Căci a tost un simplu Nae, apoi Nae Popovici, Niculae Filimon Popescu, N. Mihăescu, N. Filimonescu, (I-iu și II-lea), acesta din urmă poate ca să se deosibească de fratele mai mare), N. F. Papadopolu, Hir Nicolau tov Papadopol, N. Pop, Nicolaos Popidis, Papadonat, etc. Chiar la maturitate semna Philemoni și Filimoni, pentru ca până la urmă să rămână Philimon. În această variație de semnături nu vedem o joacă de copil care învârtește condeiul în mână (și-l învârtea bine!), ci dorința de a-și fixa un nume cât mai pe gustul lui, având parcă presentimentul că acel nume va fi des pomenit în viitor.

Insemnările din anii copilăriei și adolescenței sunt de admirat pentru frumusețea scrierii. Uneori, când pana de gâscă era mai gros tăiată se întâmpla și scrisul să iasă mai aspru; dar când pana era subțire, scrisul era de o eleganță desăvârșită. În contrast cu această scriere se situează, scrierea din anii maturității cu literele mari, groase asvârlite din fugă. În ultimii ani se observa chiar oboseala, neîngrijirea (după 1855).

Din răsfoirea părții ultime a „anexelor“ privind actele

30) Casa dărâmată acum câțiva ani, în colțul căii Victoria cu str. Câmpineanu, pe locul căreia s'a ridicat clădirea Adriatică.

31) În familie se știe că a murit de apoplexie.

lui de administrație în slujba bisericii lenii, reese mai întâi strânsele legături ce existau între scriitor și bine făcătorul său.

Bărcănescu, muștrându-l că nu-i scrie la Paris, se declară „cel ce este gata în totdeauna a face orice pentru tine“.

Fraza aceasta arată cât de mult îl prețuia Bărcănescu, acel care totuși avea doi băieți. Fără îndoială că marele logofăt prețuia calitățile lui Filimon, pe care le cunoscuse de când îl luase în casă și care ne permit să ne închipuim că acioiat ca un copil sărman, totuși era ținut în oarecare considerație. Din aceiași scrisoare mai aflăm că Filimon nu era strein de frământările naționale de pe atunci.

Actul următor este un contract de închiriere între Filimon, ca episcop și Ioan Ghica, prin care se închiria acestuia o casă a bisericii ³³⁾, dela 26 Octombrie 1858 până la 26 Octombrie 1861 cu 160 galbeni împărătești pe an. Contractul este semnat numai de Filimon și arată că nu numai în tinerețe cei doi scriitori s'au cunoscut bine.

De altfel Ion Ghica spune în „Scrisori“ că Filimon venea deseori să-l vadă; când odată n'a mai venit, s'a dus Ghica la el și l'a găsit bolnav ³⁴⁾.

33) Casa există și astăzi la întretărirea străzilor Caragiale cu Batiște; în vara 1940, a fost pusă la aliniere, tăindu-se jumătate dintr'o cameră (pe strada Batiște are nr. 35).

34) Ghica scrie că Filimon i-a spus că suferea „de piept“, ceea ce l-a mirat, dat fiind că autorul „Ciocolor“ era „înalt, gros și rumen la față“. După trei săptămâni însă, Ghica l-a găsit cu totul schimbat. „Când am intrat în camera unde zăcea, nu l-am mai cunoscut, atâta era de schimbat. Peste trei zile aveam a-i întovărăși rămășițele la ultimul lăcaș“.

Această „boală de piept“ care în mod curent este luată drept oftică (așa a interpretat-o și N. Iorga în prefața ediției sale) nu se potrivește cu amintirile de familie, care afirmă că Filimon a murit de apoplexie. Deoarece a murit înainte de vreme, la 46 ani, și era un gurmand renumit.

Depășind cadrul interpretării stricte a datelor ce posedăm ne îngăduim a ne opri puțin aspra laturei documentare a scrierilor lui Filimon. În special „Ciocoi vechi și noi” este cartea, care încă dela apariție a fost prețuită mai mult pentru interesul ei documentar, de cât pentru valoarea literară a romanului. Și într’adevăr descrierile istorice abundă, cu o precizie desăvârșită; descrierea curții lui Caragea este o dovadă elocventă a acestei afirmații.

Peste tot, citirea dă impresia că Filimon povestește fapte văzute și foarte bine cunoscute lui și cititorilor. Fiind de fel un spirit critic și cu mare înclinare spre ironie, el a zugrăvit în „Ciocoi” (ca și în „Slujnicarii”), persoane cunoscute. De altfel Ion Ghica a și identificat o parte. Căci unde Filimon ne spune că oaspeții lui Păturică erau : Tudor Ciolănescu, vătaful de curte al banului Grigore B..., Ghica completează : Băleanu ; și în loc de Banul Constantin Băl... Ghica precizează Bălăceanu, după cum Isac R... este Isac Ralet. În plus Ghica adaugă pe vătafii lui Modroganu, lui Filipescu Buzatu, lui Manu Armașu, lui Vulpe, ceea ce dovedește cât de bine erau cunoscute personagiile lui Filimon.

Ceva mai departe însuși Ghica arată că scopul epistolei lui nu este de a face analiza însemnatelor scrieri ce ne-a lăsat Filimon, nici de a explica pe eroii săi. Cine voește să-i cunoască, n’are decât să citească și să se uite la călăreții cei mândri și la cuconașii răsturnați în droști

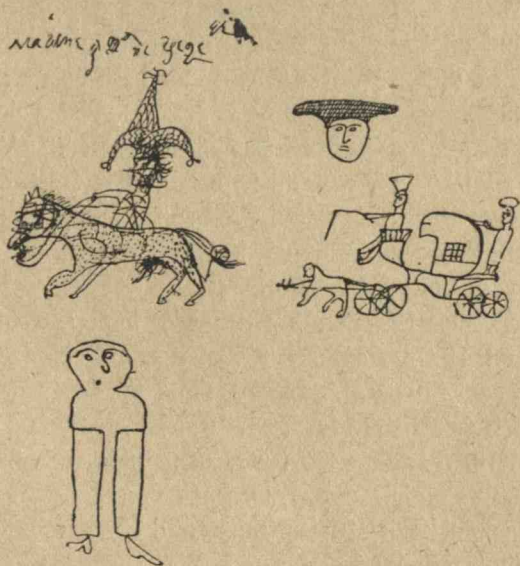
nu ne-ar fi greu să ne închipuim că suferea de diabet și că a sfârșit prin tuberculoză, așa cum se întâmplă de foarte multe ori. Dar ca să împăcăm „boala de piept” cu „apoplexia”, ar trebui să admitem ipoteza că suferea de o angină pectorală, care l’a și răpus. Și una ca și cealaltă supoziție cadrează cu natura scriitorului, om destul de gras și artritic (își mărturisește reumatismul în „Excursiuni”, pag. 209, notă). Dar însemnarea din condica de înmormântări a cimitirului Bellu (vezi Anexa nr. 85) nu mai lasă nicio îndoială : Filimon a murit tuberculos.

și în calești la șosea. Cu alte cuvinte, deschideți ochii bine și-i veți vedea.

Lumea de altă dată i-a văzut și i-a arătat cu degetul. Mai ales că erau foarte ușor deghizați.

Unul, odiosul Kir Costea Chiorul, evreu de origină, dar trăit și naturalizat printre fanarioți, șopteau bătrânii că ar fi fost un cunoscut negustor, al cărui nume se deosibea de cel travestit numai printr'o literă.

Altul „treti logofătul lordache Zlatonit, un om foarte cunoscut pe timpii aceia, prin spiritul său satiric și plin originalitate”, care înfrunta ceata de desfrânați a beizadelei, poate fi lesne identificat. Despre el spune Filimon într'o notă :

Desen copilăresc (al lui Filimon ?) din care se remarcă pălăria personajului de sus, dreapta (a se compara cu îmbrăcămintea boerului conțopist, de pe la începutul veacului trecut, din Istoria Bucureștilor de Gion. Trăsura este din aceeași epocă; seamănă cu trăsura lui Mavrogheni, înhămată cu cerbi,

„Acest om original al cărui nume l'am schimbat aici puțin, mai în urmă și-a pierdut mințile și a viețuit până în zilele noastre într'o stare deplorabilă“.

Este vorba de boerul lordache Slătineanu, unul dintre „Boerii țării românești“ care în cap cu Nictarie Mitropolitul a luat conducerea țării, după fuga lui Caragea. El a avut o casă pe actuala stradă Nic. Filipescu, în fața străzii Eug. Stătescu, acolo unde în urmă a fost „hanul Slătineanului“³⁵⁾, vestit local ce a adăpostit la un pahar cu vin, popasurile lui Caragiale cu Delavrancea.

Mai departe „baronul Nikita Kalicewski“ cu nume caricaturizat, trebuie să fie tot o travestire, dar amintirile noastre nu merg mai departe. O identificare posibilă ar fi a banului C. (Const. Filipescu ?) cel care plecând de la clubul lui Caragea (actuala clădire Clubul Tinerimii din Calea Victoriei), trecea cu butca prin ulița Șelarilor, spre casă...

Cât despre Andronache Tuzluc el pare a fi un personaj de sinteză în care Filimon a îngrămădit defectele unei întregi clase de ciocoi. (Moșia lui Răsucita, este o aluzie la Răsucenii din jud. Vlașca, de unde se trăgea Clucerul Eftimie Răsuceanu).

În „Slujnicarii“ Filimon a procedat la fel. Locuind la „Ospelul Török stagiul I-iu“, el probabil că frecventa „cafeneaua din pasaj“, ca și locanta lui Lazăr de peste drum ; trecea toată ziua pe la ușa lui Hoetsch și Müller pieptănarul și acolo va fi cunoscut pățania vre unui gură cască de amplotiat. Întâmplarea cu complotul împotriva caimacanului³⁶⁾ i-a dat și momentul de care să prindă în timp, povestirea.

35) Într'o cronică muzicală (vezi G. Baiculescu: „N. Filimon, critic muzical și dramatic“) se pomenește hanul Slătineanului: „este știut că un țaran nu trage niciodată la ospelul Slătineanului, nici în al Concordiei, și rămâne totdeauna la câte o cârciumă modestă dela barieră“.

36) Împotriva Căimăcăniei de trei (M. Băleanu, Ioan Manu și Ioan Filipescu) se pornise un curent popular, alimentat de partizanii unirii celor două țări române. „La 16

Desen copilăresc (N. Filimon?) probabil reprodus după unul dintre portretele ctitoricești ale bis. Ienii (Vechea pictură este acoperită de una modern). Interesantă, cu toată neîndemânarea desenatorului, pentru redarea îmbrăcăminte și a atitudinii.

Toată această mică topografie, Filimon o trece documentar în nuvelă. Infățișarea pieței Teatrului Național, la intrarea în Capitală a „Domnitorului Principatelor Unite, ales la 24 Ianuarie 1854, prin votul unanim al camerei electivă” o descrie așa cum a văzut-o, dela fereastra locuinței sale. Cu atât mai prețioasă este așa dar opera lui Filimon, cu cât descrierea sa dovedește a fi pretutindeni exactă, fără ca aceasta să-i scadă valoarea artistică.

Este drept însă că stilul lui Filimon, deși în cea mai mare parte și-a păstrat frăgezimea, uneori obosește sau indispuie prin felul lui declamator. În „Ciocoi” această scădere este mai puțin vizibilă, dar în „Slujnicarii” operă anterioară, mai puțin șlefuită, ea sare mai mult în ochi. Exemplele sunt multe. Iată unul: Filimon arată versurile lui Rămătorianu, absurde și ridicole, dar la începutul aceluiași capitol spune că, ploaia curgea în mari cătâtimi de ape, vântul muscălesc sufla cu tărie și totuși „liniștea solemnă a naturii nu era turburată de nimeni” ! Apoi, toți eroii nuvelii fie că vorbește Mitică Rămătorian (pe care d. M. Dragomirescu cu bună dreptate l’a socotit premergătorul lui Rică Venturiano), fie că vorbește maghiarul rândaș, sau Rezi, toți au acelaș vocabular, care de fapt era al autorului. De asemeni a

Noembrie 1858, ora 8 seara, vornicul Ion Manu se odihnea în odaia sa ale cărei ferestre dau pe stradă, când atenția sa a fost atrasă deodată de o spărtură a doua geamuri, dând intrare unui obiect asvârlit din afară. Doamna Manu intra în acelaș moment în odaie urmată de un servitor, când după câteva minute, o detunare violentă s’a auzit până la catul de sus al casei. Curând a fost posibil a stabili că ea era produsă prin explozia unei capsule groase de cristal, în formă de bombă încărcată cu praf, care după ce a aprins perdelele, a asvârlit bucăți de cristal în diferite direcțiuni, din cari mai ales tavanul odăii a conservat semne destul de adânc”. (Fragment din comunicarea ziarului semioficial „Anunțatorul Român”, nr. 91, din 19 Noembrie 1858, reprodus din „Insemnătatea divanurilor ad-hoc” de D. A. Sturza).

pune în gura bucătăresii și a rândușului probleme de conștiință (în afacerea spionajului) este o exagerare romantică, așa cum făceau și autorii streini citați și luați ca model de Filimon, între cari Al. Dumas și Victor Hugo ³⁷⁾. Cu toate aceste scăderi, dintre care multe se datoresc numai grabei, nuvela „Nenorocirile unui slujnicar“ are darul de a fi „printre cele mai bune critice sociale“ (Iorga), calitate care o ține mereu în stima generațiilor de cititori.

Ca atare, reeditarea nuvelilor lui Filimon, corespunde unei nevoi culturale.

37) Ortografiat Hougo.

A N E X E

1. *Pe Evanghelia tipărită în București la 1760, prima filă :*

„ACASTĂ sfântă și d(u)mnezeiască Evangheliie este a sfântului Nicolae ce se numește biserica Enii ; și am scris eu părintele Mihai Duhovnic și epitrop bisericii, ca cine va citi fiindu-i milă mă va pomeni. 1818 Aprilie 23”.

(ss) *Mihaiu erei.*

2. *Pe Mineiul luni Fevruarie, ed. Râmnic, 1779, pe fila ultimă :*

„Insemnare pentru nașterea copiilor mei, când și la ce an și lună.

1813 Iulie în zece s’au născut fiul meu Barbu.

1817 Februarie 24 s’au născut fica mea Ecaterina.

1819 Sept. în 6 s’au născut fiul meu Nicolae.

1819 Februarie 10”.

(ss) *Popa Mihaiu Filimon*

3. *Pe Mineiul luni Iunie, ed. Râmnic 1780, pe fila ultimă :*

„Să se știe de când s’au făcut apostasia țării rumânești, leat 1821 Febr(uarie) 26”.

(ss) *Ierei Mihai Filimon*

4. *Pe Mineiul lunei Fevruarie, ed. Râmnic 1779, prima filă :*

„La leat 1823 Aprilie 23 în zioa de Sf. Gheorghe, a dooa zi de Paște, Luni, s'au întâmplat de au ars podul Beilicului, peste 800 case cu prăvălii ; și s'au aprins la 8 ceas(uri) și până la 11, au ars atâtea case, minune dumnezeiască și Miercuri Aprilie 25, 1823 la 9 (ciasuri) s'au cutremurat pământu de 2 ori”.

(ss) *Ierei Mihaiu Filimon*

5. *Pe Mineiul lunei Ianuarie, ed. Râmnic 1779, căp-tușeala scoarței dela urmă :*

„Să se știe de când au venit muscali(i) întru al patrulea rând aici în țara rumânească la leat 1828 Aprilie 30 în zilele Domnului Ghica voevod. — Cea dintâi venire a lor, la leat 1768; a dooa venire la leat 1790; a treia venire la 1806.

La leat 1806 Dechemvrie 11, s'au luat Ruși(i) (la bătae) cu Turci(i) la Herbinți și Glodeanu pă lalomiță”.

(Scrisul preotului *Mihai*)

6. *Pe Ohtoihul ed. București 1774, (partea I, gl. 1-5).*

„Aceste Dumnezeeshi cărți care se văd legate, s'au legat de mine părintele Mihaiu Filimon, epítropul sfintei biserici, și am scris că să se pomenească. Leat 829 Febr(uarie).

(ss) *Ierei Mihaiu Filimon, Epítrop) bis. Enii*

7. *Pe Mineiul lunii Iulie ed. Râmnic, 1780.*

Pe prima filă în dos) „Să se știe de când s'au săvârșit părintele Mihaiu, luna Iulie în 22 zile, la o mie....” —

(Aceiaș mână pe fila ultimă în față) ...„Să se știe de când s'a săvârșit părintele”

(Aceiaș mână pe fila ultimă în dos)... „Să se știe de când s'au săvârșit părintele Mihaiu la o 1830 Iulie 22 zile”.

E vorba de moartea preotului Mihai Filimon. După tradiția păstrată în familie, Preotul Mihai a murit de holeră.

Despre holera dela 1830, vezi Otneșania Nr. 32 din 15 Sept. 1830 a Eforii Școalelor din București către Vornicia din Iăuntru, publicată în Istoria Școalelor de V. A. Ureche, pp. 138-9 ; idem p. 223.

„Medicina și farmacia în trecutul țărilor române” de Dr. P. Samarian.

„Din istoria Medicinei” de Dr. V. Gomoiu.

8. *Pe Mineiul grecesc, luna Ianuarie, ed. Veneția 1803, fila ultimă.*

„Această carte este al (sic) lui Nae Popovici. 1831, Ghen. 6.

(Scris cu litere latine de mâna unui începător).

9. *Pe Mineiul lunii Fevruarie ed. Râmnic, 1779, sub însemnarea dela Nr. 2 :*

„E adevărat că cel ce scrie e muritor. 1835 Februarie 5”.

(ss) Nae

10. *Pe Mineiul lunii Fevr., ed. Râmnic, 1779, pe prima filă în dos :*

„La anul 1835 Fevruarie domnea Domnul Alexandru Vodă Ghica iar scaunul Mitropolii să ocârmuia dă părinții Episcopi și anume : Neofit episcopul eparhii Râmnicului, Chezarie episcopul eparhii Buzăului, Ilarion Episcop Argeșului pentru că încă dela moartea sfântului părintelui GRIGORIE, nu să dăduse la lumină pă cine din pomeniți(i) trei Episcopi, va cădea sorțul”.

(E scrisul lui Nicolae Filimon)

11. *Pe Ohtoihul ed. București 1774, (Partea I glas 1-5).*
„Să se știe că am fost și eu la biserica lenii la
leat 1836”.

(ss) *Nicolae Filimon Popescu*

12. *Pe Mineiul grecesc, luna Dechemvrie ed. 1802,*
Veneția (fila ultimă în dos) :

„Să se știe că am slujit și eu bisericii Ierarhului
Nicolae 6 ani dela leat 1830 și până la leat 1837
fiind ctitorilor prea... devotat prieten și slugă...
1836 Dech.

(ss) *N. Mihăescu*

(Subt iscălitura N. Mihăescu aceeași mână sem-
nează : Nicolae Filimon Popescu).

13. *Pe Triodul grecesc ed. 1805, Veneția (pe ultimă
filă în dos) :*

„Fac cunoscut... că și eu cel mai jos iscălit am
slujit sfântului Ierarh Nicolai dela leat 1831 Apri-
lie 23 și până la leat...”

(ss) *N. Popescu (Scrisul lui N. Filimon)*

14. *Pe Mineiul grecesc, luna Septemvrie, ed. Veneția
1804, (pe căptușeala scoarței ultime) :*

„(rupt) jos iscălitul am slujit la biserica lenii...
6 ani, șezând în curtie (sic) la dumnealui Clu-
cerul (Efti)mie și am scris cu mână de țărână...
bine că mâna după strămoșescul nostru blestem
va putrezi iar cei (ce) vor citi mă vor pomeni și
vor zice : iartă-i Doamne păcatele cele ce au
greșit”.

(Scrisul lui *Nicolae Filimon*)

15. *Pe acelaș carte de subt Nr. 14 (fila primă) :*

„Să se știe că am slujit și eu cel mai jos iscălit
cântăreț la b(iserica) lenii unde să prăznuește

hramul sf. Ierarh Nicolae însă dela 830 Aprilie 23 fiind șezător la Dumnealui Cluceru Eftimie în care vreme să oblăduia acest pravoslavnic prințapat de Înălțimea Sa marele Domn Alexandru Dimitrie Ghica. Și am scris cu mână de țărână însă mâna va putrezi iar cei câți vor citi își vor aduce aminte că omul este ca iarba care astăzi răsare, mâine înverzește și poimâine cade sub sețeră și.... și așa și noi.... viața aceasta.... nu este alt decât un drum care duce pe om la moarte.... va zice umilindu-se : Iartă-i Doamne păcatele cele ce ca un om a greșit”.

1837 Ghenarie 15.

(ss) Nicolae Popescu. (E scrisul lui Nicolae Filimon)

16. *Pe Mineiul grecesc, luna Fevruarie, ed. Veneția 1802 (fila ultimă) :*

„Această carte este a sfintei biserici a lanii unde să prăsnuește hramul sf. Ierarh Nicolae și s’au legat din nou în vremea când să afla îngrijire b(isericii) Dumnealui Marele Clucer Eftimie. Și am scris eu cu mână de țărână, mâna va putrezi iar cei ce vor citi își vor aduce aminte că omul este ca iarba pe câmpie ce astăzi răsare, mâine înverzește și în sfârșit cade subt amara și neobosita coasă a cumplitei morți, și așa cunoscând scurtimea acestei vieți și mai vârtos închipuindu-și și bine gândindu-se cum va fi cea viitoare, umilindu-se va zice : Doamne iartă păcatele robului tău cele ce ca un neputincios om au greșit. Anul 183... Fevr. 24”.

(ss) N. Filimonescu

17. *Pe Mineiul grecesc, luna Ianuarie, ed. 180³, Veneția (fila primă) :*

„Să se știe că am slujit biserica lanii unde să

prăznuește hramul Sf. Ierarh Nicolae 7 ani dela 830 și până la 837, fiind șezător la dumnea(lui) Clucerul Eftimie epitropul bisericii. Deci am scris ca un muritor cu mână de țărână, ca cine va citi gândindu-se la sfârșitul călătorii acestei vieți ce neapărat urmează a sosi la fiește care muritor să zică : Doamne iartă-i păcatele. 1837 Buc."

(ss) *N. Pop.* (E scrisul lui N. Filimon)

18. *Pe Mineiul grecesc, luna Maiu, ed. 1803, Veneția (fila ultimă) :*

„Mâna purtătoare de condeiu cu care s'a scris cele mai sus a fost a celei mai jos iscălit. 1837, Maiu 7".

(ss) *N. Popovici.* (E scrisul lui N. Filimon)

19. *Pe Pendicostarul grecesc, ed. 1810 Veneția (fila ultimă, în limba greacă) :*

„Eu robul lui Dumnezeu Nicolae, am fost la biserica marelui Ierarh Nicolae făcătorul de minuni ani șapte, al doilea cântăreț și am scris cu mână de țărână iar pomenirea va rămânea veșnică și sunt zmerit rob. 1837 Maiu 26".

(ss) *N. F. Papadopulu* (N. Filimon, scrie grecește)

20. *Pe Triodul grecesc ediția 1805, Veneția, (pe fila primă în dos) :*

(O însemnare în limba greacă în care se spune că cel ce subscie a fost cântăreț la biserica lenii și semnează) :

1839 Ian. 15.

Hir Nicolau tov Papadopulu. (E scrisul lui N. Filimon)

21. *Pe Mineiul grecesc, luna August, ed. Veneția 1804 (pe ultima filă) :*

(Insemnare în limba greacă care spune: „Și eu mai jos iscălitul am fost cântăreț la biserica Sf. Nicolae. 1837 Augus.”

(ss) *Nicolaos POPIDIS*. (Scrisul lui Nicolae Filimon în grecește)

22. *Pe Mineiul grecesc, luna Aprilie ed. 1803 (pe fila ultimă) :*

„Să se știe că am fost cântăreț la b(iserica) Sf. Ierarh Nicolae, 8 ani”.

(ss) *N. Pop.* (E scrisul lui Nicolae Filimon)

23. *Pe Mineiul, luna Iunie ed. 1780 Râmnic ; (pe fila primă) :*

„Am scris eu Dumitrache paracliseru dela b(ise-rica) Enii, dela leat 1839 Iunie 2”.

Subt această însemnare scrie Filimon :

Cel ce mai sus scrie	Dar eu mai cu duh
Din a lui prostie	Și mai procopsit
Nimic nu au scris	Am scris trei cuvinte
Spre aminte adus	Spre a se ține minte

Care sunt acestea :

„L(eat) 1839 Iunie 12 au intrat în prințipat Miloș Obrenovici Domnul Sârbii unde au fost cu cea mai cuviincioasă pompă primit, 1839 Iunie 24”.

(E scrisul lui *N. Filimon*). Pe verso o altă mână scrie: „domnule Nae Popescule”

24. *Pe Mineiul grecesc, luna Ianuarie, ed. 1803 Veneția (pe fila primă) :*

„Să se știe că Marți 11 ale luni Iunie 1838 seara la 8 și $\frac{1}{2}$ (ceasuri) evropienesti s'a întâmplat cutremur groaznic în cât au pricinuit dărâmarea

a multor binale și răpunere a multe suflete de oameni”.

(E scrisul lui *N. Filimon*)

25. *Pe Mineiul grecesc, luna Ianuarie ed. 1803, Veneția (ultima filă în dos) :*

(Insemnare în l. greacă) „Mai jos iscălitul sunt cântăreț la biserica lenii. 1838 Septemvrie 8.

(ss) *Nicolaos Papadonat* (în grecește)

26. *Pe Mineiul luna Iunie, ed. 1780, Râmnic (pe ultima filă) :*

„Și am scris eu robu lui Dumnezeu Nicolae Filimonescul fiul răposatului preot Mihai Filimon ca să se ție minte căci sunt supus morții, dar pomenirea este veșnică pentru care și rog pă fiește care cititor ca să gândească mai des la moarte, de carele nu poate niciodată scăpa și cu inimă sdrobotă să zică : odihnește Doamne sufletul robului Tău. Scris la leat 1839 Iunie 24, orașul București”.

(ss) *N. Filimonescul*

27. *Pe Mineiul grecesc, luna Ianuarie, ed. 1803, Veneția (ultima filă în față) :*

„Să se știe celor ce vor citi că și eu cel mai jos iscălit că am slujit la sf. Biserică unde să prăznuiește hramul sf. Nicolae”.

1840 Ghenarie 10/22.

(ss) *Nicolae Filimonescul*

28. *Pe Mineiul grecesc, luna Iunie ed. 1804 Veneția (ultima filă în dos) :*

„Să se știe că și eu subt iscălitul am slujit sf. biserici, cu începere dela leat 1830 fiind șezător

în curtea D(umnea)lui Marelui Clucer Eftimie, Epitropul sf. biserici. 1840 Iunie 14.”.

(ss) *N. Filimonescu II-lea*

29. *Pe mineiul grecesc, luna Ianuarie, ed. 1830, Veneția (ultima filă în dos) :*

„Să se știe că la anul 1840 luna lui Octomvrie s’au descoperit un complot asupra stăpânirii”.

(E scrisul lui *N. Filimon*)

30. *Pe Mineiul lunei Noembrie ed. 1778, Râmnic (prima filă în dos) :*

„Oricâți pe Dumnezeu voesc a-l înblânzi, pe oameni iubească și fără a-i iubi să ajute din ce poate pe cei nenorociți și astfel urmând crează că pot fi fericiți. 1840 Noemvrie 17”.

(ss) *Nicolae* fiul preotului *Mihai Filimon*)

31. *Pe Mineiul grecesc luna Iunie ed. 1804, Veneția (ultima filă în dos).*

„In anul 1841 Genarie 15, au răposat D(umnea)-lui Clucerul Eftimie Răsuceanu Epitropul b(isericii) lenii și s’au îngropat în cea de dânsul mult ajutată biserică de mai sus pomenită, după cererea a celor mai mulți din rudele sale, cu pompa ce merită rangul său. 1841 Iulie 15”.

(Urmează următorul epitaf) :

„Inscripția de mai sus, vedeți o frați,
Vă îndeamnă, ca toți pe Dumnezeu să rugați,
Ca cu voia sa cea a tot puternică,
Să facă pomenirea celui răposat vrednică.

Facă ca și noi cu toți să ne îngrijim
De ceasul din urmă pe care nu-l știm,
Căci viața și desmerdările în mormânt apun
Iar virtutea și iubirea străbat ca un fum.

Înainte de cel care veșnicește
Și fapta bună o răsplătește”.

(E scrisul lui N. Filimon)

32. Pe Mineiul grecesc, luna August, ed. 1804 Veneția (ultima filă) :

„Să se știe că la leat 1841 Genarie 8, m'am tocmnit cântăreț la b(iserica) lenii drept lei opt sute pă an. 1841 Aug. 1”.

(E scrisul lui N. Filimon)

33. Pe Mineiul grecesc luna Ianuarie ed. 1803, Veneția (prima filă în dos) :

„Jos iscălitul face cunoscut că s'au aflat în slujba sf. B(iserici) a lanii treisprezece ani și se află și acum în slujba acesteia ca cântăreț absolut”.

(ss) Nae Filimonescu. 1842 Genarie 14

34. Pe Pendicostarul grecesc ed. 1810, Veneția (fila ultimă) :

„Cel ce jos să iscălește a fost cântăreț la sfânta biserică a lanii, ani 12”.

(ss) N. Filimonescu

35. Pe Ohtoiul românesc (partea II-a, gl. 5-8) ed. 1774, București (fila ultimă) :

„Să face cunoscut ca eu cel ce mă supt iscălesc am slujit la sf. biserică a lanii, cântăreț 13 ani, adică dela 1829 și până la 1843 și spre știință fac cunoscut. 1842 (sic) Iunie 20”.

(ss) N. Filimonescu II-lea.

36. Pe Mineiul grecesc luna Ianuarie ed. 1803, Veneția (prima filă) :

„Jos iscălitul cu destulă smerenie face cunoscut tuturor celor ce vor ceti pe această sfântă carte,

că am slujit acestei sfinte biserici cântăreț dela 1829 Aprilie 13 și până la 1844 Ghenarie 27 și încă se află slujind”.

(ss) *N. Filimonescu* fiul răposatului preot Mihai dela biserica lenii)

37. *Pe Ohtoiul românesc (partea II-a, gl. 5-8) ed. 1774 București (fila ultimă) :*

„Cui sunt anii vieții ?... au nu celui ce să zăbovește acolo unde să face ospete ?... Niște asemenea oameni încep a se lipsi dela sticle, iar până să ajungă la lin, rămân despoeați. Dela Solomon”.

(ss) *N. Filimonescu*

38. *Pe Mineiul grecesc luna Iunie, ed. 1804 Veneția (prima filă în față) :*

„Intru știință va fi la toți că și eu robul lui D(umne)zeu, Nae am slujit cântăreț la biserica sf. Ierarh Nicolae ce să zice a Ianii”.

(ss) *N. Popescu I-iul.* (E scrisul lui *N. Filimon*)

39. *Pe Mineiul lunei Decembrie ed. 1779, Râmnic (pe fila primă) :*

(O notiță în limba greacă, cu data, 1844 Dech. 12 sub care semnează : „Nikolaos Filimon ios tu makaritu tu iereos Mihail proin epitropos tis eklisias”.

40. *Pe Mineiul grecesc luna Ianuarie ed. 1803, Veneția (ultima filă) :*

„Pe acest sf. Mineiu m'am învrednicit să cânt și eu robul lui Dumnezeu”.

(ss) *N. Filimonescu II-lea*

41. *Pe Mineiul lunei Septemvrie ed. Râmnic :*

(Notiță în limba greacă ce se tâlcuește astfel :

„La anul 1845 Sept. 9 s'a căsătorit Prea Înălțatul Domn al întregii Ungro-Vlahii Gheorghe Dimitrie Bibescu, luând în căsătorie pe prea nobila boiereasă Maria născută Văcărescu și la 25 ale aceleiaș luni a venit în cetatea Capitală a Bucureștilor cu strălucită paradie „1845 Septemvrie 27”.

(Semnează grecește) *N. Filimonidu*

42. *Pe Mineiul grecesc luna Septemvrie, ed. 1804 Veneția (fila primă) :*

(Notiță în limba greacă ce se tâlmăcește astfel) :

„Subsemnatul am fost cântăreț la bis. Ienii șeai sprezece ani subt diferiți Epitropi”.

E scrisul lui *N. Filimon*).

43. *Pe Mineiul grecesc luna Aprilie ed. 1803 Veneția (fila ultimă în dos) :*

(Notiță în limba grecească ce se tâlmăcește astfel) :

„Eu mai jos iscălitul fac cunoscut că cu mila lui Dumnezeu am fost cântăreț la bis. sf. Ierarh Nicolae făcătorul de minuni ani 19”.

1846 Aprilie 22.

(ss) *N. Filimon*

44. *Pe Mineiul grecesc al lunei Iulie ed. 1805 Veneția, pe scoarța din urmă :*

„Adevărat zice proverbul că pământ ești și în pământ vei merge”.

(ss) „*N. F.*”.

(Fără dată, sub începuturi de scriere cu slove chirilice).

45. *Pe un Pendicostar românesc tipărit la București în 1856, fila întâia :*

„Acest pendicostar s'a cumpărat în timpul Epi-
tropiei supt însemnatului.

(ss) *N. M. Philemon*

II

ALTE INSEMNĂRI DE PE CĂRȚILE DE RITUAL
ALE BISERICII

46. *Pe Mineiul lunii Septembrie, cd. Râmnic, prima
filă :*

„Și am scris eu Tache cu mâna de țărană, mâna
va putrezi dar slovine vor rămâne“.

(ss) *Tache paracliserul ot. bis. Enii*

1831 Gen. 1.

(Acest Tache este fratele mai mare al lui Nicolae Fili-
mon, născut la 1813 Iulie 10. Din botez era numit Barbu
dar pentru că fusese bolnav de epilepsie îi schimbase
numele în Dumitrache).

47. *Pe un Antologhion grecesc, fără poartă, e scris pe
filele dela început în partea de jos, pe fiecare pagină
câte un cuvânt, următoarele :*

„Acest sf... (rupt)... Antolog.. grecesc... cele bo-
gate și cu toate cărțile câte trebuiesc bisericii
peste an fiind adunate în timp, datu-s'au sfintei
biserici de aici den București din Mahalaua lanei
unde se prăsnuește hramul Sfântului Nicolae, de
Dumneaei Jupâneasa Safta a răposatului boer
Jupân Pană Negoescu vel Logofăt care și sfânta
biserică den temelie și cu toate câte bisericii tre-
buesc cu a Dumneaei cheltuială s'au făcut ; ci or
carele ar înstreina această carte dela această bi-
serică să fie supt blestemul sfântului Nicolae...“
Pe pagina următoare, în continuare, iscălește (al-
tă mână?) Costache Greceanu 89 (1789?)

48. Pe o *Straştie în româneşte, fără poartă, e scrisă următoarea însemnare pe partea de jos a filelor începând cu pagina 330 :*

„Să se ştie că această sfântă şi dumnezeiască *Straştie* este a lui popa Ivan Sârbu ot Bulumeşti şi s'au cumpărat drept taleri 5 şi cine se va ispiti ca să o fure să fie legat de 3 sute 18 sfinţi părinţi dela Nicheia“.

49. Pe aceeaşi carte însemnată la Nr. 460 mai sus, e scrisă aceeaşi însemnare pe filele 35- şi următoarele, dar e sub semnată de :

„Şi am scris *Dobre Copilul*“.

50. Pe aceeaşi *Straştie pe filele dela început :*

„.....Sfântă şi dumnezeiască carte iaste a sfintei biserici lanii de aici den oraş Bucureşti, cumpărată de Andronache biv Logofăt de taină Epitropul sfintei Biserici ; ci or carele se va ispiti a o fura să fie anaftema“.

51. Pe *Mineiu lunei Iunie ed. Râmnic 1780 (jos pe filele dela început) :*

„Acest *Mineu* este cumpărat de Petrică biv vel Logofăt şi l'au dat ot biserica lanii ; şi e cumpărat cu taină dela tipografia Râmnicului şi iată s'au cumpărat douăsprezece *Mineuri* şi le dă la b...“.

52. Pe *Mineul lunei Ianuarie ad. Râmnic (prima filă) :*

„In anul 18... (rupt).. Mitropolit Grigorie aceştii pravoslavnică ţară la luna lui Iunie.

„Anul 1834 a răposat creştinul bunul oblăduitor şi iubitor de dreptate Domnul ţării noastre Valahia Grigorie Ghica Voevod după o domnie a Mării Sale plină de linişte în curgere de şase ani,

carele s'au îngropat la cea zidită de însuși biserica a Înălțării Mântuitorului nostru dela moșia Sa Colentina. 1835 29.

(ss) *Stolnicul Eftimie*

53. *Pe Mineiul lunii Octomvrie ed. 1776 Râmnic (fila ultimă) :*

„Și am scrie eu Costandin paracliseru cu mâna de țărână cu condei de gâscă și cine o citi mă va pomeni. 834. Oct.”

54. *Pe Pendicostarul grecesc 1810 Veneția (fila primă) :*

Anul 1836 Fevruarie 3 s'au mgat (sic : băgat ?) îngrijitor fiind sf. biserici a lanei.

(ss) *Stolnicul Eftimie*

55. *Pe Evanghelia românească ed. 1760 București (fila 21) :*

„ 1820 Aprilie 20. Să se știe și minte să se ție”.

(ss) *Erei Marin Cinovnicul*

56. *Pe Mineiul luna Septemvrie, ed. Râmnic (ultima filă în dos) :*

„Să se știe că la leat 832 Aprilie 30 au răposat Smăragda sora lui Chir Pandeles fiul lui jupân Costandin Croitoru”.

57. *Pe Mineiul lunei Maiu ed. Râmnic 1780 (fila primă) :*

„Eu dascălul Ioniță am fost dascăl și cântăreț la sf. Nicolae în zilele Prea luminatului și prea înălțatului Domn Ghica Voevod Grigorie, anul dela Hristos 1826 și dascăl ca mine n'a mai avut Sfântu. Și am scris eu dascălul Ioniță cu mână de țărână și cine va ceti mă va pomeni și va zice Dumnezeu să-l erte. 1826 Mai 10”.

58. *Pe Mineiul 1 Maiu grecesc, ed. 1803 Veneția (fila ultimă)* :

„Să se știe că s'au întâmplat trăsnet și au isbit pă un boer anume înjugă urs”.

59. *Pe Mineiul 1 Septemvrie ed. Râmnic (fila ultimă în dos)* :

„Septemvrie 25 anul 1845, au intrat Măria Sa Gheorghe Bibescu voevod cu mărit' Doamna Sa în București pă la capu pod(ului) Mogoșoia că se cununase într'această lună la 9 zile, ziua Duminică. Și zioa intrării în Capitală era Marți ; iar săvârșirea cununiilor Marii Sale au fost în Focșanii Moldovii. Și am scris eu supt iscălitul spre ținere de minte. 1845. Sept. 27”.

(ss) *Ioniță Gheorghiescul*

Ioniță Gheorghiescul ce semnează nota de mai sus este viitorul și cunoscutul preot *Ioniță Sărindăreanu*.

60. *Pe Mineiul 1 Septemvrie ed. Râmnic (ultima filă în dos)* :

„Astăzi 27 ale lunei Septemvrie anul 1845, au încetat din viață Chir Lambu cârciumaru dintr'această mahala a bisericii lenii. 1845. Sept. 27”.

(ss) *Ioniță Gheorghiescul*

61. *Pe Mineiul 1 Septemvrie ed. Râmnic (fila ultimă în dos)* :

„Anul 1846, Septemvrie 6 au murit părintele Efrem Sachelarie... dela biserica Dintr'o zi, noaptea la trei după 12 evropenește și era Joi spre Vineri și spre știință am însemnat subt iscălitul”.

(ss) *Ioniță Gheorghiescul*

62. *Pe Mineiul lunei Noemvrie ed. Râmnic 1778 (fila ultimă)* :

„Joi în 17 zile ale luni Noemvrie 1849 au murit dmnealui Ioniță Roma(no)v lipiscan din maha-l(aua) bis. Ienii... (un rând șters)... și Duminică la 20 s'au îngropat la Batiște și spre ținere de minte am însemnat eu cel subt iscălit”.

(ss) *Gheorghiescu Ioniță*

63. *Pe Mineiul luni Septemvrie ed. Râmnic (pe fila primă) :*

„Și am scrie eu Ion paracliseru de când a plecat Cuza la Constantinopol la Septemvrie 19 și spre știință am scris. 1860. Sept. 19”.

(ss) *I. Stănescu*

64. *Pe Mineiul 1 Fevruarie ed. Râmnic 1779 (fila primă) :*

„Vasile Paracliseru sf. biserici 854 Fevr.”.

(Acesta e viitorul preot dela biserica Sf. Ștefan Cuibul cu barză, pe care l'a cununat Nicolae Filimon cu nepoata sa de soră Paulina Slăniceanu, născută Nicolae Delijanidi”.

65. *Pe Evanghelia Românească ed. 1760, București, (ultima filă) :*

„La anul 1852 am venit ca cântăreț dela biserica Dintr'o-zi la biserica Ienii ; la anul 1854, m'am hirotonisit Diacon și la 58 Preot pe seama acestei sfinte biserici”.

1881 Iulie 0.

Fost Protopop de Prahova *N. Sachelarie*

66. *Pe Psaltirea Românească ed. 1856 tip. Iosif Romanov et Comp. pag. 12 :*

„La anul 1852 am venit cântăreț în stânga și la anul 1854 m'am făcut diacon pă seama bisericii Ienii și apoi în anul 1858 Ianuarie 2, m'am să-

vârșit preot în locul răposatului preot Tudorache. La anul 1860 m'am făcut duhovnic, când am intrat și la Pompieri și mi s'a dat și rang bisericesc. Epitropi erau: răposatul Scarlat Bărcănescu și N. Filimon. 1882. Martie București".

(ss) Preotu Nae Ionescu

67. *Pe Mineiul luni Septemvrie ed. Râmnic (fila ultimă) :*

„Să să știe de când am intrat eu Ion, paracliser la biserica lenii, la 1 Septemvrie 1859, spre știință am scris".

(ss) Ioan Stănescu, paracliser

68. *Pe Mineiul luni Septemvrie ed. Râmnic (ultima filă jos) :*

„Să să știe minte de când am intrat eu paracliser la biserica lanei la 1 Septembrie 1857 tocmît de popa Tudorache, cu 15 lei pă lună și lucrăm la jupând Ghiță".

(ss) Ruse sin Vasile ot Coșăreni.

(Acesta este viitorul preot Ruse Vasilescu, fost slujitor la biserica Măgureanului, apoi după dărâmarea acelei biserici, la Stavropoleos și în fine, ca pensionar, a mai slujit la bis. Dintr'o zi. A murit la 19 Martie 1907).

III

CORRESPONDENȚĂ INTRE N. FILIMON ȘI MARELE LOGOFĂȚ SCARLAT BĂRCĂNESCU ; DIVERSE ACTE

69. *Un raport al lui N. Filimon către Marele Logofăt Scarlat Bărcănescu :*

„D. Marelui Logofăt Scarlat Bărcănescu,
îngrijitorul bisericii lenii

„Cunoașteți bine că cându am hirotonisitu la biserica noastră pă Nicolae Popescu în calitate de diacon i-amu datu înscrisu pentru îndeplinirea credinței, ca să-i dămu leafă pă fie care an câte lei 1200. Cunoașteți iarăși că prin stăruința mea l-am făcutu pă numitul să se mulțumească numai pă lei șase sute. Dar pentru că numitului prin înscrisul citat i să hotăra și casă de locuit care nu i s'au dat și din a căreia lipsă mari strimptorări are, au reclamat ca să i să dea casă de locuit sau să i se plătească leafa după înscris. Intervenind și la aceasta l-amu înduplicat ca să se mulțumească pă un beneficiu de lei trei sute, pe care primindu-i să dea înscrisu că se leapădă de toate pretensiile sale. Dacă primiți acest angajament, porunciți să-l execut.

1855 Martie 10.

(ss) *N. Filimoni*

Rezoluția : „Este primită lucrarea de mai sus și se vă slobozi lei trei sute luându-se înscrisul.

(ss) *S. Bărcănescu*

70. O scrisoare a Marelui Logofăt Sc. Bărcănescu către *N. Filimon* :

NAE,

„la leafa mea, vei purta de grijă la curtea mea cu cheltuiala de toate zilele și ce va mai trebui”.

857 Maiu 13, București.

(ss) *S. Bărcănescu*

71. O procură dată de Sc. Bărcănescu lui *N. Filimon* :
„Pentru căutarea trebilor bisericii lenii al căreia subț iscălitul sunt ctitor, dau depline puteri Dumnealui Pitaru Nicolae Filimon că câtă vreme voi lipsi din patrie să se considere lucrările sale de ori cine ca când s'ar face deadreptul de mine”.

1857 Maiu 14.

(ss) *S. Bărcănescu*

72. *Scarlat Bărcănescu scrie lui Nicolae Filimon informându-l despre hotărârea Conferinței din Stuttgart :*

NAE,

„Cu mare mirare de atâtea ori m'am socotit în tot chipul și n'am putut înțelege tăcerea. Cum se poate că și dela vrășmași nedeclarați am luat scrisori și dela tine nici o slovă. De o cam dată am socotit că ești bolnav, dar îmi scrie dela București că ești sănătos ; cu toate acestea fie cum vrei trecutul, de acum înainte scriem pă toată săptămâna regulat. Scriem orice vei putea afla. Îți scriu după conferința dela Stutgard pe cât pociu fi eu informat, cu ajutorul celui Prea puternic și unirea și prinți strein o să avem hotărât dacă nu ni-o orbi providența și ni-o înșela candidații de domnie. Oamenii care pot avea știință zic, cea după urmă hotărâre este : „să se respecte voința nației și aceia să se pue în lucrare”. Acestea îți dau voie să le și spui la câți socotești că își iubesc patria în chipul care cunoști că mi-o iubesc eu și acum este vremea mai mult decât ori când să bată fierul să nu-l lase să se răciască.

Casa bisericii să o poprești pă seama mea și să iei dela Leibniz chiria pă o jumătate de an, căruia i-am scris.

Scriem pă acasă cum merge, dacă îngrijești de casa mea.

Spune-i lui Costache Anghelescu ce îți scriu, că cu el mă potrivesc în idei și spune-i cum să poate să nu-mi scrie.

Adresul meu la Paris este Boulevard des Capucines Nr. 41.

Aștept cu nerăbdare scrisoare dela el.

Însfârșit îți repetez nu fii în lene de corespon-

dență cu cel ce este gata întotdeauna a face orice pentru tine.

1857 Sept. 30, Paris. (ss) S. Bărcănescu

73. *Un Contract încheiat între N. Filimon ca Epitrop al bis. și Ioan Ghica pentru o casă a bisericii, pe termen de trei ani începători dela 26 Octomvrie 1858—26 Oct. 1861, cu chirie anuală de 160 galbeni înpărătești.*

74. *Procură dată de Sc. Bărcănescu lui N. Filimon, pentru încasarea prețului unui loc al bisericii Ienii :*

PROCURĂ

„Prin care subț însemnatul înputernicez pe D-l N. M. Filimon ca să primească dela Onor. Eforia Școalelor costul a trei prăvălii ce le-au cumpărat dela subț însemnatul pentru lărgirea Pieții Academiei, și să subscrie în condică în locul subsemnatului de primirea lor.

Ctitorul bis. Enii (ss) S. Bărcănescu

Urmează autentificarea Comisiei de Roșu la Nr. 5157 Dech. 22, an 1860.

75. *Un bilet al lui Sc. Bărcănescu către Nicolae Filimon:*

NAE,

„Să te scoli să vii, luând și cevaș bani pentru arvună, ca să isprăvesc cu meșteru ; până acum nu am isprăvit. (cuvânt neînțeleș)

860 Iunie 25, București. (ss) Bărcănescu

76. *Un bilet al lui Sc. Bărcănescu către N. Filimon :*

„Pentru planurile bisericii ce au lucrat d-l Beneș, vei răspunde două zeci și cinci galbeni Nr. 25, trecând acest bilet în socoteală.

862 Octomvrie 11. București.

(ss) S. Bărcănescu, ctitorul

77. *O scrisoare a lui Sc. Bărcănescu către Nic. Filimon cu privire la arendarea moșiei bisericii :*

„După recunoștința ce avem către arendașul moșii Sf. biserici, Niță Popescu, prea Vă înputernicesc D-le Filimon, a da în arendă tot acestui arendaș negreșit această proprietate, silindu a adaoge pe cât se va putea arenda. Veți face și contractul supuindu-mi-l al întări cu iscălitura mea.

1862 Iunie 21, București. (ss) S. Bărcănescu

78. *Un bilet al lui Sc. Bărcănescu către N. Filimon :*

NAE,

„Fă contractul pă trei mii de lei și celelalte după cum am vorbit și vino cu el să-l iscălesc. Bani în două câștiuri.

(ss) Bărcănescu

79. *O scrisoare către N. Filimon :*

DOMNULE FILIMON,

„Pentru ceia ce mi-ați promis ca să arăt coco-nașului Ki(r) Bărcănescu, i-am arătat și rezultatul totu este ca să dați casele D-lui Gradovici făcându-i și contractul astăzi.

1861 Martie 17.

Al D-le amic. (ss) G. Donescu

80. *Adresa cu Nr. 7844 din 27 Noemvrie 1863 către Maiorul Sc. Bărcănescu (feciorul lui Scarlat Marele Logofăt) :*

DOMNULE,

„Prin adresa cu nr. 6256 dela 11 Septemvrie trecut am rugat pe răposatul părintele D-voastră

a prezenta Municipalității titlurile que are qua fondator al sfintei biserici numită Enei și fiind qua din partea D-sale nu s'a văzut nici o urmare; iar Municipalitatea în urmarea îndatoririlor que are, având necesitate a cunoaște condițiile subt quare averea acei sfintei biserici se gira de răposatul, de aceia vă rugăm să binevoiți a ne prezenta acele titluri spre quela de cuviință.

Primiți etc.

Membrii Cons. Municipal. (ss) Nedescifrabil
(ss) Nedescifrabil. (ss) Al. Orăscu.

Secretar G-I (ss) T. I. Focșăneanu

81. *Răspuns la adresa de mai sus, scris de N. Filimon și semnat de Maiorul Sc. Bărcănescu :*

DOMNILOR MEMBRI,

„Adresa D-Voastre cu Nr. 7844 dela 27 Noembrie, am primit-o și văzând cele coprinse într'ânsa mă grăbesc a Vă răspunde că cu mare plăcere ași îndeplini dorința D-voastre, dar moartea părintelui meu lăsând tote documentele casii noastre în neorânduială mă pune deocamdată în neputință de a vă putea îndeplini această legitimă cerere.

Vă rog dar să binevoiți a-mi acorda termenul de șase luni prevăzut de legi spre a putea găsi titlurile ce mi se cer și a le trimite.

Ctitorul Bis. Enii

82. *Un raport alcătuit de Nicolae Filimon, cu care trimite Municipiului București un Memoriu la drepturile de CTITORI ai familiei Bărcănescu asupra bis. lenii :*

„DOMNILOR,

„Adresa cu care m'ați onorat trecutele zile am

primit-o și văzând cele coprinse întrânsa cu onoare vă răspunz că biserica din mahalaoa lenii este zidită din temelie de răposata Logofeteasa Safta soția moșului meu Pană Logofătul Ne-goescu, fratele lui Duca Cuparul Bărcănescu și înzestrată tot de familia mea cu locuri și cu moșia Bărcăneasca din Distr. Ialomița, fără ca guvernul sau alt cineva să fi contribuit atât la clădire cât și la îngrijirea ei dela anul 1743, epoca fondării și până în zioa de astăzi ; în cât toate clădirile ce să vădu pe locurile dinprejurul acei biserici dăruite de neamul meu, sunt zidite de sub însemnatul prin Epitropi rânduți de mine în baza testamentului Fondatoarei care zice, că lasă îngrijirea aceste biserici urmașilor ei fără a da nimănui dreptul a se amesteca în administrarea ei nici direct nici indirect.

Iată textul literar al Testamentului :

„Las pentru biserica care este făcută din temelia ei de mine unde se cinstește și să prăznuește Marele Arhiereu Nicolae făcătorul de minuni făcând-o pentru pomenirea și odihna răposat boerului meu și pentru sufletul meu ca să fim necontentit a ne pomeni. Numai ne având copii din trupul meu ca să poată căuta de această sf. biserică după mine, am socotit și am ales după moartea mea să fie Epitrop la această biserică în locul meu D-lui Șerban Cândescu biv vel paharnic și cu fii săi ca să o caute precum am căutat-o eu, nefiind nicăiri închinată fără numai acest așezământ”.

Iar la încheierea acestui testament fondatoarea hotărăște, zicând:

„Iar cine s'ar îndrăzni a se scula să strice acest al meu așezământ unul ca acela să fie sub ble-

stemul lui Dumnezeu ne ertat în veci, așîderea să rămâe și subt afurisia sfintelor soboare care s'au întărit și s'au așezat cu sfânta pravilă ca să fie ale morților neschimbate, etc..."

Pe aceste baze de mai sus familia mea a îngrijit de această biserică o sută două zeci de ani fără a cuteza cineva a se amesteca cât de puțin la acest stabiliment particular făcut numai pentru îngroparea membrilor familii noastre precum zice testamentul.

Pe aceste baze o mai repet atît Ministerul de Culte cât și Mitropolia a respectat dreptul exclusiv ce am asupra administrării acestei biserici în urma chiar a Ofisului Principelui Știrbeiu atîngător de... Administrării bisericilor din București, fără a mai arăta că chiar Onorabila Municipalityate mi-a consfințit acest drept în anul 1852 cu ocazia unui conflict între subt însemnatul și omul orînduit de mine ca să îngrijească de acea biserică.

Din cele expuse mai sus cred că vă veți fi convins Domnilor Membri, de valoarea drepturilor mele asupra acei biserici și de neputința mea de a călca în picioare groaznicele blesteme și respectul ce-l datorezu cenușei strămoașei mele.

Dacă însă voiți a cunoaște venitul acei biserici și în ce să cheltuește el vă-lu arăt.

83. „*Memoriu asupra bisericii lenii a casei Bărcănesco*”
(Conceptul lui N. Filimon) :

„Pe la anul 1743 șters 1720 o femeie anume Iana a clădit o biserică de lemn pe locul unde să află astăzi biserica ctitoricească a casei Bărcănesco și a închinat-o acea biserică la scitul Târgșorul. Călugării însă văzând că biserica nu are nici un

venit au părăsit-o; iar ctitora a desființat închinarea și au luat-o subț îngrijirea sa.

După moartea acestei femei rămâind biserica fără de îngrijire a început să se ruineze și au mers totastfel până ce a ajuns în stare de a nu se mai putea săvârși oficiul divin într'ânsa. Această deplorabilă stare a bisericii mișcă inima Logofetesi Safti soția Logofătului Pană Negoescu fratele lui Duca Cuparul Bărcănescu, ea dărâmă biseriçuța cea de lemn și zidi în locul ei alta de zid ce exista la anul 1743, până astăzi.

După moartea logofetesi Safti, e probabil că îngrijirea acestei biserici a rămas la moștenitorii ei; ce este istoric și adevărat este că această biserică, pela 1800 se găsea subț îngrijirea Banului Isaac Ralet și a fiului său Ioan Ralet; iar dela 1830 s'a administrat de Protopopul Mihai Filimon.

În anul 1831, pogorându-se această biserică iarăși la casa Bărcănescu adevărata moștenitoare a drepturilor fondatoarei, răposatul Logofăt Sc. Bărcănescu a însărcinat cu îngrijirea bisericii pe Clucerul Eftimie Răsuceanu. Murind acesta în anul 1841, a însărcinat cu îngrijirea pe Slugerul Ștefan Ioan, iar după retragerea acestuia, la 1852 căutarea intereselor acestei biserici s'au încredințat lui Nicolae M. Filimon, actualul îngrijitor.

IV

PROPRIETĂȚILE BISERICII

„Biserica Ienii are o moșie în districtul Ialomița dăruită de casa Bărcănescu. Această moșie este dată în arendă cu Lei trei mii pe an și are o pricină de judecată cu Ispas Făgărășanul. Pentru acest proces să află orânduie avocat D-l Corlă-

tescul tocmit cu galbeni 50 din care i s'au răspuns jumătate înainte.

Are o pereche de case în Batiște închiriate d-lui Gradovich drept lei Cinci mii patru zeci.

Are treisprezece prăvălii ce compun hanul dinprejurul bisericei, care prăvălii sunt închiriate în total lei 10.650.

Are o băcănie tot lângă biserică, închiriată pe an drept lei două mii două sute cinci.

Mai are două locuri în embatichiu dela care să ia pe fie care an lei una sută zece.

III

BUGETUL BISERICII

Bugetul de Venitul și Cheltuelile anuale ale bisericii Ienii

	VENITUL	LEI		CHELTUELI	LEI
1	Arenda moșii .	3.000	1	Două preoți	4.800
2	Chiria hanului .	10.650	2	Cântărețul cel mare	2.400
3	Chiria caselor .	5.040	3	Al doilea cântăreț	1.200
4	Băcănia	2.205	4	Paracliserul	800
5	Embatiche	110	5	Ingrijitorul	2.400
			6	Măturător	600
			7	Pensiuni	600
			8	Intreținerea bisericii	1.200
			9	Cheltueli la Hram	800
			10	Taxe fonciare	2.600
			11	Parastase	200
			12	Reparații întâmplătoare	1.500
	Total lei .	21.005		Total lei	19.100

84. O scrisoare a Secretarului G-ral al Municipiului București către Nicolae M. Filimon :

DOMNUL MEU,

„Asupra adresei D-lui Bărcănescu pe quare ni-ați

addus-o eri, D. D. Membrii ai Consiliului Municipal au găsit de trebuință să vieă D-l Bărcănescu în persoană aqui spre a-i arăta quă documentele que ne-ați adus, Dumnealor nu le găsec valabile qua să-i încredințeze despre dreptul D-sale de ctitor al bisericii.

Fiind quă D-voastră mi-ați zis qua sunteți încărcat de D-l Bărcănescu a'l reprezenta în aqueastă questiune, am onoare a Vă comunica quele de mai sus, quă daquă Dumnealui nu va pūtea veni, să veniți D-v la Municipalitate Vinerea viitoare la 10 ale curente.

Primiți etc....

Secretar G-l al Municipalității,

Iulie 7, 1864.

(ss) T. I. Focșăneanu

Adresa : Domnii Sale

Domnului Nicolae Philimon

Ospelul TOROK stajul I-iu.

85. *Inscripții pe monumentul funerar din Cimitirul Bellu al famiilii Slăniceanu sub care se află înmormântat NICOLAE FILIMON :*

Pe latura despre răsărit

Căpitan Ștefan Slăniceanu, decedat la 2 Martie 1878.
fii lor :

Lucia Slăniceanu, decedată la 2 August 1878 de șapte ani și jumătate, studentă și premiată cu cunună.

Mihail Slăniceanu, în etate de 20 de ani, încetat din viață la 18 Dechemvrie 1893, student la Paris.

Pe latura despre miază-noapte

Nicolae Delijanidi, profesor de Liceu, decedat la 2 August 1864 în etate de 75 ani.

Ecaterina Delijanidi, decedată la 20 Maiu 1883 în etate de 65 ani.

Mihail Delijanidi (funcționar) decedat la 2 Ianuarie 1867.

Pe latura despre miază-zi

NICOLAE FILIMON, funcționar superior, decedat la
8 Martie 1865, în etate de 34 de ani (?)
Elena N. Filimon de 50 de ani.

86. *Actul de deces al lui Nicolae Filimon :*

„In condica de decese, arătând morții îngropați la cimitirul Bellu între 1859, data înființării și 1865 când s'a reorganizat oficiul de stare civilă, găsim la numărul de ordine (*numărul curent*) 25 din anul 1865, luna Martie, ziua 20 ; vârsta 45 ani ; *pricina răposării* de boala tuberculozii ; *numele și pronumele starea și meseria mortului sau a moartei și locuința lor* : Nicolaie Filimon angloaiat din suburbia Crețulescu ; *a răposat* suburbia Crețulescu, *s'a îngropat* idem (se repeta indicația din susul paginei, cimitirul Belu) ; *iscălitura preotului care a înmormântat mortul*, Preot Teodosie duhovnic (era preotul dela biserica Dintr'o zi").

NENOROCIRILE UNUI SLUJNICAR

sau

GENTILOMII DE MAHALA

CAPITOLUL I.

Până a nu începe povestirea tristelor întâmplări ale eroului acestei nuvele, credem de datorie a noastră indispensabilă, a explica lectorilor noștri, ce înțelegem prin slujnicar și slujnicărie; căci dacă zicem slujnicar, cată să zicem și slujnicărie, precum militar militărie, cismar cismărie și altele mai multe ce se termină în ar și rie.

Slujnicăria este o societate secretă ca a francmasoni-
`or, carbonarilor și Sansimonienilor¹⁾, este o plantă ec-
sotică, și detestabilă căria naștere și întindere în țara
noastră o datorăm sărăciei vicioase și marei lipse de cul-
tură morală a unei părți din junimea noastră.

Ca societate secretă slujnicăria are maestrul ei, lojile,
venditele, proseliții și chiar cinismul²⁾ ei. Deosebirea
este numai că doctrinele acestei societăți tind foarte mult
la degradare și materialism.

Ca să ajungă cineva la gradul de perfect slujnicar,
cată, mai întâi de toate să facă amor cu slujnicile, să
suspine neîncetat pentru dânsule și să sufere de multe

1) Vezi societățile secrete. (Cantu Ist. Universale edizione
Turinese).

2) Vezi Escursiuni în Germania, de N. M. Philemon, cap.
XX, pagina 183.

ori asprimea gerului, ploaia și alte calamități, ca să poată conversa o jumătate de oră cu prea iubită sa slujnică, în buduarul ei cel parfumat cu extract de ceapă sau usturoi.

Slujnicarii se recrutează mai totdeauna dintre gentilomii de mahala, și mai cu seamă din mahalalele, *Cuibul cu barză, Popa Chițul și biserica lui Târcă!*

Caracteristica slujnicarului nu este anevoe de făcut:

El este totdeauna un june dela douăzeci și doi până la douăzeci și cinci de anișori, bine făcut, bine îmbrăcat, frizat și înmânușat ca un lion de Paris.

Acest lux ar face pe oamenii fără experiență să-l ia drept fiul unui proprietar bogat, sau de moștenitor al vreunui unchi din repertoriul Teatrului comic francez; lucrurile însă merg cu totul altfel și vă încredințez cu mâna pe conștiință, că vestmintele de pe dânsul sunt făcute pe datorie; căci felul acesta de gentilomi nu au altă stare decât leafa și această mizerabilă leafă nu are miraculosul dar al monedei sburătoare din timpul pietrei filosofale³⁾.

La primul debut al aventuroasei sale juneți, gentilomul nostru o duce binișor: înșală pe croitor, pe cismar, pe ospelier și chiar pe birjar; iar leafa o ține numai ca să nutrească amorașele sale cu fetele de pe la marșande.

Aceștia sunt timpii cei mai fericiți din viața gentilomului nostru, dar din fatalitate neguțătorii amăgiți îi taie creditul și încep a-l persecuta pentru datoriile lor. În cazul acesta ingeniosul june aleargă la sfânta noastră convenție și armându-se cu articolul relativ la neviolarea domiciliului râde de nerozii săi creditori; cu toate acestea moneda îi lipsește, credit nu mai are la nimeni. Ce face el oare în această critică pozițiune? ce să facă

3) În secolii XII—XIII pe când se ocupau alchimiștii cu căutarea mijloacelor de a face aur din arsenic și cositor, se credea în existența unor monede vrăjite, care după ce se cheltuiau, veneau înapoi la stăpânul lor.

sărmanul, pleacă capul la loviturile soartei, se face slujnicar !....

În această nouă condițiune, spiritul său se suptiază ca firul de borangic, imaginația lui se înalță până la al nou-lea cer, devine filosof peripatetic ⁴⁾, patriot, și încă patriot, nu glumă. Declamă în contra abuzurilor, căci funcția lui (dacă are vreuna) nu-i permite să fure ; devine înamicul neîmpăcat al ciocoilor, îi înjură și îi încarcă cu cele mai negre epitete, fără să se gândească că această clasă desprețuită de dânsul este ca Fenixul deșertului ⁵⁾ carele se renaște din cenușa lui mai forte după cum era înaintea arderii sale. El nu înțelege că zicerea ciocol este sinonimă cu zicerea bogat și puternic și că toți cei ce se ridică din noroi la putere și bogăție, devin bășicioci și pentru mai mare nenorocire, aceste gloabe de plebei pe care entuziasmul nostru de un moment îi ridică la putere și bogăție, ne lovește cu copita mai des și mai rău decât cail păscuți și crescuți în grajduri ; în fine slujnicarul nu voește să înțeleagă că ciocolul convenției este mai venal și mai fără inimă decât acela al regulamentului.

Slujnicarii sunt de mai multe categorii sau tagme :

Când face parte din ortaua poezilor, atunci cată să fugi cât vei putea de dânsul, sau să te rogi lui Dumnezeu să-ți dea răbdarea lui lov din biblie, căci altfel nu vei putea să suferi scâlbăturile și declamările lui, fără să te apuce nevrele de răs.

Nu apucă să-ți zică bună ziua și te înăbușește cu citațiuni din *Milton*, *Lord Byron*, *Victor Hugo* și alți mai mulți poeți păgâni și creștini ; iar după aceia începe a-ți înțepa urechile, și a te face să-ți pierzi logica și bunul simț prin poezii de felul acesta :

4) O sectă de filosofi care învățau pe discipolii lor, umblând pre căi, precum stoicii în foișoare.

5) O pasăre mitologică care după ce îmbătrânește, bate din aripe și se aprinde, apoi ese din cenușa ei mai forte după cum era întâi.

CIOCOIIUL INFERNAL

*Ce groasnic întuneric ?...
 Și luna cum lucește !...
 Teribil suflă vântul !...
 Și glasul filomelei !...
 Imbată ochii miei !...
 În aste triste locuri
 Și pline de amor !...
 S'arată înainte-mi
 Un trădător ciocoi
 Ce ȧara 'ntreagă face
 Să geamă surâzând.
 Și 'nfige ciocu'n sânul
 În sânul maicii sale.
 Și-a doua zi cu botul
 Mânjit de-al țării sânge
 Se plimbă prin oraș !.....*

Cearcă de-i spune că aceste versuri sunt fără sens și mai întunecoase decât ale lui *Numa Pompilie*⁶⁾ și vei vedea cum te va taxa cu numele de ignorant, om fără gust și inamic al născândeii noastre literaturi.

Dacă slujnicarul s'a dus de două trei ori pe la facultatea de drept, nu te mai slăbește din *jus Regiae, jus papirianum*⁷⁾, cele zece și mai în urmă douăsprezece table de plumb sau de tinichea, *lex Flavianum*⁸⁾, *Lex Scatinia de nefanda Venere*⁹⁾, *Breviarum Alaricianum*¹⁰⁾,

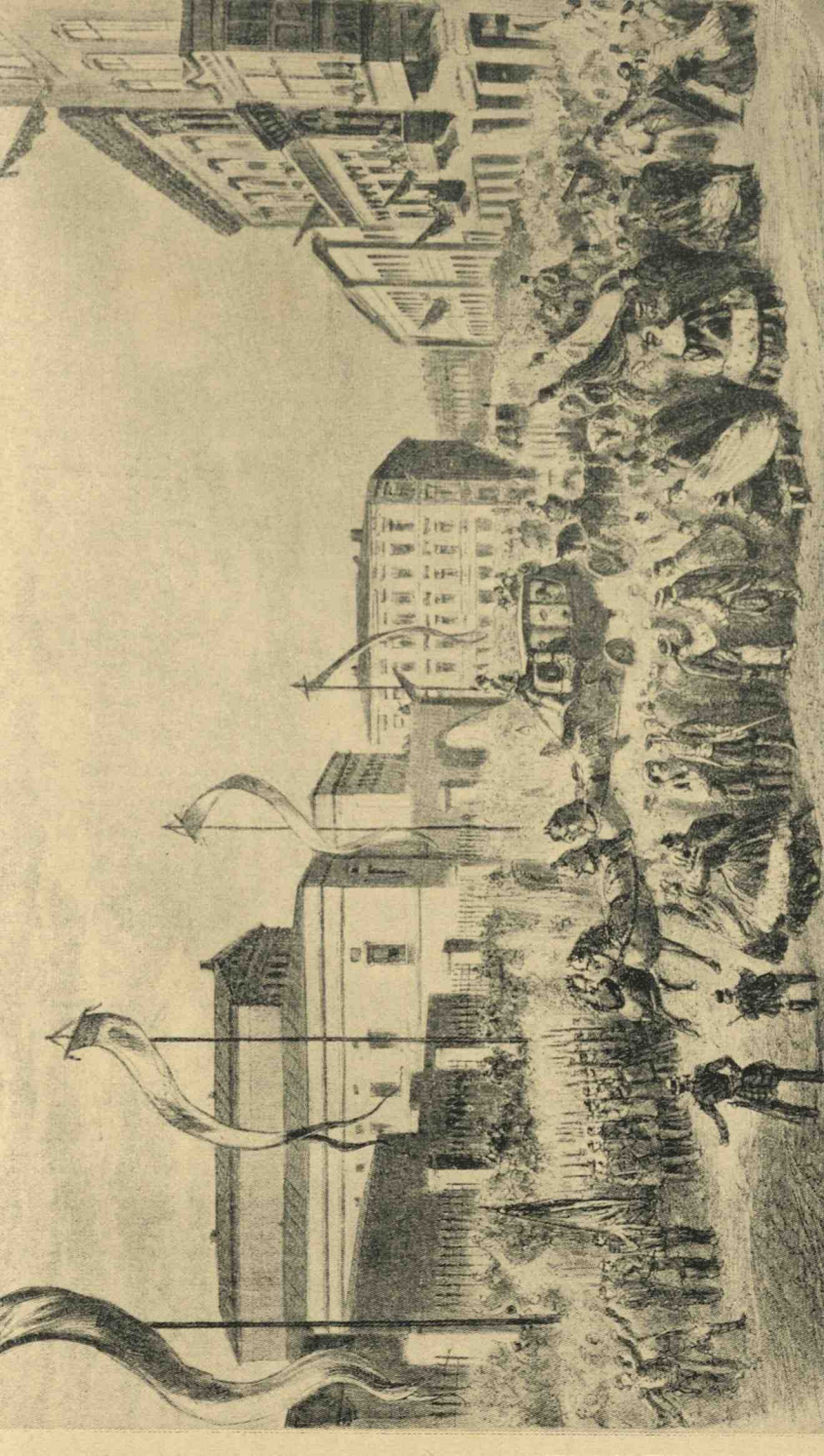
6) *Numa Pompilie* legislatorul romanilor compusese pentru cultul zeilor niște litanii atât de obscure în text, că nici chiar preoții nu le puteau înțelege.

7) Acestea sunt legile regilor codificate de Caius sau Publius Paciriu cu 510 ani înainte erei creștine.

8) Prima publicare a codicei judiciare, făcută de consulul Greu Flaviu la anul 304 înainte erei creștine.

9) Lege în contra delictelor rușinoase publicată la 288 înainte lui Crist.

10) Lege publicată de Alaric regele vest-goților pe la anul 506 după Crist.

Cuza Vodă mergând la deschiderea Camerei în 1862. (Gravură pe lemn din l'illustration). La fel trebuie să fi fost și episodul primirii în Capitală a lui Cuza, povestit de Filimon în „Slujnicarii”. In fund, dincolo de Teatru, casa Török, unde locuia Filimon.

Justinian, etc., adăugându-ne pe la soroace câte un *ipso jure, în abrupto, exoficio* și alte mai multe secături de felul acesta, prin care se silesc a demonstra că nu este bine a lăsa avocatul pe clientul său să moară de foame după moarte !...

Dar soiul acesta de slujnicari rămâne nulă pe lângă slujnicarii politici.

Aceștia sunt teribili !..

Pe slujnicarul politic nici un guvern nu-l mulțumește. N'apucă să se formeze bine un minister și slujnicarul patriot începe a-l descrie cu cele mai negre culori, și se silește prin orice mijloace a-l face să treacă în ochii publicului de infam și trădător.

Locurile frecventate mai des de către ortodocși slujnicari ¹¹⁾ sunt două : grădina Cișmigiului pe timpul de vară și cafeneaua din Pasajul Român în timpul cel friguros al iernei.

Aci se adună slujnicarii de toate nuanțele, de-și varsă veninul asupra oamenilor ajunși la putere.

De câte ori vei vedea un cerc de patru-cinci indivizi, și vei auzi pe vreunul dintr'înșii vorbind cu agitație despre drumuri de fier construite într'un singur an, despre canalizarea râurilor, ridicarea oastei la cifra de trei sute de mii indivizi, exploatarea carierelor de marmură și formarea unei flote pe Marea Neagră, să știi că acel om este slujnicar paraponist ; cată să mai știi și aceasta, că slujnicarul este o ființă omnipotentă, (numai în vorbe) el nu are decât să zică un cuvânt și țara este brăzdată cu șosele și drumuri de fier, casele statului se umplu de bani, cultura și instrucția ajunge pe cea din Germania, cu un cuvânt România se ridică la cel mai suprem grad al fericirii sale ; din nenorocire însă, guvernul nostru nu știe să se folosească de consiliile pa-

11) Zicem ortodoxi, ca să-i deosebim de slujnicarii eretici de care se află un mare număr în această societate.

trioților slujnicari, și deacea lucrurile merg cu susul în jos.

Slujnicarul adevărat, mai are și virtutea cumpătării; el șade toate ziua în cafenea fără să guște ceva, sau dacă din întâmplare bea o cafea neagră sau dulceată, potrivește tocmai timpul când cafeneaua este plină de oameni și pleacă fără să plătească. Unii zic că face aceasta din distracțiune, dar gurile cele rele susțin că nu plătește fiindcă nu are parale.

Unicul viciu ce s'ar putea imputa acestor doctrinari, este afecțiunea ce au asupra slujnicilor ; dar tocmai acest amor ce pare un defect în ochii profanilor, pentru slujnicari este un act de devoțiune, o practică religioasă, este chiar paladiul sau deviza societății lor.

Iată ce este societatea slujnicarilor în simțul colectiv și ce este slujnicarul în parte.

CAPITOLUL II

Mitică Râmătorian¹²⁾

În una din nopțile lui Decembrie din anul 1858, vântul muscălesc sufla cu tărie, ploaia curgea în mari cățătimi de apă amestecată cu zăpadă și grindină. Pavagiul Capitalei era plin de noroi amestecat cu ghiață, era în fine, *Tempo d'inamorati* precum zice Figaro în opera Bărbierul de Sivilia.

Orologiul dela Bărăție suna cu lene și melancolie miezul nopții. Liniștea solemnă a naturei nu era turburată de nimeni, afară de desele patrulii militare care străbăteau capitala în toate direcțiunile, căci guvernul de pe timpul acela nemulțumindu-se pe întreruperea

12) Dacă din Popescu se face Pretorian, din Grăjdan Grăjdan și din Tărtășescu Tertulian, de ce oare să nu putem face și din Porcescu Râmătorian ?

comunicației provenită din furia elementelor, declarase orașul București în stare de asediu, ca să asigure viața unuia din membrii căimăcăniei de trei, pe care umbla să-l asasineze un farsor cu o sfeclă găurită sau cu o sticlă de cerneală turcească, umplută cu nisip, pe care voia să o facă a trece în ochii nobilului caimacan de o bombă fulminantă. Adevărul poate să fie altfel, dar asta nu ne privește. — Noi facem roman, nu istorie.

Pe acest grozav timp un june ca de douăzeci și doi de ani, cu părul lung și negru acoperit de o pălărie *bombes*¹³⁾, înfășurat într'o manta tăiată după moda Carbonarilor și cu galoși de gumelatic în picioare, sta lipit de ușa galeriei ce duce la bucătăriile caselor lui Höttsch et Müller pieptănarul.

Dacă cineva ar fi privit cu băgare de seamă pe acest june, ar fi descoperit în trăsăturile feții sale, pe omul contrariat de fortună sau pe amorezul certat cu amoreaza sa.

După ce se mai plimbă puțin, ca să-și încălzească picioarele ce-i înghețase de frig, se apropie iarăși de ușe și bătu într'înșa de trei ori cu o manieră particulară, ce avea în sine un ce misterios și semnificativ.

Puțin după aceia se auzi pe dinlăuntru un sgomot de pași, era cineva care venea către ușe.

Eroul nostru reluându-și curajul ce cu puțin mai înainte îl perduse, începu a striga cu o voce iarăși convențională : Rezi !... Rezi !...

— Ei bine aud, nu sunt surdă, răspunse vocea din lăuntru cu un accent de nepăsare sau răsbunare.

— Deschide-mi Rezi dragă, că am înghețat de frig.

— Ba aia e vorbă Domnișorule, du-te la coconițele dumitale de pe la marșande cu care-ți cheltuiești banii și lasă-mă 'n pace.

13) Astfel se numeau pălăriile uzate pe atunci.

— Deschide Rezi, deschide Rezișoara mea, că mă lovește guturaiul de frig.

— Nu, nici de cum.

— Deschide că-ți dau o față de rochie.

— Nu deschid.

— Să fiu al dracului dacă nu-ți voi cumpăra mâine o pereche de botine dela Ianoș pantofarul.

— Nu mă mai înșeli dumneata cu gogoși d'astea.

— Rezi, te jur pe ce ai mai scump în lume, deschide.

Văzând însă că sălbateca sa amantă nu deschide, încep să declame cu un accent patetic și comic versurile acestea :

*Deschide-mi copilă,
Deschide-mi că mor.
Aibi puțină milă
De al meu amor ;
Ploaia de sus pică
Mântăluța-mi strică,
Nu-mi e de manta
Pricepi dumneata !... ¹⁴⁾
Ci-mi e de tartan
C'am slujit un an
Ca să-l dobândesc
Și să mă fălesc
Ca un nobil mare
Cu spirit și stare ¹⁵⁾.*

Versurile acestea pronunțate cu o mare doză de dușoșie își făcură efectul lor, căci inima maghiarei noastre se muie, ușa se deschise și amantii noștri dispărură prin întunecoasele coridoare ce duceau la sanctuarul amorului lor.

14) Se vede că mantaua era foarte veche.

15) Aceste versuri sunt copiate din o colecțiune manuscrisă a d. lui D..... angloiat la Visterie, carele încredințează pe onoarea lui de slujnicar, că le-a copiat după originalul compus de Mitică Râmătorian.

Acum, cu voe sau fără voe o să introducem pe lectorii noștri în templul amorului acestor două turturele, ca să auză expresiunile cele înfocate prin care slujnicarul cearcă să atragă asupra-i simpatia amantei saale.

Ne facem însă datoria de a îndemna pe bunii noștri lectori a-și procura câte o sticluță de eter, căci parfumul din camera celebrei noastre Calipso din Pasagiul Român, poate să le iriteze nevrele.

Camera în care locuia amanta domnului Mitică Rămătorian slujnicarul, era o bucătărie nemțească cu mașină.

Mobilierul ei se compunea din mașina de bucate, ce ocupa o a treia parte din periferia camerei, două scaune albe de brad, un pat cu o saltea de lână și o plapomă de cit veche ce acoperea pe jumătate două perne cu fulgi neîmbrăcate. Pe unul din pereți erau atârdate o mulțime de tigăi de diferite forme : frigări, răzători de hrean și forme de tinichea pentru gelatină ; iar într'un colț era o oală colosală cu grăsime de rămător și un vas de lemn plin cu răzături de morcovi, foi de varză și de țelină. Într'un cui după ușe, erau atârdate niște cisme ungurești și un pieptar de blană.

După ce frumoasa Rezi deschise ușa slujnicarului nostru și străbătu împreună cu dânsul întunecoasele coridoare ce conduceau la camera ei, aprinse o lumânare de seu și o puse pe masă, iar după aceia șezură unul lângă altul și începură a se săruta ca niște porumbei, apoi după ce trecură aceste convulsiuni nervoase, slujnicarul nostru o privi cu ochi plini de amor și începu a-și pleda pasiunea prin frazele următoare :

Frumoasă Rezi !... Angel de candoare, care te-ai coborât din regiunile Imperiului (a voit să spună ale Empireului) unde se făurează trăsnetele și fulgerele, ca să creiezi fericirea unui nenorocit muritor, ce te adoră, precum adoră tânăra mumă pe primul ei născut, ca fanaticul principiile credinței sale, ca avarul comorile

sale !... Iubită Rezi ! Tu care prin fizionomia ta mai albă decât hârtia ministerială, ai știut să înfigi în nenorocita mea inimă toate frigurile amorului, aibi pietate de un om care nu trăește, decât ca să contemple ochii tăi cei mai verzi decât granitul, bucele tale cele azurii, dinții tăi cei de roze și buzele tale cele mai lucitoare decât marmura. Iată-mă la genunchele tale !... fii șeful de secție al inimei mele și voi crede foarte ferice ocupând postul de pomojnic în amorul tău !... Voi trece cu cea mai mare exactitate în bilanțul datoriilor mele de amant fidel, toate evenimentele industriale și politice ale amorului nostru !¹⁶⁾

Juna bucătăreasă ascultă toate paralogiile lui Râmătorian cu o surpriză neînțeleasă ; biata fată nu mai auzise în toată viața ei o asemenea declarațiune de amor atât de năbădăioasă.

Slujnicarul luând extazul amantei sale drept efect al poeticei sale declarațiuni de amor, căzu la genunchile ei, și oftând de mai multe ori îi zise : Privește-mă crudo !. Iată-mă zăcând la picioarele tale, întocmai ca robul ce geme de lanțul robiei, pe patu-mi de moarte eu zac lânguios !...

.

să moară bătrânul de ani gârbovit !... Să piară ciocoiul ce țar' a strivit !...¹⁷⁾, iar eu dragă Rezi, să trăiesc pentru tine. Da ! pentru tine și pentru sărmana mea țară, c'a s'o ridic din căderea la care a ajuns din cauza ticăloșilor de moderați !... și deodată cu pronunțarea acestor vorbe, strânse mâna bieteii femei cu atâta violență, încât tresări de durere, apoi privind pe amant cu un aer agitat îi zise :

— Da bine, măi omule, ce ai astăzi ? ori ești lunatec ?

16) Se vede că slujnicarul nostru era angajat contabil.
17) Sărmanul Bolintineanu !!! Ce păcat !

ce sunt întortocheturile și învârtelile astea ? In loc să vorbim de ale noastre ca oamenii, tu te apuci de vorbești cu dușii de pe lume.

Gentilomul nostru înțelegând că inima amantei sale nu este primitoare de impresiuni poetice, schimbă rolul și deveni vesel și spiritos ca un bărbier.

Matamorfoza aceasta plăcu prea mult bucătăresii.

— Așa te voi, îi zise ea lovindu-l pe umăr, cu mâna sa cea frumoasă dar nespălată, fii sprinten ca un coșut husar basma teremtete !... ia spune-mi când o să-mi cumperi fața de rochie ?

— Peste câteva zile iubita mea, poate și mai curând dacă mi-o da casierul leafa pe Februarie ¹⁸⁾.

— Nu mai mă înșeli dumneata cu minciuni d'astea.

— Rezi, îți jur că în săptămâna aceasta vei avea rochia ce ți-am promis.

— Dar dacă nu mi-o vei cumpăra ?

— Să-mi faci ce vei voi.

— Adu-ți aminte că mi-ai promis de multe ori și..

CAPITOLUL III

Cafeneaua din pasaj

In acest stabiliment aranjat după moda și gustul parizian, amatorul de jocuri la noroc găsește în mic toată confortabilitatea cafenelelor de pe bulevardele Parisului, adică biliarde în abundență, table, șah și chiar bancofaro la necesitate.

Aci este locul de întâlnire al slujnicarilor sau mai bine refugiul lor, pe timpul cel aspru al iernei. In acest stabi-

18) Slujnicarii iau totdeauna leafa pe câte două-trei luni înainte și uneori dela câte trei-patru persoane deodată, dintre care unul de sigur se despăgubește, iar ceilalți rămân în pagubă.

liment se află o masă pe care garsonii cafenelii o numesc în deriziune masa faliților, căci mai toți cei ce șed împrejurul ei, nu fac nici o cheltuială.

Cu o jumătate de oră în urma celor petrecute în cuhnia din su(b)teranele caselor domnului Hötsch-Muller, Pasajul Român răsuna de accentele nasale și false ale vocii unui june ce cânta cu aer de triumfător aria din Puritanii : „*Suoni la tromba interpidă*“.

Acest june atât de entusiasmât era Mitică Râmătorian faimosul slujnicar, carele se afla în culmea fericirii, căci dobândise totul dela amanta sa.

El deschise cu repeziciune ușa cafenelii și străbătând mulțimea se opri la masa despre care vorbirăm, șezu pe un scaun, apoi după ce-și netezi părul cu mâinile, puse coatele pe masă și începu a privi pe jucătorii de biliard aplaudându-i de câte ori făceau câte un joc frumos.

În timpul acesta mai veniră încă doi tineri, tot de etatea eroului nostru și se așezară tot la masa faliților.

Mitică Râmătorian le întinse mâna la amândoi și îi salută cu un fel de manieră proprie a sa, apoi adresându-se către unul dintre dâșii zise :

— Ce noutăți ne aduci *monșer* Găinescule ?

— Despre ce voești să mă întrebi *șer* Râmătoriane ?

— Despre orice *mon ami*.

— Am o mulțime de noutăți politice, dar...

— Dar ce ?

— Mi-e teamă să nu mă auză vre-un spion de ai căimăcăniei.

— Da' ce căimăcănia are spioni ?

— O mulțime nenumărată, mai cu seamă de când capii partidului liberal au voit să asasineze pe unul dintre caimacani cu o bombă fulminară.

— Ce bombă spui măi omule? — Auzi acolo bombă!

O sfeclă găurită, care desigur este o drăcie inventată chiar de caimacani, ca să aducă invazii în țară !...

— Asta se poate ; dar apropo de invazie, știi că vin muscalii ?

— Cine ți-a spus această minciună ?

— Asta nu este minciună, am auzit astăzi pe vornicul dând ordine ca să se repareze toate podurile și podișcile din districtele Buzău și Râmnicul Sărat.

— Nu știi tu, că cui îi e foame visează codri ?

E ! *monșer* ! Muscalii nu pot să iasă așa lesne din vizuina în care i-a băgat tractatul dela Paris.

— Mai știi încă o noutate, dar este atât de frumoasă în cât sunt sigur că o să te facă să sări de bucurie.

— Spune-o Găinescule !!! Spune-o.

— Țara noastră o să se facă împărăție !

— Impărăție !

— Da, amice, Impărăție și încă Impărăție, știi colea sdravănă !

— Și pe cine o să avem Impărat ?

— Pe fiul lui Victor Emanoil. Rege latin, ce frumos lucru !.. Să mai vezi atunci pe ciocoi cum o să se ascunză în găuri de șerpi, iar noiăștia liberalii o să fim în fruntea mesii. Să trăiască regele Latin !..

— Numai de nu s'ar face și el ciocoi, căci Dâmbovița noastră face minuni, oricine gustă din dulcele ei unde, parcă bea din fântâna Lethei¹⁹⁾. Vine neamțul cu sinceritatea lui proverbială, vine englezul cu orgoliul său ce de multe ori atinge brutalitatea și francezul cu sentimentele cele mai frumoase din lume și cum șed două trei luni în București devin mai ciocoi decât ciocoiii noștri !..

— Așa este nene Râmătorene, ai dreptate.

— Și da și nu, dar să lăsăm această convorbire căci... Spune-mi mai bine, cum o duci cu șefia ta de masă ?

— Cam în doi perii !!

— De ce așa ?

19) Fântâna mitologică ale căreia ape aveau puterea de a face pe cei ce gustau dintrînsele, să uite trecutul.

— Fiindcă nu înțeleg lucrarea.

— De ce nu te consulți cu șeful de secție ?

— Dar el este mai slab decât mine.

— Întreabă pe ajutorul mesei !

— Il întreb și încă foarte des, dar vai ! orice consultare cu dânsul mă costă câte un prânz la Lazăr ²⁰⁾ și ar fi mai bine dacă aș scăpa numai cu atâta, dar răul care o să mă facă să-mi dau demisia, este că ticălosul de ajutor își bate joc de mine.

— Ce ai zis, cutează să facă asta ?

— Ba bine că nu, și încă chiar în prezența scriitorilor mei !

— Și ai putut să suferi ?

— Ce eram să fac ?

— Să-i tragi palme.

— Ce ai zis !... Palme !

— Da palme, să învețe minte ștregarul a nu mai râde altă dată de șeful său.

— Ce stai de vorbești amice ! Abia am cutezat să-i fac câteva mici observații și el mi-a trântit hârtiile pe masă și s'a apucat de lucrările postului său ; din nenorocire tocmai în momentul acela mă chemă ministrul în casă, și-mi ordonă să-i fac un referat către consiliul administrativ.

— Cel mai lesne lucru din lume.

— O fi lesne pentru tine, dar pentru mine, nu.

— De ce ?

— Fiindcă n'am făcut niciodată referate.

— Ei bine, cum te-ai scăpat de această belea ?

— Am luat condeiul în mână și mi-ți-am trântit în referat de cele tătărăști.

— Iți aduci aminte ceva dintr'însul ?

— Il știu pe tot din memorie !

— Ascultă :

20) Un locantier ungar, ce-și are locanda peste drum de Pasajul Român.

Onorabilului consiliu administrativ

„Printr'acest referat subînsemnatul îndrăznește a cu-teza să se refere la înțelepciunea Onorabilului Consiliu și a-l ruga să se refere și el unde se cuvine, asupra ches-tiunii și a pricinii cuprinsă în anexatul aci alăturat raport, ca după ce îl va lua în deaproape băgare de seamă și considerație, să bine voiască a face asupra-i cele de cu-viință ²¹⁾).

— Bravo, nene Găinescule, ăsta este un referat pe care ar putea să-l subscrie chiar Napoleon I...

— Poate că ai dreptate, dar modestia mea de autor nu mă iartă să mă laud însumi; cu toate acestea știi ce mi s'a întâmplat ?

— Nu în adevăr, dar voesc să aflu.

— L'am transcris nenisorule pe hârtie ministerială și l'am dat ministrului să-l iscălească. Ei bine, știi ce am pă-țit ? O!... Dar este oribil !.. Numai mă gândesc și sângele mi se turbură, îmi vine să înnebunesc de mânie !.. li dau referatul în mână, citește câteva rânduri dintr'însul și îl aruncă cât colo, apoi întorcându-se către mine, îmi zice cu un zâmbet batjocoritor : „Domnule șef de masă, știi că ești un farsor din cei mai mari ce am văzut în viața mea ? Cine te-a învățat să faci astfel de referate ? Cum ai cu-tezat să-mi prezinți o ticăloasă scriere de bucher ? Afară, măgarule ! Du-te de 'nvață carte și apoi să ceri slujbă”.

— Auzi acolo, să învăț carte ! Să-mi zică măg... mie care mi-am sacrificat toată viața pentru sfântul principiu al libertății, egalității și fraternității ?

— Și ce i-ai răspuns tu la aceste injurii ?

— Ce eram să răspuns unui aristocrat, unui trădător, unui infam fără conștiință, care și-a vândut țara la mus-calii și la nemți ?

21) Din nefericire, acte de felul acesta există foarte multe la noi.

— Trebuia să-l faci să înțeleagă că are aface cu un om de principii și independență.

— Așa este frățiorul meu, dar el m'ar fi scos din slujbă și aș fi murit de foame pe stradele Capitalei. Afară de aceasta, ultragiul acesta l'am suferit între patru ochi, nimeni nu știe !..

— Răbdare, frate, răbdare !.. Ne va veni și nouă apa la moară ; atunci le vom arăta noi ce fel își răsbună oamenii de principii, când sunt atacați la onoare.

— Să schimbăm vorba, amice. Spune-mi cu ce îți omori timpul de când ți-ai dat demisiunea ²²⁾

— Cu amorul, bunul meu amic.

— Spune-mi te rog, cine este acea fericită femeie care are privilegiul de a te vedea suspinând la picioarele ei?

— Asta nu se poate spune la nimeni.

— Afară de mine care sunt confratele și confidentul tău.

— Ai dreptate, tu ești unicul meu amic și ascunzând acest secret de tine, aș da dovadă de neîncredere. Spune-mi, ai fost estimp la teatrul italian ?

— Ce înseamnă această întrebare ?

— Îți voi spune mai la urmă, acum răspunde-mi la ceia ce te-am întrebat. Ai auzit pe Geamfredi ?

— Am auzit-o în *Traviata*.

— Cum ți s'a părut ?

— De minune ! Cântă mai bine decât *Ponti dell'Armi*.

— Salută-mă dar, căci Geamfredi este amanta mea!...

— Geamfredi amanta ta !..

— Da, amice, și încă amantă cum se cade. Astă seară mi-am luat ceaiul la dânsa.

— Nu te crez !

— Să n'apuc până mâine dacă minț ; ba încă la adio m'a strâns de mână și mi-a aruncat o privire amoroasă, ce mi-a stăpuns inima !..

22) Toți angloiații destituiți de guvern, zic că și-au dat demisiunea.

— Măi Rămătorene, vino-ți în simțiri ; o fi fost slujnica Geamfredi și ți s'a părut că este ea. Actrițele nu se uită la ștreqari ca d'alde noi, ele caută aur, și tu n'ai nici cinci bucăți de aramă ca să-ți cumperi tutun.

— Așa dar, tu te îndoești ? ei bine, necredinciosule, privește !

În momentul acela scoase din sân un portofoliu și dintr'însul un bilet color rosa pe care îl dete Găinescului să-l citească zicându-i cu o mândrie trivială.

— Ține *mon-șer*, citește acest bilet și te convinge că amicul tău Rămătorian nu minte niciodată.

Găinescu luă biletul și citi următoarele fraze înecat de un râs nervos.

Amico mio !

Quando non te ved simt che mor, anima la mine e trista, non pot mangiare, non pot bevere la cafe ; — venite carro Rametoriano, venite che si stringo în braccia mia :

La vostra per sempre

Rachelle Geamfredi ²³⁾

Apoi privind pe slujnicar cu un aer ironic îi înapoie biletul.

Junii slujnicarii conversară mai mult de două ore despre politică, arte și industrie tot cu logica de care deteseră probe pân'aci, apoi eșiră din cafenea cântând cu vocea lor de cotoi sugrumați și se duseră pe la casele lor.

23) Slujnicarii țin totdeauna în portofoliurile lor bilete de amor false, pe care le citesc în adunări fără să aibă remușcare pentru veștejirea onoarei femeilor despre care tratează acele bilete.

CAPITOLUL IV

R e z i

Această jună femeie era de națiune maghiară născută în satul Caran-Sebeș din Transilvania. Deși soarta o pusese pe cea mai mizerabilă treaptă a societății, natura însă o dotase cu o frumusețe rară și cu un suflet plin de bună-tate. Ea era înaltă ca un grenadier și delicată ca un silf, pielița feții sale rivaliza cu cel mai perfect alb, iar ochii ei cei mai negri decât murele, armați de niște gene și sprâncene, ce ar fi pornit invidia unei circasiene, făcea dintr'însa o ființă adorabilă.

Dacă această femeie ar fi avut nenorocirea să se nască în țara noastră, unde corupția și viciul a veștejit și veștejește încă cele mai frumoase flori ale societății noastre, ce s'ar fi făcut ea oare cu atâta frumusețe ? — De sigur că ar fi închiriat o casă cu perdele roșii și și-ar fi vândut corpul și sufletul cu tiriziile ca precupeții, precum fac multe din femeile noastre. Ea însă venea dintr'o țară în care femeia nu a deșertat încă până la drojdiile cupa desfrânării ; de aceia prefera mai mult sărăcia care nu-i impunea nici un sacrificiu contrariu inimei sale, decât bogăția și opulența, ce veștejește carminii frumuseții și aduce mustrarea de conștiință.

Trecuseră șase luni de când locuia în casele sau mai bine în bucătăria domnului Höttsch-Müller și trei luni de când se afla înamorată de Mitică Rămătorian.

La începutul acestui amor, ea se detese cu totul aman-tului ei și îl iubea până la idolatrie, el însă nu o iubea de loc și încă de multe ori o maltrata.

Jună maghiară văzând că amantul ei nu o iubea și nu venea pe la dânsa decât numai când se afla fără mijloace de a curteni pe junele fete dela madam V***, văzând iarăș că din acest amor nu se folosea cu nimic, părăsi pe

Mitică Râmătorian și se înamoră de un june maghiar din ceata lui Bontilă ; și dacă ea mai primea încă pe slujnicarul nostru, o făcea numai cu speranța de a-și răsbuna odată despre tot ce suferise dela dânsul.

Intr'o zi ședea de vorbă cu noul ei amant ; conversațiunea se și începuse prin cele mai dulci vorbe și mângâieri amoroase, dar către finit ajunse la cea mai simplă proză din lume ; cu alte cuvinte începură a vorbi despre necesitățile vieții.

— Cum o să ieșim noi în primăvară, iubite G***, zise acea maghiară ; eu nu mai am decât ceiace vezi pe mine, tu iarăși nu ai decât paltonul acela rupt și plin de pete ; și deodată cu exprimarea acestor dureroase cuvinte, pieptul ei se umflă și lăsă să iasă dintr'însul un teribil oftat întrerupt de dese suspine.

În timpul acesta G*** fuma din pipa sa predilectă, confundat în acel dulce extraz pe care îl simt numai adevărații fumători de tutun. Dar oftările amantei sale îl făcură să tresară, fața lui se întunecă și luă un aspect sinistru. — De mai multe ori cercă să vorbească, dar cuvintele se opreau pe buzele lui cele groase și crăpate. În fine după o luptă internă de câteva minute și o dulce privire ce aruncă asupra încântătoarei Rezi, el zise :

— Ai dreptate, iubita mea ; amândoi suntem foarte săraci și golani, cu toate acestea nu cunosc decât un singur mijloc, ca să eșim din această tristă pozițiune !...

— Spune-mi iubite G***, care este acel mijloc ?

— Acest mijloc este să...

— Ce să ?...

— Ei bine, iubita mea, acest mijloc este să ne facem spioni.

— Spioni !

— Da, spioni.

— Și la ce se obligă cineva când se face spion ?

— La o îndatorire foarte mică. Spre exemplu : să ascuți tot ce va vorbi stăpânu-tău și stăpână-ta și când

vorbele lor vor fi în contra guvernului, să te duci la Excelența Sa Domnul Polițai și să i le spui.

— Dar asta este oribil ! Este vânzare de suflet pe care nu o voi săvârși chiar dacă aș ști că voi muri de foame.

— Atunci dar suferă iubită Rezi, fără a te plânge în contra soartei. E ! e ! draga mea ! Tu tremuri numai la ideea de a te face spioană fără să te gândești, sărmană copilă, că în țara asta se găsesc oameni, care în copilăria lor n'au fost decât niște simple slugi ; dar prin spionajul ce făceau adevăraților capi ai țării, prin vânzarea țării la streini și prin specularea onoarei familiei lor, astăzi au ajuns la cele mai înalte demnități ale țării, și-au creiat stări colosale și stropesc cu noroi pe cei care nu i-au imitat !... Tu nu știi că în București există cocoane mari și bărbați nobili, care în fața lumii trec de onorabili și de cei mai înfocați patrioți ; iar noaptea intră deghizați în ospelul Poliției și trădează pe oamenii cei într'adevăr onorabili și cu toate acestea pe fața lor nu se vede musturarea conștiinței ce oroarea trădării imprimă pe fizionomia celui mai de rând mișel.

Rezi privi cu atențiune pe junele maghiar și după o mică ezitare, îi întinse mâna și strângând-o pe a lui cu convulsiune, zise :

— Primesc să fiu spioană. Să trăiască spionajul !...

— Bravo Rezi ! Acum văd bine că am o amantă demnă de mine. La lucru iubita mea. Eu mă duc să anunț Domnului Polițai deciziunea ta de a intra în onorabilul corp al spionilor ; până la întoarcerea mea, tu îngrijește de prinde pe cineva în laț. — Eși în pasaj, vezi că trec pe acolo tineri de cei frizați și pomădați, care cântă arii dela operă bănănăind din mâini ca niște eșiți din minte : aruncă-le priviri amoroase, vorbește despre tot ce se întâmplă și când îi vei crede amețiți de ajuns, adu vorba despre bomba fulminantă ce s'a aruncat în camera caimacamului, vezi ce-ți răspund ei și dacă vei vedea că

se încurcă la vorbă, privește-i bine, ca să-i poți cunoaște la trebuință.

La aceste cuvinte trăsăturile feții junei maghiare se încruntară, ochii ei se roșiră, întocmai ca ai tigresei, în momentul când voește să dea asalt pradei sale. Ea se gândea în acele momente la Mitică Râmătorian, la torturile ce o făcuse el să sufere și la ocaziunea ce-i procura noua ei meserie de a-și răsbuna în contra lui.

Maghiarul privi cu mulțumire agitațiunea amantei sale, apoi o părăsi plin de bucurie și se duse să annțe poliției triumful său.

Puțin după aceasta, un sgomot ușurel se auzi la ușa despre pasaj. Rezi tresări și alergă să deschidă ușa ; iar după câteva momente, se întoarse împreună cu Mitică Râmătorian celebrul *Don Juan* al slujnicilor din pasaj.

Ei șezură pe dată și începură a vorbi de amor. Rezi însă era foarte picanță și provocătoare în expresiunile sale :

— Ei bine, Mitică, zise ea cu un aer în care se vedea până la evidență răsbunarea femeii amăgite. Ei bine, amorașul meu, sunt trei luni de când mi-ai promis o față de rochie și o pereche de cismulițe de neamț și nu mi le-ai mai dat. Ce însemnează aceasta?

— Nimic, scumpa mea Rezi, decât că nu m'am înlesnit.

— Nu te-ai înlesnit? Dar ieri, ce căutai în sanie cu Ellisa dela Madam V*** ?

— Eu cu Elisa !

— Da, Mitică dragă, Dumneata însuși și încă te prefăceai că nu mă vezi.

— Ai dreptate Rezi ; sunt culpabil, iartă-mă !

— Să te iert !. frumos lucru !... să te iert pe tine, care mă înșeli de trei luni și tocmai acuma când te-am prins asupra faptei ? Asta îmi este cu neputință ; nu-ți e rușine să amăgești o femeie sărmană, care te-a iubit din toate puterile inimei sale, pe mine care ți-am spălat și

ți-am călcat cămășile ca să placi fetelor de pe la marșande fără să-mi plătești cel puțin scrobeala? Piei d'aici sau îți sar în cap și te jumulesc întocmai ca pe o găscă.

În momentul când Rezi voia să puie în lucrare amenințările sale, ușa camerei se deschise și maghiarul G***, cu mustățile sale unse cu muc de lumânare și cu pălăria *a la Coșut*, intră în cameră.

Mai întâi se făcu o tăcere solmenă, întocmai ca la finalul actului al doilea din „Lucia”; după aceia maghiarul înaintă până lângă înamoratul nostru, îl fixă câțva timp și încordându-și pumnul îi zise:

— Pe cine cauți aici domnule ?

Nenorocitul Rămătorian amețit de privirile amenințătoare ale maghiarului, își aruncă ochii asupra junei bucătărese, dar în loc să întâmpine în fața ei acele zâmbiri pline de bunătate ce îl încânta alte dăți, ea întoarse spatele.

— Ci spune odată domnule, pe cine cauți aci, adăugă maghiarul.

— Caut peeee... Dooo... ba peee... Doo...

— Ți-oi arăta eu acum pe cine cauți. Și deodată cu vorba, băgă asprele sale mâini în părul cel frizat al slujnicarului și mi ți-l învârti roată de câteva ori; apoi după ce îi dete câteva genuche la partea din dărăt, îl îmbrânci afară din cameră și închise ușa.

— Cine era acel ciocoi, întrebă el pe Rezi și ocupându-se cu cel mai mare sânge rece a scoate de printre degete părul cel uns și parfumat al junelui.

— Este un calic de aceia ce umblă prin pasaj, urlând ca nebunii.

— Și ce căuta aici ?

— Ce fel? Mă mai întrebi ?

— Da de ce să nu te întreb?

— Dar bine, nu mi-ai spus tu să ies prin pasaj și să mă silesc a trage asupra-mi amorul vagabonzilor?...

— Da, da ! îmi aduc aminte, ai dreptate, tiii ! proasto,

de ce nu mi-ai făcut vreun semn, poate că bietul jupe scăpa cu tot părul pe cap.

— Bine i-ai făcut, să se învețe minte, că prea era obrasnic.

— Ia spune-mi, ai aflat ceva dela dânsul?

Rezi rămase un moment gânditoare, apoi zise.

— Da, este unul dintre cei care au aruncat bomba în casa caimacamului.

— Este el unul dintre aceia ?

— Da, chiar dintre acei scelerați.

— Spune-mi unde pot să-l gădesc la trebuință?

— Aci la cafenea.

— Bucură-te Rezi. Norocirea noastră este făcută. Adio!... El plecă.

CAPITOLUL V.

Trădarea

Pe când maghiarul ieșea din camera amantei sale cu capul plin de idei aurifere, sârmanul Râmătorian se opri-se dinaintea cafenelii din pasaj, ca să-și puie părul în orânduială, apoi intrând repede în cafenea, se opri drept la masa faliților, la care se afla numai Găinescul.

Sgomotul pașilor lui Râmătorian, deșteptă pe Găinescul din visările sale cele melancolice ; el întinse mâna amicului său. Dar pe când voia să-l salute, privirile sale căzură pe capela și paltonul amicului său, le examină puțin, apoi prorupând într'un râs sardonice îi zise :

— Dar bine, șer Râmătoriene, ce ți s'a întâmplat? Pălăria ta, parcă ai ținut ouă într'înșă; iar paltonul seamănă ca cum ai fi măturat podul cu dânsul.

Râmătorian luă pălăria diin cap, ca să o privească, și lăsă să se vază frezura sa în neorânduială și șuvițe de păr căzând pe umerii lui.

— Dar asta e grozav Râmătorene ! Părul tău este mai pe jumătate scos din piele.

— Curând, amice, ajută-mi să-mi curăț hainele și dă-mi pieptenele tău să-mi dreg frezura ²⁴⁾.

După ce sârmanul slujnicar își regulă oarecum părul și vestmintele, șezu pe scaun și începu să ofteze.

— Ce ai amice? întrebă Găinescul, spune-mi ce ți s'a întâmplat.

— Ah, amicul meu, mi s'a întâmplat una mare, răspunse el.

— Spune-mi și mie această nenorocită întâmplare.

— M'am bătut cu amorezul cel vechi al Geamfredii,— și mi-e teamă că l'am omorât.

— Să-ți lipsească această frică, căci după starea în care te văd, nu cred să fi suferit mult rivalul tău.

— Să dea Dumnezeu, frate, dar după ghionturile și păruielile ce i-am dat, cred că l'am... și uite parcă simț eu însumi durerea !

— Dar bine, cum s'a întâmplat ?

— Să vezi amice : mă dusesem să văd pe Geamfredi, dar tocmai pe când mă aflam în cea mai interesantă convorbire cu dânsa, veni amantul ei de mai înainte și se puse între mine și dânsa întocmai ca umbra lui *Banco* din *Macbeth*, apoi după ce mă fixă câteva momente îmi zise cu un aer foarte arogant :

— Știi, domnule, că prezența Domniei tale în această casă mă supără ?

— Tocmai aceasta voiam să-ți zic eu Domniei tale !

— Ești un impertinent.

— Ești un infam, îi răspunsei eu, și deodată începui să-l croiesc pe spate cu bastonul. Ce se va mai fi petrecut după aceasta, nu știu ; îmi aduc aminte că m'am deșteptat din turburarea mea pe trotuarele Ospelului Török.

24) Galicism slujnicăresc.

— În deplorabila stare ce te afli acum, ar fi o mare brutalitate să nu cred ceiace îmi spui. Dar uitate, nene Râmătorene, starea în care te văd și părul tău smuls cu atâta barbarism din sârmanul tău cap, mă face să cred că ai avut de rival vreun rânduș de bucătărie sau vreun...

La pronunțarea numelui de rânduș, fața lui Râmătorean suferi o mică schimbare, care încredință și mai mult pe Găinescul că bănuielile lui erau adevărate; el începu a râde cu mare sgomot, apoi schimbând vorba, trecu la discuțiuni politice, comerciale și economice.

Puțin în urma acestei scene comico-dramatice, un june ca de treizeci și doi de ani, intră în cafeneaua din Pasa-
jud Român. Noul venit avea ochii negri și plini de flacăra infernală: privirile lui fixe și pătrunzătoare, păreau că caută o victimă de sfâșiat.

După ce aruncă câteva priviri cu coada ochiului în toate direcțiunile cafenelii, zări în fine masa faliților și se îndreptă către dânsa.

Această masă era înconjurată, ca totdeauna, de cei mai faimoși slujnicari, iar Râmătoreanu ocupa postul de onoare și ținea un discurs relativ la canalizarea râurilor.

După ce arată nenorocirile ce suferă țara din cauza înecăciunilor râului Dâmbovița, cauzată din grămădirea băncilor de nisip, aduse de morile din susul râului, decise în mirarea tuturor slujnicarilor, a se abate râul dela sorgintea lui, a i se adânci albia și a se așterne cu scândri de brad unse cu seș, ca să nu se mai poată opri nisipul și atunci nu se vor mai face înecăciuni.

N'apucase să termine discursul celebrul Râmătorean și adunarea începu a-l aplauda și a murmura în contra guvernului, că nu l'a orânduît membru în Comisia Dunăreană.

Streinul care voia că orice preț să intre în vorbă, zise cu entuziasm :

— Da, Domnilor, trebuia să-l numească inginer sdraulic !... O !... unde am fi astăzi, dacă guvernul ar încu-

raja pe oamenii de capacitate și de talent !... Țara noastră ar fi ajuns la cel mai înalt grad de civilizare, dar vai !... Căimăcămia de trei persecută pe toți oamenii cu merit.

— Să nu mai vorbim despre scelerații de caimacami, zise Găinescul.

— Sunt buni să-i ucigă lumea cu pietre, a adăugat Râmătorian.

— Ai dreptate, replică streinul, îmi pare foarte rău că nu cunosc pe acel curagios june, care a aruncat bomba infernală în casa caimacamului, ca să-i fac complimentele mele.

Râmătorian, văzând că subiectul acestor laude și insinuări l-a dat el, prin dizertația ținută aspra canalizării râurilor, luă un aer de o foarte obrasnică modestie, apoi zise necunoscutului :

— Persoana care a aruncat bomba este unul dintre amicii mei.

— Așa dar îl cunoști ?

— Intocmai cum mă cunosc pe mine.

Fața necunoscutului se acoperi de o bucurie infernală, el mai rămase puțin, apoi luându-și adio părăsi cafe-neaua.

Grabnica plecare și sinistrul aspect ce luase fața necunoscutului, nu rămase neobservate de Râmătorian și amicii săi.

— Ești pierdut, Râmătoriene, exclamă Găinescul. Necunoscutul acela era un spion al căimăcămiei.

— Asta nu se poate. Nu ai văzut ce aer de sinceritate avea și cât de bine vorbea în favoarea principiului ?

— Să dea Dumnezeu să fie așa precum zici, dar nu cred.

Orologiul suna miezul nopții, slujnicarii se despărțiră și luară fiecare drumul către casa sa. Râmătorian rămase mai în urmă decât ceilalți companioni ai săi, dar când eși din cafenea și voi să se îndrepteze către locuința

sa, se deșteptă în fața unui ofițer de poliție, acompaniat de doi gendarmi.

— Cine este acolo ? întrebă ofițerul cu vocea sa cea răgușită.

— Om bun, răspunse slujnicarul.

— Numele dumitale ?

— Mitică Râmătorian.

— Ești tocmai omul pe care-l caut ; vino cu mine la poliție. George ! zise ofițerul către unul din gendarmi, adu curând o birje; iar tu, Ioniță, adresându-se către celălalt, păzește pe domnișorul acesta să nu fugă și dacă se va împotrivi, moaie-i spinările cu teaca săbiei.

Birja veni într'o clipă. — Ofițerul și prizonierul intrară înlăuntru iar gendarmii încălicară pe cai și se îndreptară către onorabila Poliție, făcând escorta lui Râmătorian, carele de astădată se plimba pe contul guvernului.

CAPITOLUL VI

Tortura cu nuele și cărămizi

Ajungând la poliție deteră pe culpabil în mâna gendarmilor, cari îl conduseră în prizonul cel nobil, zis în limba oficială de pe atunci „*odaia de cinste*” spre deosebire de închisoarea comună numită în deriziune *Bodârlău*²⁵⁾.

Odaia de cinste în care închiseră pe Râmătorianu, era spațioasă, bine ținută și foarte luminoasă : avea două pături, o masă de scris și câteva scaune ; în fine nu-i lipsea nimic din ceace ar fi putut să ceară cineva dela o cameră ca să poată locui într'înșa cu plăcere; un sin-

25) Oamenii din plebe, în limbajul lor caustic, dau închisorilor când numele de bodârlău, când iarăși de tumurluc, pârnaie, hârdău și altele.

gur defect avea, că era închisoare, și după părerea mea o închisoare fie mobilată întocmai ca palatul marelui Mongol²⁶), tot nu poate cineva locui într'însa fără te-roare și muștrare de conștiință !...

Nenorocitul slujnicar se lăsase pe unul din cele două paturi ale închisorii și sta cufundat în reflecțiunile cele mai triste : zilele cele din urmă ale vieții sale se strecurau înaintea ochilor săi, fantasme cu diferite forme bizare se prezentau înaintea lui și-l amenințau. Suvenire de tot felul făceau trăsurile feții sale să ia, când un aspect teribil, când altul dulce și plin de amor.

Aceste dese schimbări îi veneau din aducerea aminte despre amorul său cu Rezi și urâtul tratament ce primise dela barbarul maghiar. Da, da ! zise el, sculându-se din pat cu repeziciune. Ticăloasa ! ea m'a trădat !... Acel grosolan maghiar care m'a tratat cu atâta neomenie, negreșit că a fost înțeleș cu dânsa ; dar acel spion infam care m'a vândut poliției nu este el oare o mașină a ei ? O ! infamă Rezi !... O ! de trei ori blestemată slujnică.

Pe când slujnicarul se afla în cel mai mai înalt grad al mâniei și disperării sale, ușa închisorii se deschise ; un gendarm înalt și cu mustățile răsucite intră înlăuntru și îi ordonă să-l urmeze.

Ei eșiră împreună și intrară într'o altă cameră, în care nu se vedeau alte mobile decât o masă cu postav roșu având pe dânsa toate obiectele necesare pentru scris.

Lângă această masă ședeau pe scaune doi amploiați polițienești : unul investmântat militărește, iar celălalt cu haine civile.

Primul amploiat ce părea a fi un agent superior, făcu un semn gendarmilor și ei dispărură ; după aceia luând un aer brusc obișnuit oamenilor de meseria lui, zise slujnicarului cu o voce răgușită :

26) Supremul rege al Indiilor orientale, al căruia palat era o minune a bogății și luxului asiatic.

— Apropie-te domnule !

Râmătorian făcu câțiva pași înainte.

— Spune-mi domnule, cum te numești ? exclamă agentul poliției.

— Mitică Râmătorian.

— Cum ai zis ?

— Am zis, domnule, că mă numesc Mitică Râmătorian.

— Ai părinți ?

— Am numai tata.

— Cum se numește el ?

— Se numește Ftore Vistier Bănică Râmătorianu.

— În ce mahala locuiești ?

— La Cuibul cu barză.

— Ce meserie ai ?

— Mă iartă, domnule, eu nu metahiriesc nici o meserie, numai proștii au meserii.

— Așa dar ești vagabond ? — Scrie logofete că dumnealui nu are nici o meserie, zise omul poliției, colegului său ce sta lângă dânsul și nota în tacrir, toate întrebările și răspunsurile slujnicarului.

— Dar bine, domnule, eu am zis că nu am nici o meserie, de ce dar m'ai trecut în tacrir vagabond ?

— Spune-mi, te rog, cum trebuie să te numesc ?

— Numește-mă amploiat, om de litere, proprietar, etc., dar nu mă trece între mitocani ²⁷⁾, căci sunt fecior de boer.

— Fii ce vei voi, prea puțin îmi pasă. Spune-mi cu cine te aduni mai des ?

— Cu mai mulți tineri de clasa mea.

— Poți să mi-i numești pe toți.

27) Sub nume de mitocani, popoul de jos înțelege pe dulgheri, zidari și alți meseriași ce locuiesc pe la mahalale și mai cu seamă pe la metohul din dealul Spirii, de unde derivă chiar numele de mitocani.

— Sunt atât de mulți, încât mă tem că nu-i voi sfârși până mâine.

— Spune-mi dar, numai pe cei mai însemnați dintre dâșii.

— Și la ce vă poate folosi aceasta ?

— Asta ne privește pe noi ; spune mai curând.

— Fă-mă să înțeleg mai întâi pentru ce m'ați arestat și în urmă voi răspunde categoric la orice întrebare.

— Ești adus înaintea mea ca să spui numele conspiratorilor.

— Ce conspiratori sunt aceștia ?!

— Te prefaci că nu-i cunoști ?

— În adevăr, domnule, nu cunosc nimic despre acest complot.

— Lasă dar pe mine, te voi face eu să spui și laptele care l'ai supt dela țâța mumei d-tale !

Deodată cu aceste amenințări sună clopoțelul și eșiră ca din pământ trei gendarmi mustăcioși și fieroși.

— Desbrăcați pe domnișorul acesta, le zise el și aduceți câteva nuele să-i netezim spinarea.

Gendarmii desbrăcară pe slujnicar până la cămașe, apoi țintiră privirile asupra căpeteniei lor, carele voind a mai întrebuința mijloace dulci pentru aflarea conspiratorilor, zise slujnicarului :

— Domnule, în numele onoarei și al spinării dumitale, te rog să-mi spui numele conspiratorilor, nu mă sili să întrebuințez mijloace barbare pentru smulgerea adevărului.

— Dar bine, domnule, ce voești să-ți spui, când ți-am mărturisit odată că nu cunosc nimic despre acest complot.

— Gândește-te la ceiace ai să suferi.

— M'am gândit de ajuns, n'am ce să spui.

— Gendarmi, făceți-vă datoria.

La aceste cuvinte eșite din gura agentului polițienesc unul dintre sbiri apucă pe nenorocitul slujnicar de mâini

iar ceilalți doi îl arseră de câte două ori cu câte o nuia de salcie.

Slujnicarul începu să se svârcolească ca un șarpe pus pe foc și să țipe ca un disperat.

— Spune-mi numele conspiratorilor și vei fi liber, ți-o promit aceasta.

— Dar, pentru Dumnezeu, nu știu nimic, răspuse slujnicarul exprimând durerea loviturilor prin o mulțime de contorsiuni comice și bocituri femeiești; eu nu sunt liberal, răspuse falsul patriot, sunt cel mai mare adorator al despotismului, iubesc din convicție regulamentul și privilegiile și sunt cel mai neîmpăcat inamic al convenției.

— Să se repeteze loviturile, strigă agentul de poliție indignat de marea lașitate a renegatului slujnicar.

Gendarmii reîncepură operațiunea; de astădată însă, loviturile erau teribile, căci lașitatea slujnicarului indignase chiar pe acei simpli oameni.

— Lăsați-mă că spui ! exclamă slujnicarul sărind ca un nebun de durerea loviturilor.

— Aștept mărturisirea ta, răspunde. Cine sunt acei infami cari au aruncat bomba fulminantă în camera Cai-macamului ?

Slujnicarul, care într'adevăr nu cunoștea nimic despre istoria bombei, neștiind cum să iasă din trista pozițiune în care se afla, îngenuche înaintea agentului polițienesc și cu ochii plini de lacrimi îi zise :

— În numele lui Dumnezeu, nu știu nimic; ai pietate de mine, domnule, că nu sunt vinovat. Și ca să miște și mai mult pe fierosul agent, îi acoperi mâinile cu sărutări și le stropi cu lacrimi.

Agentul însă mai rece decât o statuie și mai neplacabil decât destinul, îl respinse cu dispreț, zicându-i :

— Mizerabile ! Ce sunt aceste bocituri femeiești și lingușiri mârșave ? Când ai plecat pe calea conspirării, ai crezut poate că este semănată cu roze ? Ai gândit că

nu ai decât să strigi p'în cafenele că guvernul este infam, trădător, laș, etc., ca să-l faci să cază și să te ridici tu și semenii tăi pe ruinele lui ? Acesta este curajul ce cată să aibă un atlet politic ? Pentru Dumnezeu, dacă crezi într'însul, ridică-te dinaintea mea, căci pozițiunea în care te văz îmi face rău.

Aceste cuvinte pline de despreț, în loc să deștepte în inima lui Râmătorian mândria și sentimentul de om, din contră îl fac să devie mai laș și mai târător. Dar această ticăloasă conduită în loc să miște inima agentului, îl irită și mai mult.

— O să mărturisești, miserabile ? sau pre viu Dumnezeu îți zdrobesc oasele.

Râmătorian se păli de frică, dar tăcu.

— Să se aducă cărămizile ! curând cărămizile ! strigă cu furie agentul.

Gendarmii eșiră din cameră și se întoarseră peste puțin purtând fiecare câte o cărămidă.

— Puneți-l la tortura cărămizilor, repetă agentul.

— Domnule agent, ai pietate de mine, eu nu sunt liberal, o mai repet, nu sunt nici conspirator, singura mea culpă este că strig și eu libertate și egalitate, dar să n'am parte de tot ce voi cere la Dumnezeu, dacă am fost vreodată liberal sau dacă înțeleg la ce se obligă cineva când pronunță aceste cuvinte.

Agentul poliției, uimit de poltroneria slujnicarului zise în sine, mișcând din cap : sărmană Românie ! lată oamenii care au să te conducă la fericire !.. lată pretoria-nii tăi care o să-ți rumpă vestmintele și o să pue la sorț cămașa ta. La două lovituri de vargă, ei se leapădă de tine, ca Petru de Crist, și cu toate acestea dacă soarta m'ar fi pus în pozițiunea acestui miserabil și pe dânsul într'a mea, desigur m'ar fi făcut să-mi dau sufletul în torturi.

În momentele acestea fața agentului luase o expresiune

teribilă, ochii i se întunecaseră, el nu ştia ce deciziune să ia, dar după un moment de esitaţiune, exclamă :

— La tortură ! la tortură, mizerabilul.

Gendarmii luară cele două cărămizi şi le puse în mijlocul camerii, alăturate una de alta, iar după aceia puseră pe paţient să şeză cu picioarele pe dânsese, fără să se mişte cât de puţin.

Agentul privi orologiul şi eşi din cameră ordonând sbirilor să ţie pe paţient în poziţiunea aceia, până va denunţa pe conspiratori.

Uşa prin care eşi el, ducea în pretoriul prefecturei, unde poliţaiul aştepta cu nerăbdare rezultatul torturilor.

— Ei bine, căpitane ? zise poliţaiul, cum merg lucrurile ?

— Rău, Excelenţă.

— De ce aşa ?

— Ştiu şi eu !

— Nu l-ai pus la tortura cărămizilor ?

— I-am aplicat mai întâi nuielile.

— Şi a mărturisit, nu este aşa ?

— Ce să mărturisească ! E un nebun, un mizerabil, un poltron !

— Poate că ai dreptate, dar spionul meu dela coloarea verde, mi-a spus că l-a auzit cu urechile sale zicând că cunoaşte pe conspiratori.

— V'a amăgit, Excelenţă !

— Şi ce a putut să-l îndemne la aceasta ?

— Zelul de a vă servi.

— Curios lucru !

— Ce ordonaţi să fac cu acuzatul ?

— Să-i aplici tortura cărămizilor şi dacă vei vedea că nu mărturiseşte ceva interesant, să-l dai pe chezăşie.

Pe când poliţaiul da acest ordin agentului său un gendarm intră în pretoriu şi zise agentului că paţientul voeşte să-i vorbească.

Agentul intră numai decât în camera torturilor și venind lângă slujnicar, îi zise :

— E ! Vezi, așa te voi. — Sune-mi pe conjurați și vei fi liber ca aerul.

— Imi promiți aceasta ?

— Ți jur pe onoarea mea !

— Ordonăți dar să scrie.

— Vorbește.

— Voiți numele acelor care au aruncat bomba ?

— Tocmai așa, domnule.

— Insemnați dar: C*** A*** a făcut bomba, iar B***, D*** și I***, B*** au dat zece sfași unui trecător de pe uliță să o arunce.

— Mai ai ceva de zis ?

— Nimic.

Agentul intră de al doilea în pretoriu și înclinându-se înaintea polițaiului, îi dăte mărturisirea. Polițaiul își aruncă privirile pe dânsa și prorumpând într'un râs omeric zise agentului.

— Știi căpitane că omul nostru este un adevărat nebun.

— De ce Excelență ?

— Auzi acolo, de ce ! știi că în depozițiunea lui sunt scriși cei mai onorabili oameni, pe care de-i voi aresta, va râde capitala o săptămână întreagă pe socoteala noastră.

— Ce ordonați dar să facem ?

— Nimic mai mult, decât să-l liberați.

Agentul salută și eși, apoi după ce povățui prietenește pe slujnicar, îi dăte libertatea ²⁸⁾.

Câteva zile în urma acestor evenimente, capitala României se pregătea să serbeze intrarea Domnitorului Principatelor Unite, ales la 24 Ianuarie 1859 prin votul unanim al camerei electivă.

²⁸⁾ Zicerea sfātuire prietenească, în dicționarul cel vechi al poliției înseamnă o bună pălmuire între patru ochi.

Piața Teatrului Național era ornată cu piramide de brazi verzi, printre care erau așezate în formă de mozaic, miriade de candelă pline cu oliu de mai multe culori. Ici-colea se vedeau falnicile obelisce egiptiene împodobite cu trofee și însemne militare; pe balconul teatrului sta depus un cadru colosal, pe care era zugrăvit prea iubitul nostru Domnitor, înconjurat de divinitățile : justiția, abundența și gloria ; iar mai jos, acvila și zimbrul încadrate într'un singur spațiu.

Palatele publice erau de asemenea frumos împodobite, iar casele particularilor situate pe strada Mogoșoaiei se destingeau foarte mult prin ferestrele lor tapițate cu șaluri scumpe, ghirlande de flori și desemnuri mitologice alusive la unirea țărilor și gloria Domnitorului ; trăsuri elegante străbăteau calea în toate direcțiunile și prin iuțeala alergării da frumoaselor dame ce se plimbau întrînsele, un aspect eroic și încântător.

Această magică panoramă, îmi excită gustul de a face o cursă pe stradele Capitalei. Mă arunca dar, într'o caretă (birje) publică și ordonai să mă ducă spre bariera orașului. Acolo văzui un arc de triumf ce semăna cu cel dela Roma, rădicat în onoarea lui *Septimie Severul*²⁹⁾, înaintai spre șosea, privii frumosul joc de ape și pavilionul gătit de municipalitate ca să primească pe Domnitorul și să-i presentese pâine și sare după obiceiul românilor.

După ce privii toate acestea cu o bucurie copilărească mă întorsei iarăși în piața teatrului și luai loc pe trotuarul casei Török. Privii de al doilea piața teatrului, de astădată însă era plină de curioși ce se îndesau întocmai ca peștii, ca să vază pe prea iubitul nostru Domnitor, recomandat cu atâta căldură și patriotism de fostul,

²⁹⁾ Acest arc de triumf se află la Roma aproape de forul Roman. El fu construit în anul 211 după Crist, pentru celebrarea victoriilor repurtate de Septimiu Severu asupra lui Nigru la Kizic și în Frigia.

pe atunci, ministru de interne, prin circularea sa cea plină de poezie și entusiasm³⁰⁾.

Trecuseră câteva ore fără ca magica panoramă să ia vreo schimbare esențială, dar cum se auzi vorba: „Principele I, Principele I”, poporul se puse în mișcare, și dacă gendarmii nu i-ar fi temperat furia prin amenințări și câteodată prin lovituri, desigur că cortegiul princiar ar fi căutat să-și schimbe direcțiunea sau să stea în nemișcare.

În fine careta Domnitorului se arătă în mijlocul unui escadron de cavalerie; suveranul Românilor, mișcat foarte mult de entusiastica primire ce i se făcea, saluta poporul cu un zâmbet plin de bunătate; ridicând câteodată capul în sus, ca să mulțumească gentilelor doamne ce făceau să plouă în trăsură, buchete compuse din cele mai frumoase flori și columbe albe unite prin legături de panglice roșii.

După trăsura Domnitorului, veneau miniștrii și mai multe căpetenii militare, ce se distinseseră în memorabilele zile dela 23—24 Ianuarie.

După aceștia veneau frații tabaci și alți isnafi călări pe cai ageri și strigând din timp în timp: hura!... să trăiască Măria Sa!...

În urma acestor cavaleri plini de patriotism și de curaj, veneau trăsuri pline de dame și cavaleri.

Pe când cortegiul își urma calea încet și cu o gravitate maiestoaasă, un june călare pe un cal alb venea despre barieră, în fuga cea mai mare a dobitocului său; el se opri pe piața teatrului și dând o privire plină de neastâmpăr, asupra poporului, începu a striga: hura!... strigați hura!... să mergem la mitropolie fraților, să salutăm pe Măria Sa! Grăbiți fraților! Haideti!...

Poporul fiind astfel cum l'a creiat natura, vanitos,

³⁰⁾ Publicația Min. din *Întru* începea cu frasele acestea: „Fraților! Principele nostru este sublim, ne scrie fratele Rosetti“ (vezi *Monitorul de la* 30 Ianuarie anul 1859, nr. 790).

impresionabil și gata totdeauna a lua parte la demonstrațiuni sgomotoase, cum auzi pe june strigând cu atâta entuziasm „să trăiască Măria Sa!” începuse a se mișca precum se mișcau undele oceanului bătute de vifor, apoi luă calea către Mitropolie având în frunte pe faimosul june cu calul alb.

Acel june era Mitică Râmătorian, amantul devotat al slujnicilor din Pasajul Român, care după ce trădase pe cei mai de frunte patrioți și abjurase sacrul principiu al libertății, venea acum să-i dea ultima lovire prin minciunosul și exageratul său patriotism.

Ce se va mai fi întâmplat după aceea nu știu, cu toate că cunoscut este că dintr'acea zi, Mitică Râmătorian s'a făcut nevăzut și nu s'a mai auzit nimic despre dânsul până în ziua de astăzi.

Societatea slujnicarilor, aflând despre pierderea lui, ordonă doliu general pe termen de trei luni; masa fa-li-ților numără acum un slujnicar mai puțin, iar Găinescul convins că un bun patriot slujnicar, nu poate fi totdeauna și bun amplotiat, își dăte demisiunea și intră în colegiu să învețe carte. Numai frumoasa Rezi rămase neconsolată, pentru pierderea amantului ei trădat de dânsa, și dacă mai în urmă consimți să ia de soț pe complicele lui Bontilă, nu o făcu aceasta decât numai după un jurământ solemn ce făcu maghiarul, că se va da la meseria măcelăriei și va vinde în toată viața carne de Râmător, în memoria nefericitului Mitică Râmătorianu.

CAPITOLUL VII

Lupul își schimbă părul, iar nu obiceiul

Craiova, 1860, Noembrie, 20

lubite amice!

Tăcerea ta cea obstinată la atâtea scrisori ce ți-am expediat, probează până la evidență marea indiferență ce ai pentru amicii tăi. Această conduită, neputând să o iau decât ca o dovadă, că voești să rumpi orice relație cu amicii tăi, hotărâsem să încetez de a mai strica în darn hârtia și negreala *minus* bulinele și taxa transportului.

Cu toate acestea, evenimente de mai multe feluri, ce se petrec de la un timp în capitala Olteniei, mă silesc să iau peana în mână, chiar în contra sentinței poetului italian :

„*Un bel tacer tuta la vita onora*”.

și să-ți scriu această leteră, care are să formeze începutul unei corespondențe regulate sau rumperea definitivă a relațiunilor amicale dintre noi.

Incep dar această leteră arătându-ți că demoralizarea și corupțiunea în care a căzut o mare parte din concețtenii noștri, m'a făcut să devin mai sceptic decât Karneade filosoful grec³¹). Am pierdut speranța, nu știu ce să mai cred despre viitor !

Imi aduc aminte când îmi ziceai că patriotismul este o floare foarte delicată, care se pălește și moare pe dată ce o atinge aburul arzător și pestifer al corupțiunei și al viciului !..

Imi aduc aminte iarăși când făceai analiza acestui sacru sentiment. „Priviți pe Români din ziua de astăzi,

³¹) Doctrinile sceptice ale acestui filosof între alte rele ce produse în Roma, fu și acela de a face pe Romani, atât de sceptici, încât nu mai credeau în virtuți și recompense morale, ceea ce grăbi foarte mult căderea Imperiului Roman.

îmi ziceai unde este temerea de Dumnezeu, amoarea de dreptate, modestia și lipsa de egoism a părinților noștri ? Unde este devotamentul lor pentru patrie, acel isvor nesecat al tuturor virtuților, prin care își apărau țara de cotropitori ? Unde sunt căpitaniii lui Mircea și Mihai, care după ce se luptau ca leii la *Rovine* și *Călugăreni*, se întorceau la vetrele lor, cu întristarea că n'au lucrat deajuns pentru fericirea patriei lor ?.. Atunci țara era respectată de streini, iar Românul ridică capul în sus cu mândrie !... ce mare schimbare !... Astăzi nobilul nu se mai gândește decât la viața de Sardanapal, în care trăește și caută plăceri noi, în moliciune și desoluție, fără să se gândească cât de puțin dacă mijloacele prin care își procură acele plăceri sunt oneste sau nu !... Plebeul imitează pe nobil în toate !... Clerul a ajuns a fi numai o zicere goală, iar comersantul vinde cu cumpene strâmbe și sărăcește lumea întreagă prin falimente”.

Atunci te luam drept un misantrop, căci capul meu era plin de visuri poetice ; nu cunoșteam însă lumea. Acum însă, când am studiat pe om mai bine, îți declar că împărtășesc în toate opiniunile tale. Astăzi, după opiniunea mea, totul se mișcă prin ambițiune, vanitate și interes ; patrioții adevărați, a căror inimă nu s'a corupt încă de veninul viciului sunt foarte puțini.

Noi oltenii, am dus totdeauna o viață simplă și laborioasă, dar la zile de restriște patria ne-a găsit la locul nostru, hotărâți a muri până la unul, pentru apărarea religiei și a căminului părintesc.

De câțva timp însă pseudo-patrioții și ambițioșii s'au înmulțit și pe la noi ; nu este loc public, nici adunare privată în care să nu auzi discuțiuni pasionate și pline de egoism.

Intre acești oameni fără pudoare se deosebește un tânăr numit Mitică Râmătorian, o adevărată lepădătură a Capitalei București, trimisă Craiovei de primul minister constituțional.

Acest june, în aparență trece de cel mai înfocat patriot și de cel mai onest om din toată lumea; cu toate acestea el fură dela stat și dela particulari, mai rău de cât în timpii trecuți, când abuzul și corupțiunea erau încurajate.

Cunoști, de sigur, vărsarea de sânge întâmplată la Craiova la 7—8 Noembrie. Cred că știi ca și mine cauza ce a produs aceste zile de doliu pentru multe familii din orașul nostru. Ei bine, amice, eu împreună cu câțiva dintre ai noștri, ce trecem în ochii unora de oameni fără sentimente și *Parias* ai societății, am făcut tot ce am putut ca să liniștim spiritele, îndemnând pe concetățenii noștri la paza legilor; dar pe când credeam că vom fi susținuți de liberalii, despre care îți vorbii, aflarăm cu destulă mâhnire că cea mai mare parte dintre dânșii, își fumau țigările și își sorbeau ceaiul la otelul *Minerva*, cu cea mai mare liniște, iar Mitică Râmătorian, căpetenia lor, gusta plăcerile amorului în brațele unei slujnice din hanul lui Kir Panait !...

Afecționatul tău amic

Arcadie Rasolescu

POST-SCRIPTUM

Suntem siguri că mulți dintre lectorii noștri o să ne acuze că prin această scriere am aruncat în fața junimei generoase a țării noastre, noroiul scepticismului și al celor mai teribile vicii. Ca să prevenim pe amabilii noștri lectori de a ne condamna fără dreptate, venim a le da oare care explicațiuni asupra caracterelor principale ce formează subiectul acestei scrieri.

Mitică Râmătorianu este tipul junilor ignoranți vițioși, corupți și fără avere, cari în ardoarea lor de a dobândi cu orice preț, mijloace ca să-și satisfacă niște plăceri și ambițiuni diametralmente opuse pozițiunii lor sociale, devin târâtori, lingușitori și uneori chiar sperjuri. Oa-

meni de felul acesta din nefericire se găsesc mulți în țara noastră.

Găinescul este încarnarea omului ignorant și nătâng, care neputând să facă sgomot în societate prin avere și merite, devine patriot improvizat ; ia parte la toate manifestările sgomotoase și cu lăutari, apoi crezând că a servit deajuns cauza națională, începe a poza ca amator sau mai bine ca pețitor la funcțiunea de director de minister și prefect de district !... Și știți de ce se agață o-mulețul nostru numai de aceste funcțiuni ? Veți crede că poate o face aceasta din mândrie ! — Nu, domnilor ! vă amăgiți ! Aceia ce-l îndeamnă la aceasta este mai totdeauna necapacitatea ; el știe mai bine decât ori care, că un om ignorant mai lesne poate să fie director sau prefect, căci funcțiunile acestea nu cer dela dâșșii (cel puțin la noi) decât a subscri corespondența cancelariei lucrată de alții, pe când funcțiile de cap de secțiune, grefier și cap de masă, reclamă cunoștințe speciale, rutină și osteneală ; și tocmai aceste calități lipsesc cu totul dela *Găineștii* societății noastre.

Cercetați cu luare aminte lucrările administrative și judiciare, cercetați (dacă se poate) protocoalele Camerii și ale Comisiei Centrale și veți vedea, mai bine decât mine, că *Râmătorienii* și *Găineștii* n'au lipsit nici chiar din acele mari corpuri de Stat.

MATTEO CIPRIANI

— NUVELĂ FLORENTINĂ —

Eșind din Florența pe bariera San-Gallo, primul obiect ce se prezintă vederii este arcul de triumf construit la 1738 de arhitectul francez, Jadot, cu ocazia ridicării lui *Francisco II de Lorena* la demnitatea de mare duce al Toscanei. Acest arc de triumf fu judecat de artiștii moderni ca operă plină de merite și defecte. Pe înălțimea lui se vede sculptată în marmoră de Carara bustul suveranului pentru care fu construit ; iar mai jos sunt mai multe bas-reliefe, ce reprezintă embleme administrative și militare.

La o mică distanță se vede un parc format din mai multe alee de arbori neroditori, unde florentinii își fac preumblările pe timpul frumos de vară. Tocmai pe lângă această grădină se află drumul sau șoseaua ce duce pe eminențele colinei Fiesole.

Călătorul dar, ce voește a vizita această localitate, are a face o călătorie aproape de două ore, printre cele mai frumoase grădini și vile și a privi o mulțime de vederi încântătoare.

Ajungând pe creștetul colinei, primul obiect care îi lovește privirea, este mănăstirea călugărilor dominicani, clădită tocmai pe acel loc unde odată era mănăstirea antică, în care își fini cariera vieții celebrul pictor *Fra-Giovani-Angelico*.

Exteriorul acestei biserici nu are nimic de admirat

pentru călătorul arheolog, dar când cineva vizitează interiorul ei, este peste putință a nu se simți transportat, în timpii cei mai glorioși ai Italiei artistice. Ici vezi un tablou de *Tizian*, colo altul de *Salvatore-Rosa*, apoi vin cele de pensulă toscana, fără a mai numi magnificile statui de cele mai celebre dalte ale Italiei, picturile în *a-fresco* și basoreliefele împănate cu aur ce uimesc pe vizitator.

Curtea mănăstirii este înconjurată cu zid de piatră, iar locuințele monahilor sunt clădite în formă de cruce, având în centru o sală mare rotundă, ce servește de rectoriu ¹⁾, cu care apoi se leagă patru linii îndoite de locuințe numai cu un rând și foarte întunecoase, din cauză că salele sunt prea lungi și n'au nici o fereastră în plafond ca să aducă lumina, ceea ce face a semăna foarte mult cu închisorile penitenciare din Elveția. Cămarile monahilor sunt foarte mici și ornate numai cu mobilele cele mai necesare: un pat de scânduri fără alt așternut de cât un liștoliu de lână, un urciur cu apă, o masă mică de brad pe care se vede mai totdeauna depuse ori constituția ordinului Sfântului Dominic, ori breviarul monahic; iar ornamentul pereților se compune din portretele celor mai remarcabili anahoreți catolici.

Privirea acestor locuințe deșteptă în mine ideile cele mai melancolice; simții operându-se în inima mea o mare schimbare: pentru prima oară de când îmi am existența, reflectai asupra nenorocirilor ce ne înconjoară chiar din leagăn și a falselor promisini, prin care speranța ne amăgește până la mormânt. Priveam cu o mare venerație pe bunii părinți, pe cari după sanctitatea ce-mi inspira interiorul mănăstirii și austeră disciplină a vieții lor, îi crezui drept cei mai sfinți călugări din toată lumea. Părea că văd sânul lui Avram stând deschis ca să-i

¹⁾ Sală de mâncare sau trapezărie, după cum îi zic călugării.

primească și doream din inimă să fiu și eu, unul dintr'acei aleși ai Domnului.

Dar pe când mă ocupam de redempțiunea sufletului pe când spiritul își întinsese aripile către empireul beatitudinii, în momentul chiar când credeam că monahii de care eram înconjurat nu se gândesc decât la mântuirea sufletului, simții o mână că mă atinge încetinel pe spinare ; era amicul meu *Geraldini*²⁾, care îmi arată un portret ce trăsesese foarte mult atențiunea sa ; privii și eu acel portret și văzui că era al pontificelui Sixt V și prezenta pe marele bărbat în anii copilării sale, păzind porcii pe văile dela *Tivoli*³⁾, după cum zice tradiția ; iar pe marginea de jos era scris cu mâna sentința următoare: *chi dura vince*, adică cine vrea poate, sau prin persistență ambițiosul ajunge la scopul propus. Aceasta fu deajuns ca să gonească din inima mea religioasele impresiuni de mai înainte. Privii mai cu luare aminte pe călugări și văzui că acești oameni nu erau de loc aceia, ce cu o oră mai înainte păreau că sunt ; ei semănau a fi o adunătură de galerieni.

Vizitarăm refectoriul tocmai pe timpul când se puneau la masă cuvioșii anahoreți și aceasta ne procură plăcerea de a vedea pe lucrătorii viei Domnului mâncând. Bucatele în adevăr erau prea puțin hrănitoare, ele se compuneau din o supă de boabe de mazăre cu brânză de Parma, salată de fasole verde cu oțet și untdelemn de Luca, ouă fierte și poame; vinul însă nu lipsea de pe masa robilor lui Dumnezeu.

Ceiace mi se păru foarte bizar, era disciplina cu care cuvioșii părinți, sugeau sângele Domnului. Deodată vedeai o sută de drepte puind mâna pe ulcioare și turnând vin în pahare, apoi iarăși o sută de stânge ridicând o sută de pahare pline cu vin la o sută de guri uscate de

²⁾ Un student napolitan, amic de călătorie.

³⁾ O localitate, foarte frumoasă, lângă Roma.

sete, iar după aceea ca printr'un semn de înțelegere, vedeai o sută de capete plecându-se îndărăt, ca să poată suga mai cu comoditate acel nectar ce se scoate din viile sădite pe colinele Apeninilor.

Vita da bravi!... zise amicul meu entuziast de acele manipulări militare ale călugărilor.

— *Siate ben venuti, Signori!* răspunseră călugării de odată, dar rămâiînd unii cam îndărăt, precum fac corişti delateatrele de proză.

— Ne primiți și pe noi la masa cuvioșiiilor voastre?

— Bucuros, nu știm însă dacă bucatele noastre vă vor plăcea.

— Vinul să fie bun, onorabili părinți, fiindcă avem mare dorință să învățăm și noi să mânuim urcioarele, precum o făceți cuvioșia voastră cu mare dibăcie.

La acești din urmă termeni, călugării noștri ce aveau prea multă inteligență, se simțiră foarte mult atinși la amoarea proprie, dar vestmântul ce purtau oprindu-i de a da curs mâniei, se mărginiră numai a se scuza cu niște cuvinte umiltoare dar foarte contradictorii cu agitatea ce se vedea imprimată pe fisionomiile lor.

După ce mâncarăm puțin din acele bucate simple, dar pline de gust și repezirăm pe gât câteva pahare din celebrul *moscato* al cuvioșilor dominicani, ne scularăm dela masă. Până a nu părăsi refectoriul observarăm mobilierul său, care se compunea din masa cea mare de mâncare și câteva lavițe și scaune; pe pereți nu văzurăm decât efigia Madonei adolorate, portretul pontifului actual și acela al lui Sixt al V-lea.

Acest portret, care mă deșteptase atât de repede din frumoasele mele gândiri, văzându-l și prin alte chilii, îmi ațâță curiozitatea de a ști care era cauza ce făcea pe bunii părinți a-i da preferință pe lângă ale altor pontifici ce au lucrat mai mult decât acela pentru prosperitatea ordinilor monahicești.

Sub pretext dar, că voiesc a vedea grădina, luai pe

unul dintre călugări cu mine, ca să-mi serve de ghid ; intrai cu dânsul în grădina mănăstirii, o privii cu băgare de seamă și mi se păru foarte frumoasă.

Din explicațiile ce-mi dete asupra unor plante și altor particularități ale grădinii, mă încredințai că avea inimă acel călugăr ; mă pusei dar, a specula asupra nevinovăției lui și începui astfel : sunt prea încântat, omule al lui Dumnezeu, de felul vieții monahicești ; departe de valurile lumii, adăpostiți sub scutul cel neînvins al religiei, voi petreceți cea mai frumoasă vieață dată muritorilor. Cât aș dori să fiu și eu prenumărat între oile cele cuvântătoare ale acestui staul ! Cât de lin aș trece orele zilei contemplând în singurătate aceste frumoase coline încoronate de arbori ! De câtă poezie nu s'ar umplea inima mea la privirea cerului Toscanei senin și semănat cu stele ! M'aș dedica cu totul la acea vieață contemplativă și aș gusta fericirea aceia pe care o inspiră lipsa muștrării de conștiință ! Dimineața m'aș duce în casa Domnului și unind debila mea voce cu a aleșilor săi, aș intona imne de mulțumire pentru toate bunurile ce ne-a dat ; celelalte ore ale zilei le-aș petrece cultivând frumoasele flori ale acestei grădini, sau făcând lectura cărților religioase ; iar noaptea, ah ! noaptea m'aș pune pe această piatră și aș contempla miracolele creațiunii pe acest cer frumos.

— Nu știi ce ceri, îmi răspunse călugărul oftând din profunditatea inimei. Vieața monahală, zise el, își are și ea amărăciunile ei și încă, foarte mari. Crede amice că eu de aș fi liber ca tine, în loc să doresc a mă face călugăr și a lua cu aceasta asupra-mi o sarcină foarte anevoe de purtat, aș rămânea mai bine în lumea aceia plină de valuri, de care umbli să fugi !..

Sfânta natură, adaugă călugărul a creat pe om și l'a dotat cu inteligență și facultăți ca să îplinească o înaltă misiune, iar nu să se închiză într'un Clostru, jurând că va păzi în toată vieața sa o aspră abstenență despre niște

plăceri pentru care fu creiat și abuzând totdeauna, fiindcă omul nu poate să păzească niciodată aceste legături contrarii naturii sale.

Voești vieața călugărească ? Dar gânditu-te-ai oare că ai o inimă care bate încă pentru patria ta, pentru iubita ta ? — Ei bine, amice, află dela mine, că haina aceasta neagră nu va putea să aline palpițațiunile ei, nici a șterge din sufletul tău acel amor, pe care sfânta natura l'a pus într'însul. Iți place grădina noastră ? Dar știi tu că plimbându-te printr'însa nu vei simți ideile religioase de care vorbeai ? Când vei veni câteodată să te repauzezi pe această piatră și să privești cerul senin și semănat cu stele, această boltă presărată de diamante ți se va părea un ocean de flăcări și din vârful acestor copaci ce ne înconjoară, vor sbura stoluri de demoni ; vei vedea împrejurul tău furiile infernului, care te vor îndemna să calci în picioare legămintele făcute cu cerul ; te vor îndemna să aduni tesauze din sudoarea fraților tăi ; te va face atât de ambițios, că îți vei vinde conștiința și chiar patria ; vei prostitui femeia aceluia ce-ți va deschida casa și te va primi în brațele sale ; vei avea copii bastarzi, dar spre mai mare tortură a conștiinței tale, nu vei avea dreptul a plânge în public moartea lor, sau a te bucura de succesele lor. Vei deveni ipocrit și în furia acestui morb satanic, te vei munci să amăgești pe fratele tău și chiar pe creatorul tău.

Iată ce este călugăria ! Spune-mi, te rog, mai voiești acum să te faci călugăr.

— Nu, într'adevăr frate *Gerolamo* (astfel era numele lui) dar ia spune-mi amice, tu de ce te-ai călugărit dacă cunoști atâta din bine această meserie ? ⁴⁾.

— Dacă aș fi fost consultat desigur că nu era să îmbrac această haină a ipocriziei ; dar rămăsesem orfan de

⁴⁾ Zicem meserie, pentru că în zilele noastre, călugăria este o meserie...

părinți și alt sprijin nu aveam decât pe un unchi, ce se afla monah la această mănăstire ; la zece ani ai etății mele fusei adus de dânsul în închisoarea aceasta, iar după patru ani îmbrăcai acest vestmânt, a căruia greutate nu o simții decât atunci când începui a raționa. Acuma însă, de și simț foarte mult cum mă apasă, e prea târziu. De aceia mă silesc cât pot a deveni mai puțin călugăr și mai mult cetățean.

— Bine faci *Gerolamo* : tot omul își are destinul său de care nu poate fugi ; silește-te numai să devii bun cetățean, iubește-ți patria căci e frumoasă și nenorocită, fă tot ce vei putea pentru binele ei și când împrejurările o vor cere, să te sacrifici pentru fericirea ei. Dar ia spune-mi, așa să trăești, ce înseamnă libertinajul ce văzui la masa cuvioșilor monahi ?

— Nimic mai mult, nici mai puțin, decât o manifestare de libertate.

— Ce ai zis ? de libertate ?

— Da, domnul meu, de libertate.

— Eu nu înțeleg nimic !

— Iți voi explica eu.

— Cum ?

— Iată. Monseniorul *Abate* împrenă cu părintele gardian și iconomul lipsesc din mănăstire ; ei s'au dus la oraș să ia parte la o adunare în care sunt a se regula niște procese ale mănăstirii și nu se întorc decât pe la opt ore seara ; astfel dar, monahii profitând de lipsa capilor chinoviei, se deteră puțin la o viață mai liberă.

— Dar bine, ei au jurat înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, că vor sacrifica toate pasiunile materiei pentru mântuirea sufletului ?

— Și acum voești a zice că îmi calc jurământul.

— Tocmai așa bunule *Gerolamo*.

— Dar bine amice, ai uitat oare că rasa nu face pe călugăr ? Ai uitat că religioșii, înainte de toate, sunt și

ei oameni? Spune-mi te rog, cine ar putea să abuzeze mai mult de libertate, omul liber sau sclavul ?

— Sclavul, negreșit !

— Ei bine, călugărul este sclav. Cine ar putea iarăși să dorească mai mult de plăcerile materiale, omul liber sau acela căruia îi este oprită cu mare rigoare, chiar cea mai nevinovată plăcere. Ei bine, călugărul este pus în această grozavă interdicțiune. Gândește bunul meu amic că el este om și omul este cel mai curios din toate animalele create de Dumnezeu. Dă-i avere și vei vedea că el în loc să o întrebuințeze spre binele lui și al societății, o va îngropa în pământ și se va sili, cu pierderea vieții și a onoarei sale, să adune mai mulți bani. Dă-i noblețe, dă-i mărire și fii sigur că el nu va deveni fericit. Cearcă a-i da libertatea de gândire și de acțiune și vei vedea că va face foarte puține excese și poate că va găsi mai lesne calea ce duce la fericire. Oprește-l iarăși dela aceste bunuri cerești, închide-l într'o mânăstire și vei vedea cum se va deștepta într'însul teribilul vifor al pasiunilor care-l va târî în prăpastia tuturor crimelor.

— Ești îngrozitor frate *Gerolamo*.

— Nici de cum bunul meu amic, vorbesc adevărul. Lumea întreagă murmură în contra călugărilor. Ea însă ar face mult mai bine dacă și-ar îndrepta armele, în contra instituției iar nu indivizilor. Călugărul într'adevăr este ambițios, senzual, avar și de multe ori chiar trădător ; dar oare el se naște cu aceste vițiuni? Nu ! Nu cutez aceasta căci așa cădea în scepticism și m'aș pune în contradicție cu eternul adevăr ! Din contră, el vine în lume, plin de sentimente generoase ; voește a iubi fiindcă Dumnezeu i-a inspirat acel sfânt amor ; cere să-și ia o consoartă ca să devie părinte și să palpiteze de amor și fericire când va auzi primele vorbe ale întâiului său născut și să învețe lângă iubita lui consoartă și junii săi fii a iubi pe creatorul, patria și pe aproapele său. El

voește să depună pe altarul patriei sale, geniul, brațul și vieața sa. Vine însă *Domenic de Gusman*⁵⁾ și *Ignazio Loyola*⁶⁾ : cel dintâi voește a realiza guvernul teocratic prin teroare și ucideri, iar celălalt cearcă a ajunge tot acolo prin infamie, ispocrizie, trădare și venin. Ei îi zic: Călugăre ! Tu de astăzi înainte, nu mai ai patrie, nici familie ; lasă pe tatăl tău și pe mama ta și vino la noi, vino să ne punem sub stindardul ipocriziei și acoperind perversitatea sub masca pietății creștine, să jefuim pe văduvă și orfani, să ne adăpăm cu sângele adevăraților fii ai Domnului, să detronăm pe regi și să ne suim pe tronurile lor, ținând în mâinile noastre pline de sânge, crucea și evanghelia. Iată până la ce grad de imoralitate a degenerat călugăria, acea instituție menită a servi de azil nenorocirei, bătrâneții și suferinței. Ce ar zice oare Sfântul Teodosie⁷⁾, când ar vedea chinoviile de astăzi convertite în laboratorii ale infernului, din care transpiră acel abur pestifer ce înveninează societatea și unde se făuresc lanțurile ce fac să geamă în sclavie fii lui Dumnezeu, liberați prin sângele lui Crist !

— Dar astea sunt iperbole fratele meu, sau cel puțin fapte ce se petreceau în timpii barbarismului. Călugării de astăzi sunt altceva.

— Mă unesc la aceasta. Astăzi în adevăr nu mai avem inchiziția, dar avem iezuiții.

— Ei ! și ce pot ei să facă acuma ?

— Nimic în aparență, foarte mult în realitate.

— Explică-mi, cum ?

— Ascultă. Cunoști poate că scopul înființării ordinului iezuitic fu acela de a degrada inima popoarelor, de a le abrutiza spiritul și a le aduce apoi la o supunere oarbă către guverne, oricât de rele ar fi. Iar iezuiții domnind peste regi prin confesiune, să devie mai în ur-

5) Acesta a înființat inchiziția în imperiul spaniol.

6) Incepătorul ordinului iezuiților.

7) Acest sfânt trece de începător al vieței monahale.

mă stăpâni indirecti ai lumii întregi și să realizeze teocrația.

Ca să-și ajungă scopul, ei traseră în compania lor, pe cele mai eminente talente din toată lumea, puseră mâna pe instrucțiunea tineretului, și prin învenimatele lor doctrine goniră din inima tinerilor elevi amorul de patrie, abnegarea pentru binele comun și alte virtuți civile, iar în locul lor făcu să răsară în acele suflete pline de can-doare, egoismul, nepăsarea pentru ranele patriei, venalitatea, ambițiunea, scepticismul și trădarea ; și ce e mai rău, ipocrizia, acel rău infernal de care chiar satan se înspăimântă.

Iată cauza care face să vedem în societate atâți tirani scelerați care sug sângele popoarelor și sunt gata a vinde patria la cel mai întâi venit.

— Astea seamănă a povești, frate *Gerolamo*. Află dela mine că iezuiții în ziua de astăzi sunt persecutați și aproape desființați.

— Așa se vorbește prin lume, dar nu este adevărat; ei sunt atât de tari astăzi precum erau pe timpul lui Filip II regele Spaniei ⁸⁾.

— Dar ia spune-mi cum au reușit ei să existe încă după atâtea persecuțiuni?

— Foarte lesne. — Prin schimbarea numelui.

— Explică-mi mai bine, că nu înțeleg.

— Ei văzând că popoarele au aflat întunecoasele lor scopuri și cer desființarea lor și-au schimbat numele, și în loc de iezuiți ce inspirau teroare, astăzi sub nume de *Franciscani*, *Bernardini*, *Carmeliți* și *Dominicani* ⁹⁾, fără să mai adaug și pe cei îmbrăcați în vestminte civile de care e plină Europa ¹⁰⁾ fac tot atâta rău societății ca și când existau sub numele lor primitiv.

⁸⁾ În timpul acestui rege, călugării făceau cele mai mari cruzimi în Spania și mai în toată Europa.

⁹⁾ Numiri de diferite ordine călugărești.

¹⁰⁾ Aci se face aluzie la contele Montalembert.

— Dar să lăsăm pe iezuiți la o parte și fii bun de-mi explică o nedumerire.

— Vorbește și sunt gata a răspunde.

— De ce se vede mai prin toate locuințele monahilor portretul pontifului Sixt al V-lea?

— Ascultă : acest mare bărbat, în anii săi de adolescență, nu era decât un păzitor de porci obscur ; cu toate astea prin geniul său ajutat de o mare doză de ipocrizie, călcă pe toate treptele erarhiei clerului și ajunse a pune pa cap tiara pontificală.

— Ei bine !

— Ei bine ! Toți călugării cei ambițioși țin portretul acestui pontif în camerele lor și biografia lui în sânurile lor.

— Și ce ese de aci?

— Nimic mai mult decât că în loc să se ocupe de mântuirea sufletului, stau ore întregi contemplând acel portret și gândindu-se la mijloacele prin care ar putea să calce și ei pe urmele marelui om.

— Curios, foarte curios.

— Dar prea adevărat, răspuse călugărul cu un aer plin de întristare. Voești o dovadă palpabilă, despre câte-ți vorbii? adaugă el. Iat-o, și-o dau chiar în mânăstirea noastră. Abatele acestei mânăstiri, când a venit aci nu era demn de nimic, nu știa nici chiar să reciteze un *Ave-Maria*¹¹⁾. Cu toate acestea el voia să ajungă abate; ce făcu dar ? Se înarmă cu ipocrizia și în scurt timp dobândi confidența tuturor călugărilor ; după aceia se puse a-i trăda acuzându-i mai totdeauna de faptele cele mai criminale. Superiorul credea pârile lui, și mai pe toată ziua gonea dintre noi pe câte unul din cei mai buni călugări, iar trădătorul mergând din succes în succes, dobândi atâta încredere, încât fu numit iconom, prior și mai în urmă Abate.

¹¹⁾ Ave Maria și Pater noster sunt rugăciuni de seară; ele repetate de zece ori compun rugăciunea numită „Angelo“.

Economul actual, acel om corpulent, carnal și senzual precum l'ai văzut, ca să ajungă la rangul ce poartă se înjosi până a se face Mercurul stăpânului său l...

Astăzi însă trăiește ca un Satrap¹²⁾ are atâtea concubine câte metohuri are mănăstirea ; în aparență însă, el seamănă a fi un sfânt. Când se află în biserică nu lasă să treacă niciun period de rugăciune, fără să ofteze din adâncul inimei și să facă cele mai patetice exclamațiuni ; la masă, iarăși, nu mănâncă mai nimic ; dar ar trebui să fie nerod, dacă ar mânca din supa noastră, când în chilia lui îl așteaptă totdeauna, un prânz care ar putea să excite apetitul unui Arhiepiscop!... Ai observat bine pe călugărul acela slăbănogul, care ședea lângă mine la masă? — Ai văzut cât e de palid și serios? Observat-ai ochii lui cât sunt de mici, dar vii și ageri, ca ai șearpelui sunător? Ce ai zice oare când ți-aș spune că luda care a vândut pe Crist, în comparație cu acest călugăr, ar trece de omul cel mai onest din lume și sunt sigur că dacă el ar fi trăit pe timpul lui *Rafael Sanzio*, și ar fi fost cunoscut de dânsul, celebrul pictor nu era să pățea aceia ce a pățit cu Leon al X-lea.

— Dar ce a pățit Rafael ? întrebai eu pe neobositul meu povestitor.

— I s'a întâmplat una mare, să vezi : Leon al X-lea iubea foarte mult pictura. Într'o zi el chemă pe Rafael la *Vatican*¹³⁾ și îi ordonă să facă un tablou care să reprezinte pe Crist împreună cu discipolii săi¹⁴⁾ îi recomandă însă această operă foarte mult zicându-i că, dacă va reuși a imprima în fizionomia fiecăruia personaj, virtuțile și viciile lor cunoscute după testament, îi va plăti opera cu greutatea aurului, iar după moarte îi va da loc de în-

¹²⁾ Nume orientale ce se dă vice regilor sau guvernatorilor mai distincți.

¹³⁾ Vatican și Quirinall sunt numele celor două palate ale Papilor.

¹⁴⁾ Cina misterioasă.

gropare în basilica Sfântului Petre ¹⁵⁾. Rafael pus în ambițiune prin lingușitoarele promisiuni ale Pontifului, începu numai decât tabloul, lucră câțva timp la dânsul, iar după aceia căzu într'o mare întristare.

Nu trecu mult timp și Leon începu a reclama tabloul ordonat. Rafael răspundea la toate cererile pontifului că îl va aduce și în loc să grăbească săvârșirea operii, umbla rătăcind din mânăstire în mânăstire, ca un smintit.

Leon ne mai putând să suporte impertinența pictorului, îl chemă pentru ultima oară și plin de furie îi zise că dacă în termen de trei zile nu-i va aduce tabloul, îl va trimite la inchiziție ca să-l arză de viu. Dar pe când pontiful credea pe Rafael constrâns de teroare, pictorul nostru îi zise zâmbind : „Sanctitatea voastră, va avea bunătatea de a mai aștepta încă o zi și dacă până atunci nu va fi gata tabloul, mă va da călăilor inchiziției”.

Ziua destinată sosi. Pontiful adună pe toți cardinalii, arhiepiscopii și prelații ca să le arate tabloul, despre care nu avea nici o îndoială că va fi o capodoperă. Invitații nu așteptară mult, căci Rafael intră în sală împreună cu servitorii ce purtau mareașta pictură, o luă din mâna lor și o puse pe un loc de unde să se poată vedea mai bine; dar numai ce fu examinată de adunare, toți privitorii se uitară extaziați, când la figura papei ce devenise teribil, când la tablou; iar după o pauză de tăcere toți deodată exclamară : E curios ! Dar e adevărat, priviți pe Iuda, ce miracol ! El seamănă cu pontiful ca două picături de apă. Pontificele observând și el mare asemănare ce exista între dânsul și Iuda, se înfurie, apoi privind pe Rafael cu un aer feroce îi zise : Ticălosule ! Măine, nu mai târziu, rugul inchiziției va mistui impertinenta mână care a avut curajul să profaneze fața lui Leon al X-lea, Suveranul Pontif ! — Iertare, Sanctitate ! Iertare ! sunt nevinovat. Sanctitatea Voastră suneți vinovat, fiindcă

¹⁵⁾ A se înmormânta în basilica sfântului Petru era în timpii aceia un lucru la care aspiratu chiar regii.

ați cerut să reproduc pe discipolii lui Crist întocmai după cum îi descrie Testamentul. Am voit să vă împlinesc ordinul, am reușit a ghici trăsăturile fisionomice ale fiecărui personaj, nu puteam însă să găsec pe ale lui Iuda. Am căutat prin toate mănăstirile din Roma, dar nu am găsit nici o figură care să exprime bine infama trădare a lui Iuda. M'am coborât chiar în subteranele inchiziției și am privit pe călăii cei mai îngrozitori, dar nimic !.. Iată cauza care mă oprea de a săvârși tabloul ; ieri însă, când Sanctitatea Voastră, mă amenința cu focul Sfântului Oficiu, erați teribil. Erați aceia ce căutam. Erați în fine, un adevărat Iuda și v'am copiat ! Acum ordonați să aprinză rugul și facă-se voia celui Prea Înalt !

Papa Leon care era cel mai mare om al timpului acela, văzând frumoasa figură a lui Rafael, care în momentele acelea luase o expresiune angelică, zise : Nu Rafaele ! nu iubitul meu copil ! tu nu vei muri ! Geniul tău va ilustra Italia și va spune secolilor viitori gloria ei artistică ¹⁶⁾.

Să ne întoarcem la subiect. Acel călugăr de care vorbeam, era odată șbir la poliția din Livorna și a făcut să cază capetele mai multor juni ce promiteau foarte mult sărmanei noastre patrii. Nu voi uita însă cât voi trăi o faptă a mizerabilului aceluia.

— Cată să fie foarte oribilă fapta aceia.

— Fără îndoială.

— Spunemi-o, așa să trăești.

— Dacă cunoști bine evenimentele dela '848, cată să știi că manifestul publicat de ministrul din afară al Franței, acel cap de operă de proză poetică, electriza inima tuturor popoarelor apăsate. Italia fu cea dintâi care răspunse la invitația făcută pentru salvarea ei. Toscana în parte, deși gema sub un guvern tiranic, deși se afla înlănțuită de baionetele streinilor aduse de marele Duce,

¹⁶⁾ Unii dau de erou al acestei anecdote pe celebrul pictor Leonardo da Vinci.

ea însă nu rămase indiferentă la apelul patriei comune. Și dacă fii ei nu reușiră a ridica stindardul libertății pe față, cel puțin loveau în întuneric pe toți aceia ce reclamaseră intervenția streină.

Nu era zi dela Dumnezeu în care să nu se găsească pe stradele orașului câte un scelerat scăldat în sângele său cel negru și cu pumnalul lui Brutus înfipt în inimă.

Poliția streină voind a pune capăt acestor ucideri, proclamă legea marțială și începu a urmări pe ucigași ; dar nu putu să pună mâna pe nici unul. În darn alergă la ajutorul spionilor și al sbirilor, căci acei sbiri fiind italieni, lăsau pe tinerii Toscani a vărsa în pace sângele trădătorilor. Se îndoia lefile, se puseră premii, dar tot nimic.

Atunci veni sceleratul despre care vorbim și ceru un loc între sbirii poliției; locul i se dete numai decât și din ziua aceia începu a se vedea cei mai bravi și mai patrioți juni conduși la moarte.

Numele noului sbir devenise îngrozitor și nu se pronunța de nimeni fără o mișcare de teroare și indignare, dar el trăia și mai pe toată ziua trimetea noi victime în Imperiul umbrelor.

Era în timpul acela în Livorno un june ca de douăzeci și cinci de ani anume Matteo. Acest june ducea o vieță foarte modestă, el era foarte dulce în conversație, iar în amiciție mergea până la sacrificiu. Aceste rare calități îl făcuse atât de iubit încât erau foarte puțini cetățeni în Livorno, care să nu-l cunoască și cunoscându-l să nu-l stimeze.

Mă aflu pe timpul acela la mănăstirea „Dei frati minori osservanti” din Livorno și am avut fericirea de a fi amicul acestui brav copil. Într’o zi mă plimbam pe digul portului celui nou și priveam magica panoramă a mării când auzii o voce de bariton cântând „Trema steno tremate superbi”; era în acea cântare un ce teribil ce prevestea o nenorocire ; îmi aruncaii ochii în partea

despre care venea sunetul și văzui pe Matteo, îl privii cu băgare de seamă, dar fața lui era teribilă, el semăna cu un tîgru flămînd ce-și gonește prada.

— Ce ți s'a întîmplat, iubite Matteo ?, îi zisei cu oarecare neastîmpăr.

— A omorît pe amicul meu Giovanni.

— Cine ?

— Sbirul cel infam.

— Dar sbiri sunt mai mulți.

— Așa este, însă unul este acela de care tremură Livorno.

— Cum se chiamă acel sbir ?

— El se chiamă Guido Saliero.

— Iarăși infamul acela de croat.

— El însuși, dar ăsta va fi cel din urmă sânge vărsat de mîna lui ; mîine îl voi trimite în infern, ca să pregătească locul pentru toți tiranii patriei mele. Da ! o voi face aceasta negreșit, chiar cu riscul zilelor mele.

— Dar vei avea curajul a lăsa pe bătrînul tău părinte ? Nu știi că el va muri negreșit cînd va afla că te-ai condamnat la moarte ?

— Cînd patria este în pericol și chiamă pe fii ei să o ajute, este de trei ori blasfemat acela care rămîne surd la gemetele ei.

— Dar gîndește-te bine la fapta ce voești a face ; știi tu că ea în loc să fie de folos pentru nefericita Toscana, poate să-i mărească mai mult suferințele ?

— Uitat-ai oare că Mucius Scevola, liberă Roma de jugul strein și Brutus ¹⁷⁾ de tirani ? Omul nu poate cunoaște decretul providenței... De unde știi frate Gerolamo, că nu este geniul Italiei care mă îndeamnă la fapta aceasta ? Tiranii într'adevăr pedepsesc foarte aspru pe cei ce își expun zilele pentru liberarea patriei lor ; dar ei tremură de frică chiar în momentele cînd își dau

¹⁷⁾ Brutus omorî pe Iuliu Cesar și liberă Roma de tirania lui.

victimile pe mâna călăului, și neștiind cum să-și asigure vieața și tronul, fac ei aceia ce cu puțin mai înainte condamnau în Eroi ce se expun pentru mântuirea comună.

— Fă cum vei voi, amicul meu, îi zisei ; gândește-te numai că omorând pe Guido Saliero, nu vei face alt de cât a tăia un cap al Hidrei și nimic mai mult.

— Hotărârea mea este irevocabilă, el e tiranul patriei mele, este ucigătorul scumpului meu Giovanni, îl voi ucide, iată totul.

— Du-te dar, amice, du-te de-ți împlinește destinul. Atunci el îmi strânse mâna cu convulsione și dispăru.

Trecură trei zile fără a se vedea executări publice ziua, nici asasinări furișe noaptea. Într'oa dimineață însă, se găsi în uliță corpul gonfalonierului cetății sângerând și cu un pumnal înfipt între coasta a cincea și a șasea, pe al cărui mâner era scris : „viva l'Italia, morte agli assassini”.

Cercetările începuseră deja când sbirul Saliero veni în camera consiliului de rebel și declară că asasinul gonfalonierului este tânărul Matteo, comisul de comerț dela casa A** și compania ; mai adăugă încă, că acele lovituri erau pregătite pentru dânsul, iar nu pentru acela care le-a primit.

Se deteră ordine de arestare și tânărul fu numai decât adus înaintea judecătorilor ; întrebările începură, iar tânărul Matteo mărturisi adevărul, se încheie procesul verbal, apoi prin vot unanim se osândi la moarte și se expediară curieri la Florența pentru întărirea sentinței.

Marele Duce, numai ce primi actul ce pronunța moartea amicului meu, îl subscrie adăugând mai la vale aceste cuvinte : „fapta fiind foarte cutezătoare, consiliul nostru din Livorno, va face ca executarea criminalului să serve de exemplu pentru toți aceia ce ar încerca să-l imiteze”.

Se dete numai decât ordin să se conducă pe condama-

nat în capela arzândă¹⁸⁾ și să se citească prin toate bisericile liturghia morților în sunetul clopotelor și al artileriei dela forturi.

Hazardul făcu ca mânăstirea noastră să fie aleasă pentru tristul oficiu al agoniei, și eu ! eu amicul său cel mai intim, să-i fiu confesor și consolator !..

După ce jandarmii îl aduseră în biserică și luară precauțiunile necesare pentru asigurarea lor, se duseră și-l lăsară îngrijirilor mele. El ședea pe un scaun încărcat de lanțuri, dar cu fața liniștită; iar eu mă aflam într'o poziție morală mult mai tristă decât a lui, încât dacă cineva ne-ar fi observat bine pe amândoi, negreșit ar fi zis că eu eram condamnatul ; atâta de mult sufeream în acele momente !..

După o mică pauză, Matteo rumpând tăcerea, îmi zise: Iubite Gerolamo ! Tu suferi, amice ; aibi curaj, tu ești trimis aici ca să mă pregătești pentru trecerea mea la eternitate și suferi mai mult decât mine, încât mă văd silit a te încuraja eu pe tine. De ! reiați caracterul tău cel alegru, care mă făcea odată atât de fericit, și vino să vorbim de ale noastre.

Mă apropiai de dânsul, îl privii bine în față și rămăsei umit de ilaritatea ce domnea în trăsăturile sale. Vorbii mult timp cu dânsul, fără a face cea mai mică aluzie la poziția sa.

El mă asculta cu un aer foarte alegru, dar deodată trăsăturile feții sale se întunecară, ochii lui pierdură liniștea lor de mai înainte și o convulsiune nervoasă făcu să tremure toate membrele corpului său.

— Ce ai, iubite Matteo ? îi zisei, fi-va oare muștrarea conștiinței sau vreo suvenire de amor, care te-a turburat atât de mult ? Curaj amice, depune în sânul meu suferințele tale și te vei liniști.

¹⁸⁾ În Italia, condamnații la moarte înainte de a fi executați se țin douăzeci și patru de ore în biserică, unde preoții îl pregătesc de moarte.

— Aşa Gerolamo, aşa amicul meu, am un secret... şi încă un secret de inimă. Află iubitul meu amic, că nu este ideia morţii, care mă face să caz în delirul de care sufăr ! Nu, amice ! Cauza este că am o datorie sacră de împlinit, şi dacă voi muri va rămânea neîmplinită.

— O voi împlini eu, amice, dacă cerul nu va inspira pietatea judecătorilor tăi.

— Juri că vei face aceasta ? îmi zise el cu un aer plin de curaj.

— În numele aceluia ce locuieşte în sanctuarul în care ne aflăm, jur că voi împlini ad-literam ori ce-mi vei ordona.

— Incetează amice cu vorba de ordin; cei care au să piară în neantul eternităţii nu ordonă ; ei se roagă.

Primesc generosul serviciu ce voeşti a-mi face, dar ca să-l poţi împlini este de mare necesitate să cunoşti istoria existenţei mele.

Ascultă dar, Gerolamo ! Cine vor fi fost părinţii mei şi dacă ei sunt în viaţă ori au murit, nu ştiu. Tot ce cunosc despre origina venirii mele în lume, este că bătrânul capelan dela biserica numită Santa Maria della Spina din Pisa¹⁹⁾, m'a găsit expus la uşa chillii sale, cu un inel legat de gât şi un bilet în care se coprindea frazele :

„Buni creştini, aveţi pietate de această nenorocită victimă a onoarei”.

El m'a luat lângă dânsul şi m'a crescut cu cea mai caldă îngrijire, până la etatea de cincisprezece ani. Atunci îmi zise : Matteo, tu eşti acum tânăr, ai destulă instrucţiune în musică şi literatură ca să-ţi poţi face o carieră ; haide copilul meu, du-te la Florenţa sau la Roma şi te apucă şi tu de ceva.

La aceste vorbe ale bătrânului, simţii inima bătând în convulsiuni şi cu ochii plini de lacrimi îi zisei : — De

¹⁹⁾ Una din cele mai antice opere de stil gotic din Italia (vezi Pisa ilustrată).

ce mă gonești, părintele meu ? Au doară te-am mândrit cu ceva ? Tu ești bătrân neputincios și ai nevoie de îngrijirile mele ; e datoria mea ca să veghez la capul tău, precum tu ai pierdut nopți întregi la al meu. Bătrânul mișcat până la lacrimi, deschise brațele și-mi zise : vino. Matteo în brațele părintelui tău, și de astăzi înainte să nu mai vorbim nimic despre aceasta.

Nu trecu mult timp și el dobândi dela Archiepiscopul de Florența pentru mine postul de prim organist la biserica noastră. Imi plăcea foarte mult acest serviciu, fiindcă-mi înlesnea mijloace de a da vieață compozițiilor mele muzicale.

Eram în a cincisprezecea primăvară a etății când veni în Pisa Contesa C^{***}. Era foarte frumoasă acea femeie, era un înger în formă de om și venea în toate zilele la biserica noastră ca să asculte messa²⁰⁾. Dela prima vedere simții născându-se în inima mea o stranie pasiune, care mai în urmă deveni un foc ce mă ardea și mă consuma. De câte ori aruncam privirea asupra-î, întâmpinam ochii ei negri și plini de văpaie căutând spre mine, dar pe dată ce privirile noastre se întâlneau, ea lăsa ochii în jos și o umbră de confuziune acoperea angelica ei figură. Nu știu de mă iubea sau nu ; știu însă că eu o iubeam din toate puterile fragedei mele inimi, o iubeam precum iubește juna mumă pe primul ei născut, precum iubește avarul comorile sale și omul ambițios, gloria ; dar când gândeam că ea poate nu va consimți la pasiunea mea, atunci mă părăsea rațiunea și deveneam nebun de turbare.

Trecu un an de speranțe și suferințe fără să cutez a scrie o declarație de amor iubitei mele contese. Mă temeam să nu atingă susceptibilitatea și orgoliul ei aristocratic. De unde știu, îmi ziceam, că ea nu se va supăra de îndrăzneala mea și va înceta de a mai veni la bise-

²⁰⁾ Liturghia catolică.

rică, și astfel voi pierde chiar fericirea de a o vedea ? Uneori în rătăcirea rațiunii mele, ajungeam până la punctul de a mă duce să cad la picioarele ei, ca să-i declar înfocata mea pasiune ; mă gândeam însă că ea nu va consimți la amorul meu din cauza umilitoarei mele condițiuni.

Intr'o zi, pe când eșia din biserică, îi căzu din mână un mic buchet de flori ; luai numai decât florile și i le prezentai, zicându-i : primiți Doamnă, aceste flori ce ați pierdut. Iți mulțumesc Signor Matteo, răspunse ea, dar am aflat că iubești prea mult florile, și mă vei îndatora dacă vei opri acest buchet ca semn de amicitie din parte-mi.

Aceste suave accente eșite din gura ființei ce iubeam, mă amețiră atât de mult, în cât abia putui să-i arăt recunoștința mea.

Eșii din biserică și mă îndreptai către locuința mea ținând florile în mână, iar după ce întrai în cameră și închisei ușa, mă pusei a săruta cu recunoștință acele frumoase flori, care îmi deteră ocazia de a mă pune în relațiune cu subiectul amorului meu.

Toată ziua aceia o petrecui făcând castele în aer²¹). Aci părea că o văd venind pe furiș în camera mea ca să mă vază, aci iarăși părea că auz pașii iuți și precipitați ai vreunui mesager, trimis din parte-i ca să-mi anunțe vre-o secretă întâlnire în grădina palatului ei.

Obosit în fine de emoțiunile ce-mi cauzară aceste dulci aspirațiuni, adormii ; dar abia ce închisei ochii și ea apăru înaintea mea cu un aer gânditor și plin de grații, întocmai ca nemuritoarea statuie a sfintei Cecilia din Vatican²²). Ea părea că înaintează către mine, iar când ajunse lângă patul meu, căzu în genunchi și cu o voce înecată de suspine zise : „Màtteo !... Matteo !... în-

²¹) Himere sau planuri de fericire, nerealizabile.

²²) Cea mai sublimă statuie de Canova din muzeul de la Vatican.

gerul meu, tu ! a căruia privire plină de grații și inocență știu să găsească calea inimei mele !

Tu, care aprinseși în pieptul meu flacăra celui mai teribil amor ! Aibi milă de o nenorocită care nu trăiește decât pentru ca să se bucure de vederea ta ! Și pe care, un refuz din parte-ți o va omorî !". Apoi ștergându-și ochii de lacrimi, lipi arzândeale ei buze de ale mele și dispăru.

Această dulce sărutare electriză atât de mult zdrobita mea inimă, în cât sării din pat ca un smintit, și în exaltarea în care mă aflam pronunțai de mai multe ori numele ei, iar după aceia căzui leșinat pe patul meu și mă deșteptai în brațele bătrânului capelan.

Emoțiunea mea fu atât de teribilă în cât rămăsei mai mult timp pradă unor friguri omorâtoare, care în puțin timp mă aduseră în stare de a mă pregăti pentru eternitate. Ce mare fericire ar fi fost pentru mine dacă muream atunci !... Cel puțin aş fi dus cu mine visul fericirii, dacă nu realitatea ei ; dar cupa nenorocirii era plină și sta scris în cer, ca să o deșert până la cea mai din urmă picătură. Frigurile mă părăsiră și în puțin timp dobândii forță de ajuns ca să pot relua oficiul meu de prim organist și speranța de a deveni amantul frumoasei contese.

Mă dusei la biserică și începuî a pune în vibrație țevile de metal ale orgei ; dar pe când mă ocupam numai de mânuirea instrumentului și lăsam să se auză cele mai pasionate și mai sentimentale compozițiuni ale marilor maeștri, un instinct (cată să știi Gerolamo că amanții ce iubesc din inimă, au o mare prevedere) mă îndeamnă a-mi arunca privirile spre loja contesei. Astă dată însă, fără a mă amăgi cât de puțin, observai că ea mă privea cu niște ochi, ce nu mai lăsau nici o îndoială despre amorul ei pentru mine.

Această dovadă evidentă de amor, îndoind curajul meu, mă determină a-i scrie biletul acesta :

Nobilă Contesă,

„Ochii cei mai frumoși și plini de foc, au deșteptat în juna mea inimă un amor ce mă consumă. Am cercat toate mijloacele ca să sting teribila flacără ce mă arde, dar în loc să reușesc a face aceasta, am mărit mai mult suferințele și desperarea mea. Aibi pietate, nobilă Doamnă, de un june care nu trăește decât ca să privească angelica ta figură și care s'ar crede foarte fericit, sacrificându-se pe sine”.

M***

Strânsei această declarațiune de amor cu cea mai mare gentileță, apoi mă pusei a căuta mijlocul cum să o expediez la adresa ei.

Mai întâi mă gândii să o dau în mâna primei cameriste a Contesei, dar după o reflexiune matură renunțai la expedientul acesta ; „ce știi, îmi zisei, poate camerista nu va avea curajul să o dea stăpânei sale, sau poate ea ne va trăda pe amândoi și astfel s'ar compromite onoarea subiectului suspinelor mele.

După mai multe proiecte adoptate și lepădate, aleasei pe acela de a pune biletul în loja contesei; mă dusei dar în biserică și deschisei loja, acolo găsi cartea ei de rugăciuni, o deschisei și depusei într'însa sentința care era să-mi dea fericirea sau moartea.

A doua zi, Contesa veni la biserică și, pornită poate și ea de instinct, deschise numai decât cartea și găsi biletul pe care-l citi cu mare curiozitate ; observai însă, că pe timpul când făcea lectura, trăsăturile feții sale erau pline de amor și pietate ; dar când ajunse la ultimele fraze, lasă să se vadă o umbră de iritație ; asta era, se vede vocea orgoliului ofensat. Atunci începui a cunoaște efectele imprudenței mele ; cu toate astea lovitura era dată și cată să sufer urmările ei.

A doua zi, foarte de dimineață cineva bătu la ușa ca-

merii mele ; deschisei numai decât și văzui pe prima cameristă a Contesei.

— Pe cine cauți frumoasă copilă ? îi zisei eu cu neliniște.

— Caut pe d. Matteo primul organist dela Santa Maria.

— Ce voești dela dânsul ?

— Am să-i dau o scrisoare.

— Dela cine ?

— Din partea unui amic.

— Ia spune-mi, așa să trăiești : acea scrisoare este dela un amic sau dela o amică ?

— Aceasta nu o pot spune decât lui Matteo.

— Dar gentilă copilă, acel Matteo sunt eu.

— Dumneata !... un copil !...

— Da, eu însu-mi !

— Dacă este așa răspunde-mi la o întrebare.

— Întrebă-mă și-ți voi răspunde.

— Iubești vreo femeie ?

— Iubesc în adevăr una.

— Cm se chiamă acea femeie ?

— Mă iartă frumoasa mea, dar această curiozitate nu pot să ți-o împlinesc fără a deveni indiscret.

— Spune-mi în fine, i-ai scris vreun bilet de amor.

— Da ! i-am scris unul.

— Acum m'am încredințat că ești acela pe care-l caut. Iată răspunsul la biletul dumitale ; și pe când pronunța aceste ultime fraze, lăsă să cază în mâna mea un bilet scris pe hârtie roză și dispăru.

Luai numai decât toate precauțiunile necesare ca să nu fiu surprins, apoi mă pusei a citi biletul acela, dela care așteptam de o mie de ori moartea și abia odată vieața ; el era compus în termenii aceștia :

Matteo,

Am făcut de mai multe ori lectura declarației tale de amor. Crede însă, că nici chiar acum când îți scriu a-

ceste linii, nu sunt bine convinsă, cum un june de condițiunea ta, a putut să aibe atâta curaj, ca să-și declare sentimentele sale unei femei de rangul și pozițiunea mea. Matteo ! Rechiamă-ți rațiunea și te silește a nu-mi da ocasiunea de a crede că am făcut o imprudență când ți-am dat primele semne de amicitie.

C***

Umilitoarele expresiuni cuprinse în biletul acela, răni-ră atât de mult speranța și amorul meu propriu, încât rămăsei mai multe timp într'o stare de alienare. Când mă gândeam că frumoasa Contesă acea zeitate căreia voiam să-i sacrific primele iluzii de amor ale inimei mele, avu curajul de a mă trata cu atâta cruzime, crede-mă Gerolamo, deveneam mai feroce decât pantera când își apără puii săi.

Trecură mai multe zile, fără să mă uit la dânsa. Intr'o zi însă, învins de oarba mea pasiune, îmi aruncai privirea drept în ochii ei ; ea se mulțumi a-mi răspunde printr'o aruncătură de ochi, care verifica până la cel mai înalt punct expresiile din biletul ce-mi trimesese. Orgoliul meu suferi foarte mult în acele momente. Pierdii orice sentiment de amor și lăsându-mă cu totul în furiile răsbunării, îi scrisei biletul acesta :

Doamnă !

V'am scris o declarație de amor, e foarte adevărat. Că ați citit-o, nu mai rămâne îndoială, fiindcă mi-ați răspuns la dânsa. Este însă în acea declarație un ce pe care nu l'ați înțeles, căci altfel sunt sigur că nu mi-ați fi răspuns prin acele umilitoare expresiuni, de care nu vă credeam demnă.

Află Doamnă, că nu a fost vanitatea care m'a îndemnat a vă scrie ; nu m'am gândit de loc la pozițiunea Domniei tale, fiindcă credeam că știți ca și mine că înaintea amorului și a morții, prestigiul nobleței dispare și oa-

menii devin toți egali. Aceia ce mi-a inspirat curajul de a-ți scrie, a fost numai amorul, care mă face să văd în Domnia ta un înger, iar nu aceea ce ești în realitate. Am voit Doamnă, să-ți ofer o inimă jună, care se desvelea la primele raze ale amorului, întocmai ca raza primăverii la primele adieri ale zefirilor. Am voit să-mi creiez din ființa ta o divinitate, căreia să-i sacrific visele mele de fericire ; dar nu m'ai înțeles. Inima ta, care nu bate decât la șicul vanității, rămase rece ca piatra sepulcrală. Ei, bine ! Renunț pentru totdeauna la amorul unei femei vanitoase. Du-te de te aruncă în brațele curtezanului galant, care se prezintă cu amorul pe buze și cu trădarea în inimă. Du-te de te dă acelu care va face din virtutea ta o treanță, iar din onoare-ți, o legendă ; și când remușcarea va veni să te chinue, adu-ți aminte că ai trecut pe lângă fericire și n'ai știut să profiți de dânsa.

M***

Ne mai gândindu-mă în aceste momente decât la răsunarea mea, nu mă mulțumii a pune biletul în loje, ci luai cartea de rugăciuni a contesei și punând-o într'însa, mă îndreptai către palatul ei. Trăsei clopoțelul și numai decât veni portarul, care întrebându-mă ce voesc, îi răspunsei că am să vorbesc ceva Contesei.

— „Numai decât, copilul meu, zise bătrânul portar, și se duse să anunțe pe contesă.

Așteptând întoarcerea lui, mă pusei a contempla frumoasele statui ce împodobeau intrarea principală a palatului și fântâna aruncătoare de apă, pe-al cărei creștet era o statue ce reprezenta pe *Francesca da Rimini* părăsită de amantul ei.

La vederea acestei statui, în care *Pasquale Romanelli*²³⁾ pusese tot ce are femeia mai frumos în orele

²³⁾ Unul din celebrii sculptori italieni ai secolului XV-lea, zis al Renașterii.

când este tristă sau când rechemă în amintirea ei pe amantul ce a părăsit-o, îmi simții inima sângerândă și două lacrimi umeziră ochii mei. Dar pe când inima mea se afla în prada celor mai teribile emoțiuni, auzii pașii c-o lini ai portarului, ce cobora scara palatului. El se apropie de mine și îmi zise : — Copilul meu, am anunțat contesei că voești să-i vorbești și mi-a ordonat să-ți arăt că astăzi nu primește pe nimeni.

Acest nou ultragiu aruncat în față-mi cu atâta asprime, făcu să dispară din inima mea ultima speranță de amor. Scosei numai decât cartea în care era biletul și dând-o în mâna portarului, îi zisei :

— Dă această carte stăpânei tale și spune-i că acela care te-a însărcinat cu acest mesaj, mâine nu va mai fi în Pisa.

După aceia mă îndreptai către catedrală cu scopul de a mă arunca din vârful turnului ei pe paveaua de piatră și a da un termen suferințelor mele. Dar în momentul când puneam primul pas pe scara fatală, auzii pronunțându-se în depărtare numele meu ; întorsei numai decât privirile către partea despre care venea sunetul și văzui pe bunul meu părinte, care venea către mine cu iuțea permisă bătrânețelor în cazuri de disperare ; iar când fu aproape de mine, mă privi cu amor și disperare, apoi îmi zise : Matteo !... fiul meu, unde voiai să te duci ? Spune-mi ce voiai să faci ?

— Nimic, părintele meu, voiam să mă urc pe eminența turnului celui strâmb²⁴⁾ ca să privesc orașul Livorno și undele mării.

— Nu, iubitul meu, nu-mi spui adevărul. Disperarea

²⁴⁾ Turnul cel plecat de la Pisa este unul din cele mai curioase și mai importante monumente de artă ale Italiei. El fu construit în secolul al XII-lea, de arhitecții Gulielm de Insbruck și Bonnano de Pisa din marmoră albă. Are șapte etaje și este atât de înalt, că de pe creștetul lui se văd undele Mediteranei.

ce se vede pe fața ta, arată tot. Tu suferi, copilul meu... și ascunzi de mine suferințele tale.

— Liniștește-te, părintele meu, îți voi spune tot.

— Haide, fiule, să părăsim acest loc, care-mi inspiră teroare. Adu-ți aminte de ziua aceea, când voiam să te trimet la Roma, ca să-ți faci o carieră ; atunci erai tu, care nu voiai să părăsești pe bătrânul tău părinte. Ei bine, Matteo, astăzi este bătrânul tău părinte, care te roagă nu nu-l părăsești. Știi tu, fiule, că existența ta prelungeste pe a mea. Tu ești unicul sprijinitor al bătrânețelor mele. Cunosoc nefericita pasiune ce roade inima ta jună. Am veghiat nopți întregi la capul tău și am plâns de multe ori când mâna mea sălta subt bătăile inimei tale. Curaj, fiul meu !... Uită pe acea femeie.

— Mă voi sili părintele meu, a o depărta din memoria mea ; cu condițiune numai, ca să părăsim acest oraș.

— Primesc, fiule !

— Dar ce ne vom face în urmă, cu ce vom trăi ?

— Nu te teme, despre aceasta am îngrijit eu despre toate.

— Cum ?

— Prevăzusem de mai mult timp funesta pasiune ce ai pentru Contesa și m'am pregătit.

— Despre ce ?

— Despre tot ce ne trebuie ca să trăim o viață modestă, dar plină de plăceri nevinovate. Da, fiule, chiar astăzi putem lăsa acest oraș blasfemat, această mică Sodomă, care prin crimele sale, dete celebrului Dante ocazia de a dota literatura noastră, cu una din cele mai frumoase poeme din câte s'au scris până astăzi²⁵⁾ și vom merge la Livorno, unde iubitul meu Matteo, printr'o via-

²⁵⁾ Cântul XXXIII și cel mai celebru din cânturile ce compun Infernul din Divina Comedie a lui Dante. In acest cânt celebrul poet descrie omorîrea Contelui Ugolino și a fiilor lui prin foame; apoi arată intrigile și lășitățile Pisaniilor de pe timpii aceea.

ță laborioasă și totdeauna variată, vei putea să uiți pe acea femeie care ți-a răpit liniștea.

— Iți mulțumesc, părintele meu, să grăbim cât se va putea ora plecării.

— Totul este gata.

— Să plecăm dară.

— Tu Matteo, prepară tot pentru plecare, iar eu mă însărcinez a găsi trăsură și cai.

După o oră totul era gata, iar pe la Ave Maria ²⁶⁾, părăsirăm Pisa, acel oraș în care pentru prima oară gustai din cupa nenorocirii.

După o călătorie de două ore, ajunserăm la Livorno și ne așezarăm cu locuința în una din aripile palatului episcopal. Acolo găsirăm tot menajul necesar pentru doi celibatari ; dar ceiace-mi pricinui o mare bucurie fu un clavier pe care-l găsii așezat în camera mea. Făcui vreo câteva prelude pe dânsul, dar abia ce vibrară primele sunete, părintele meu intră în cameră și zâmbind îmi zise :

— Ei Matteo, cum găsești noua noastră locuință ?

— De minune, părintele meu.

— Dar clavierul ?

— Foarte bun. Aș voi numai să știu de unde ne vin toate astea ?

— Dela Dumnezeu, fiule, dela Dumnezeu.

— Asta o înțeleg, dar prin cine s'a servit el în acest nou miracol ?

— El s'a servit de o persoană care te iubește, copilul meu.

— Aș putea să aflu numele acelei persoane, fără să devin indiscret ?

— De ce nu, fiule, este o femeie ; cel puțin așa cred.

— Este o femeie !... și cum se numește ea ?

²⁶⁾ Termen convențional prin care italienii se servesc a străta orele de seară și care corespunde cu termenii noștri: după toacă, subț seară, etc.

— Nu-i cunosc numele.

— E curios !...

— Prea curios ; mai cu seamă când mă gândesc că ea de zece ani încoa, ne trimete câte o sumă de bani prin o persoană necunoscută !

— N'ai avut cel puțin curiozitatea să întreb pe acea persoană ?

— De am avut curiozitatea !... Dar există o ființă umană care să nu aibe curiozitate ? Nu știi tu, fiule, că curiozitatea a făcut pe om să piarză Paradisul ?

Află dar că de câteori s'a prezentat înainte-mi mesagerul secretei noastre protectoare, n'am lipsit de a-i face diferite întrebări și a-l ruga cu cea mai mare persistență să-mi descopere acest mister, dar toate au fost în darn, fiindcă el rămânea totdeauna mut ca o stâncă, la toate rugăciunile mele. Imi aduc aminte numai că acum doi ani, viind după obicei să-mi dea bani și scrisoarea trimisă de protectoarea noastră, mi-a zis aceste cuvinte : urmărește de aproape pe Matteo, căci el se află în pericol. Iată tot ce am putut să aflu dela acest mesager...

— Ziseși însă că ea îți scria.

— Da, fiule ! însă nu subscria niciodată, de unde vine că astăzi cunosc acest secret tot atât de puțin, precum îl cunoșteam la prima aparițiune a misteriosului mesager.

— Cel puțin trebuia să compari acele scrisori cu altele.

— Aceasta nu am făcut-o pentru mai multe raționamente. Mai întâi că în toate scrisorile, îmi impunea să nu cerc a pătrunde misterul ; apoi afară de aceasta, ea îmi trimetea bani fără a-mi cere vreun sacrificiu contrariu onoarei sau conștiinței mele ; tot ce-mi recomanda era să veghez asupra ta, să-ți dau o educațiune întinsă de literatură și să-ți inspir sentimente de onoare și umanitate. Ei bine, scumpule Matteo, acest înger al providenței, care mi-a procurat mijloace de a-ți da nutri-

mentul material și moral este pentru mine un cult, iară ordinile sale o datorie sacră pe care o împlinesc fără a o controla. Sper însă că va veni o zi în care se va ridica vălul după acest mister și atunci vom ști cui să fim recunoscători. Paciență, fiul meu, paciență.

La aceste ultime expresiuni, îmi aruncă o privire plină de amor și se retrase. Mă pusei a examina apartamentul meu și îl găsi foarte bine mobilat ; deschisei ferestrele și rămăsei extaziat de frumoasa panoramă ce se deschise înaintea privirilor mele.

Imaginează-ți, Gerolamo, pe omul care vede pentru prima oară Mediterana și pitoreștile ei porturi pline de bastimente de toate forțele, ce par ca niște orașe sau păduri mișcătoare, șgomotul comerțului și activitatea locuitorilor, varietatea costumelor și a modului de viață, și te gândește apoi cât de mare cată să fie surprinderea lui. Astfel eram eu în orele acelea, când pentru prima oară priveam toate acestea. Felul vieții în care intrasem dela statornicirea mea la Livorno, făcu să slăbească oarecum furiosul meu amor pentru Contesa și afară de niște momente de exaltare, nu mai simțeam de cât sublima tristețe ce rămâne în inimile simțitoare, când rechiamă în suvenirea lor binele ce a pierdut. Intr'o zi părăsi locuința mea prea de dimineață și mă îndreptai către digul portului cel nou. Ajungând acolo, mă așezai pe una din băncile de piatră ale bastioanelor și mă dădui cu totul în contemplarea mării ; ea era foarte agitată în ziua aceia și semăna întocmai ca un gigant ce geme sub greutatea lanțurilor sale pe care cearcă în darn a le rupe. Spiritul meu în acele momente se abandonase cu totul în imperiul unor idei și sentimente pe care omul le poate numai simți iar nu și exprima. Dar deodată o mână umană atinse umărul meu. Mă întorsei să văd cine era acela care mă deștepta din dulcile mele aiurări ; dar cât de mare îmi fu surpriza când recunoscui în turburătorul liniștei mele pe portarul Contesei.

- Pe cine cauți aci, bătrânule ? îi zisei cu anxietate.
- Pe tine, amicul meu.
- Și ce voești dela mine ?
- Mai nimic pentru mine, dar foarte mult pentru tine, dacă în adevăr ai iubit pe Contesa.
- Explică-te mai bine, căci nu te înțeleg.
- Mai înainte de toate spune-mi : îți aduci aminte de ziua aceia când m'ai însărcinat cu un serviciu lângă dânsa ?
- Da, îmi aduc aminte !
- Ei bine, i-am dat biletul de amor.
- Dar eu ți-am dat o carte de rugăciune și dacă memoria nu mă amăgește, cartea aceia se numea *Imitazione di Cristo*.
- Așa este, dar într'însa era un bilet de amor.
- De unde știi că biletul acela era de amor ?
- Trăsăturile feții, agitația și alterarea accentului vocii tale, m'au făcut să înțeleg că era de amor, și încă de un amor foarte sălbatic și violent. Ardeam de nerăbdare să știu ce efect va produce în inima ei înfocatele expresiuni ce de sigur cuprindea în sine acel bilet.
- Ce ai făcut dar, ca să-ți împlinești această dorință ?
- Să vezi : i-am dat cartea de rugăciune, apoi m'am prefăcut că es din cameră și m'am ascuns după tapiseria porții de unde putui să privesc toate mișcările ei, fără să fiu surprins. Ea crezându-se singură, deschise cartea și luă dintr'însa biletul tău de amor.
- Și ce mai făcu după aceia ?
- Il deschise și 'ncepu a-l citi.
- Ce impresiune i-a făcut ?
- Plin de curiozitate, observai cu mare atențiune și văzui că fața ei, aci devenea palidă, aci se colora de un roșu extraordinar ; iar când ajunse pe la frazele cele din urmă, biletul îi căzu din mână și văzui lacrimile eurgând din ochii ei ! Eșii numai decât din ascunzătoarea

mea și venii să-ți anunț victoria ; dar tu nu mai erai în Pisa.

— Din cele ce-mi spuseși, înțelesei amicul meu, că tu cunoști toată istoria nefericitului meu amor ; spune-mi dar ce a făcut ea după aceasta ?

— Toată ziua a stat închisă în camera ei. Dar asta este foarte puțin pe lângă aceia ce a suferit după plecarea ta din Pisa. A doua zi trimise pe camerista ei, ca să afle ceva despre tine ; dar când primii știrea că tu și bătrânul tău părinte ați părăsit orașul, se lăsă cu totul în prada unei melancolii, care mai în urmă se schimbă într'un delir ce-i amenința existența ! Ce nu întrebuiță sârmanul conte ca să o tragă din grozavele ei suferințe ; dar totul fu în darn. În fine după consiliul medicilor părăsiră amândoi Italia și astăzi aflai că marele Duce a orânduit pe contele ca să reprezinte Toscana în republica Statelor Unite.

Dacă toate trăsnetele cerului ar fi căzut deodată pe capul meu, nu era să simț aceea ce simții în momentele acelea ! Ea m'a iubit ! ea a suferit și poate chiar în aceste momente suferă pentru mine !... și eu am ultragiato-o, i-am răpit fericirea !...

Ce voi fi făcut după aceasta, nu știu ; mi-aduc aminte numai că m'am deșteptat în brațele bătrânului portar, care mă contempla cu un aer de compătimire. Teribila criză trecu și în puține zile îmi reluai iarăși forța ce pierdusem. De atunci n'am mai primit nici o știre despre dânsa ; cu toate astea nu am încetat un moment măcar de a o iubi și o iubesc chiar acum când sunt pe marginea abisului.

Iată istoria vieții mele ; acum îți voi arăta și aceiace pretind dela amicitia ta.

— Vorbește, amicul meu, și voi împlini literalmente toate dorințele tale.

— Decapitarea mea o să fie mâine la 10 ore, nu e așa ?

— Dar poate până atunci să sosească iertarea.

— Iertarea mea ziseși !... Se vede că nu cunoști pe ducele Toscanei. Află amice, că el s'a vândut de mult inamicilor Italiei și astăzi suferă tristele consecințe ale imprudenței sale. El nu mai este decât o păpușe încoronată ; puterea este în mâna Stăpânului de peste munți, care sugă sângele sărmanei noastre patrii. Infamul acela care vede în fiecare italian un Gulielm Tell ²⁷⁾ va voi oare să mă libereze ? Rău cunoști lumea, iubite amice.

— Ai dreptate.

— Să lăsam dar, laoparte, spozițiunile. Măine mă vor omori în adevăr, asta s'a decretat și se va împlini. Ascultă acuma ultimile mele dorințe : să ceri corpul meu dela călăi ²¹⁾ și să-l îngropi în cimitirul din Pisa; iar funcțiunea funerară să se săvârșească la Santa Maria. Să rogi din partea mea pe don Anselmo organistul dela Santa Maria ca să execute la oficiul funerar Requescat în pacem, în re minore, pe care l'am compus în timpul când ocupam locul său. Ține cheia aceasta : ea este dela scrinul meu ; să deschizi acel scrin și să iei de acolo un buchet de flori ce-l am dela Contesa și inelul acela pe care mi l'a legat la gât sărmana mea mamă, atunci când s'a văzut nevoită a mă părăsi ca să-și apere onoarea, și să le dai acestea Contesei, când se va înturna în Pisa. Să-i arăți, iubite Gerolamo, că nefericitul Matteo n'a încetat un moment măcar de a o iubi. Să-i ceri, în numele amorului nostru, iertare pentru toate suferințele ce i-au cauzat funesta mea pasiune ; să-i arăți că am murit pronunțând numele Italiei și pe al ei ; și să o juri în numele inocentului meu amor, ca să fie acel inel ca suvenire a nenorocirilor noastre.

Repetai de al doilea jurământul ce făcusem că voi îndeplini ultimile lui dorințe, iar după aceia începurăm a conversa despre lucruri care nu aveau cea mai mică

²⁷⁾ Gulielm Tell, mântuitorul Elveției.

²⁸⁾ Executori sau găzi.

încăinare cu dureroasa lui pozițiune. Petrecurăm astfel până la opt ore de seară fără a zări în tot timpul acesta, pe trăsăturile feții sale, cea mai mică temere de moarte. Dar deodată se auziră mai multe lovituri în ușa bisericii: alergai să văz cine erau aceia ce băteau și ce voiau ei : deschisei ușa, dar ce grozăvie! Erau patru sacristani ²⁹⁾ îmbrăcați cu dominouri negre întocmai ca ale Dominicanilor și purtau pe umăr un sarcofagiu (cosciug), iar după dânșii venea confesorul Poliției însoțit de vreo zece călugări îmbrăcați cu ștofe negre și cu lumânări aprinse în mâini.

Atunci înțelesei tot, ei veneau să cânte lui Matteo ultimile rugăciuni ale celor repauzați.

La vederea acestor fantasme infernale, picioarele îmi slăbiră, pulsul începu a bate neregulat, eram aproape să-mi pierz rațiunea și simții pentru prima oară ce va să zică a muri ; cu toate astea eram preot și datoria mea era să merg înaintea acelor îngeri ai morții ; luai dar crucifixul în mâini și puindu-mă în capul lor, îi condusei până dinaintea altarului celui mare. Acolo ei se opriră și ordonară sacristanilor să pue sarcofagul jos, iar după aceia capelanul strigă : „l'olio santo, presto l'olio santo” ³⁰⁾, îi dădui numaidecât vasul cu oliul sfânt și mă depărtai plin de teroare.

Capelanul însă, deprins cu asemenea triste însărcinări, înaintă către Matteo și-l unse cu sfântul oliu. După aceia puse pă pacient în sarcofag și ordonă călugărilor să înceapă oficiul morților, dar abea ce auzii primele sunete ale orațiunii „de profundis” sângele din mine îngheță și căzui leșinat ; iar când mă deșteptai din acel somn de moarte, nu mai văzu în biserică pe nimeni, afară de capelanul care silea pe Matteo să-și facă confesiunea.

²⁹⁾ Sacristani sau becca morti se numesc aceia care îngroapă morții.

³⁰⁾ Olio Santo este mirul cel mare; în Italia este obicei a se unge cu mir osândiții la moarte.

— Nu voesc a mă confesa, zicea Matteo.

— Dar asta este un îndemn al lui Satan, care nemulțumindu-se că ți-a pierdut corpul voește acum să-ți piarză și sufletul.

— Minți, ipocritule, minți. Acei care mi-au pierdut corpul sunteți voi, hidoase jigăanii, care uitând misiunea voastră v'ați vândut cu totul inamicilor Italiei și speculați întocmai ca Iuda darul ce vi s'a dat de sus.

— Liniștește-te copilul meu și mărturisește omului lui Dumnezeu crimele tale.

— Om al lui Dumnezeu ! Nu te temi că acel Dumnezeu pe care îl profanezi, te va trăsni ? Tu să vorbești de Dumnezeu ? Tu care porți pe piept semnul trădării ! Spune infame, ce servicii ai făcut streinului de ți-a atârnat acea decorație pe piept ? Tu nu ai fost militar, nici politic, toată lumea știe că ești un imbecil, răspunde dar, prin ce alte merite, dacă nu prin trădări, ai dobândit acel semn al lui Cain.

— Sufer toate acestea și mai multe chiar, dar în numele lui Crist, fă-ți confesiunea.

— Știu că ești gata a suferi orice ultragiu, dar aceasta o faci numai fiindcă ești trimis aci, să smulgi cu orice preț secretele inimii mele. Află însă că eu m'am confesat.

— Și cine e confesorul acela care a cutezat ?...

— Fratele Gerolamo, acel adevărat preot al Mântuitorului nostru.

— Dar el nu are darul de a confesa.

— Ce-mi pasă ! Crist însuși a zis : „Mărturisiți-vă unul altuia păcatele și vă veți libera de dânsule” ; astfel am ales de confesor pe acela în care am avut încredere.

— Așa este, dar canoanele bisericesti se opun la aceasta.

— O știu ca și tine, dar acele canoane le-ați făcut voi, monștrilor, ca să spionați popoarele și să dați în mâna călăului pe fiii cei adevărați ai Domnului. Du-te de aci, piei din ochii mei, sbir al inamicilor patriei mele,

căci altfel mă vei aduce în stare a te ucide și a scăpa Italia încă de un trădător.

La aceste ultime fraze, Matteo se aruncă spre dânsul ca să-l sfâșie, dar lanțul ce-i ținea brațele legate la stâlp, îl opri de a săvârși această crimă. Atunci capelanul eși din biserică și se duse la Poliție ca să raporteze cele întâmplate.

— Ia spune-mi Gerolamo, cine mai era și acel capelan ? Sunt curios să aflu.

— Dar se va pierde șirul istoriei lui Matteo.

— Cât despre mine, nu te îngriji, căci am o memorie mai fericită decât a lui Artaxerxe Mnimon³¹⁾.

— Află dar că acel călugăr este un iezuit infernal vândut cu totul intereselor streinului ; de aceia când se osândește la moarte vre-un criminal politic, îl trimit pe dânsul să-i facă confesiunea și nu cunosc o confesiune săvârșită de acel sbir, care să nu fi adus cu sine noi arestări și condamnări la moarte.

— Incetează pentru numele lui Dumnezeu, căci mă cutremur.

— Să venim dar, la istoria noastră. Pe dată ce eși din biserică confesorul Poliției, Matteo luă iarăși liniștea sa dinainte și conversarăm până la Angelo. Atunci îl strânsei în brațele mele și mă despărții de dânsul ca să iau parte cu confracții mei la rugăciune.

Noaptea trecu, ca să dea loc zilei fatale în care era să văd pe amicul meu dându-și ultima respirație. Soarele se ridicase deasupra lanțului Apeninilor și lucea de o lumină stranie. Orașul luase un aspect de jale, iar pe fața locuitorilor erau adânc imprimată dezolațiunea și anxietatea.

Primul semnal al executării amicului meu se dete printr'o împușcătură de tun. Clopotele începură a răspândi în aer lugubru lor sunet. Piața armelor se umplu de

³¹⁾ Un rege al Perșilor care avea o memorie extraordinară.

guarzi armați ca de rezbél și gata de a face foc la primul semnal.

Indreptai pașii către capela arzândă ca să îmbrățișez și să dau ultima sărutare scumpului meu Matteo.

Intrai înăuntru și-l găsi înconjurat de guardii. Curajul însă ce văzui într'însul chiar în acele teribile momente, mă făcu să-l admir și să-l respect. Nu trecu mult timp și veni executorul cu ajutorii săi și ceru să examineze pe condamnat. Guardiele se deteră în lături și făcură loc aceluî înger al morții, care prin aspectul său cel crud și culoarea vestmântului său, umplu de groază pe cei ce-l priveau în față, afară de Matteo, care cu un zâmbet foarte natural îi zise :

— Veniși în fine, amicul meu.

— Da, curajosule june, răspunse executorul cu un aer plin de întristare.

— Așa este, că tu o să fii bun cu mine ?

— Auzi acolo, bun !... Dar un călău poate fi bun cu cineva ?

— Poate prea bine, mai cu seamă când rugăciunea ce i se aduce nu l'ar vătăma !

— Vorbește și voi vedea !...

— Apropie-te amice, privește (ii arată gâtul) hai ? ce zici ?

— Ce să zic ? Ai un gât foarte bun ca să-ți fie capul pe umeri un timp îndelungat.

— Nu m'ai înțeles.

— Vorbește mai deslușit.

— Voim să zic că gâtul meu nu are o mare oboseală ca să fie tăiat.

— O crez și eu aceasta.

— Dacă este așa, te rog să-l tai dintr'o singură lovitură.

— Fii liniștit ; vei fi servit atât de bine că îmi vei mulțumi odată.

În momentul când executorul pronunța aceste ultime

fraze se auzi o a doua descărcătură de tun. Atunci se deschiseră porțile capelei și scoaseră pe condamnat afară ca să-l ducă la locul pierzării. Cortegiul funebru era organizat astfel : în capul procesiunii erau frații mizericordiei ținând crucifixul și cele două stindarde ale ordinului. După dânșii veneau cei patru ciocli (becca morti) care duceau sacrofogul ; apoi o parte din comunitatea dominicanilor desculți înveliți în mantalele lor cu capușoane și ținând în mâini lumânări aprinse. În mijloc sta Matteo îmbrăcat în vestminte albe, desculț și cu capul descoperit. La spatele său sta călăul și ajutoarele lui ; iar după dânșii veneau frații carmeliți cu stindardul ordinului lor.

La un nou semnal ce se dete, cortegiul începu a se mișca, însă cu pași foarte lini din cauză mulțimii popoului, care venind din toate părțile Toscanei, ca să privească execuția ; dar când ajunse în ulița cea mare (via grande) spectacolul se schimbă cu totul. Dacă până aci vedeai o populație plină de curiozitate, alergând din toate părțile ca să privească figura condamnatului, ei bine, populațiunea aceia, cum văzu angelica figură a lui Matteo și curajul cel fără exemplu, rămase uimită, iar după aceia, începu a striga : să se ierte condamnatul !

Damele ce stau în balcoane și cele ce ieșiseră la ferestre ca să privească spectacolul, arunca necontentit flori și cu ochii plini de lacrimi strigau : „Morte agli stranieri, sia libero l'innocente !”.

Matteo la toate aceste demonstrațiuni de pietate, răspundea printr'un zâmbet foarte natural și plin de recunoștință.

Cortegiul deși uneori împins înainte, iar alte ori, ținut în loc de înfuriatele valuri ale populației, ajunse finalmente în piața Armelor, locul destinat pentru executare.

Acı gendarmeria formă un cerc în care coprinse eșafodul, pe condamnat împreună cu executorul și o parte din frații carmeliți.

Semnalul executării se dete, dar pe când mulțimea aștepta să vadă pe condamnat urcând scările eșafodului împreună cu călăul și pe acesta din urmă manevrând tierul omorător pe deasupra capului victimei sale, se auzi din toate părțile strigând : Călăul a dispărut ! Să trăiască călăul, el este un bun italian !

Aceste exaltări de bucurie nu durară mult, căci un om investit în uniformă de sbir, veni cu iuțea fulgerului și înfipse în pieptul lui Matteo un pumnal pe care îl avea în mână, apoi dispăru tot așa de iute, precum apăruse. Atunci poporul înfuriat până la turbare, se împărți în două părți, unii alergau să prinză pe asasini, iar ceilalți duceau pe Matteo leșinat și plin de sânge.

Pe când se urmau toate acestea, un nou sgomot se auzi despre ulița cea mare. Ascultai cu atențiune și auzii cuvintele „la grazia, la grazia !”. Deodată însă cu aceste strigări văzui un nor de popor, venind tot din partea din care se auzeau vocile. Ei purtau pe brațele lor un preot bătrân și neputincios, care abia mai da semne de viață ; în urma acestui preot, venea o femeie ca de patruzeci și cinci de ani cu un pergament în mână pe care îl arăta mulțimii strigând : „Aduc grație pentru Matteo, pentru nenorocitul meu fiu !... În fine ajunseră dinaintea eșafodului, deteră cartea de ertare în mâna grefierului și dobândiră voe a luat corpul lui Matteo pe care-l duseră în palatul episcopal, abia mai dând semne de viață. După aceea chemară pe chirurgul orașului, care după ce examinează plaga și o legă, zise : suferindul nu este în pericol, dar are mare nevoie de liniște ca să nu i se iriteze sângele, lăsați-l cu mine și răspunz eu de viața lui.

A doua zi chirurgul declară că bolnavul se află afară de orice pericol și dorește să ne vadă. Intrai la dânsul împreună cu bătrânul său părinte și îl găsirăm întocmai ca o floare bătută de vântul cel rece al iernei; pe buzele lui plana un surâs încântător și plin de inocență ; el visa. Și ce ar fi putut el să viseze dacă nu pe amanta sa, pe

acea care îi procurase primele vise de amor ? Dar pe când priveau cu nesaț seninătatea feții sale, fruntea lui deodată se încreți ca undele oceanului agitate de tempestă ; o mișcare convulsivă domină tot corpul său și începu să aiureze.

În această viață vizionară, în care sufletul sfărâmând lanțurile materiei, se avântă către imperiul acelei fericiri ce nu se poate gusta decât în vis, el plângea pe amanta sa. „Ce va fi făcând ea ? Poate că va fi murit departe de patria sa, departe de subiectul amorului ei ! Dar nu, ea n'a murit și pe când eu sufer, ea poate stă rezemată pe pieptul consoartei ei, și gustă acea fericire la care eu nu am cutezat a mă gândi”.

Această criză nervoasă trecu și liniștea își luă iarăși locul său pe fața suferindului.

În timpul acesta se auzi un sgomot de trăsură în curtea palatului ; mă apropiai de fereastră și văzui într'adevăr o trăsură ce aducea două doamne ; ea se opri la scara palatului iar damele se coborâră jos. Atunci bătrânul îmi zise : Du-te Gerolamo, de primește pe acele două femei ; ele vin la noi.

Coborâi scara palatului și primii pe acele două dame, cu toată curtoazia reclamată de obiceiul timpului. Una dintre dânsle era cam trecută în etate, iar cealaltă era tocmai în anii pasiunilor și frumoasă ca un înger. Pe cea dintâi o cunoscui : era femeia ce adusese grația lui Matteo, era mama lui ; pe cea de a doua însă, cu toate silințele ce pusei, nu o putui cunoaște. Tot ce putui observa era paloarea mortală ce sta imprimată pe trăsăturile feței sale.

După ce schimbarăm câteva expresiuni de politețe, amândouă aceste femei mă întrebă deodată :

— Cum se află Matteo ?

— Foarte bine.

— Dar plaga ?

— Este aproape a se închide.

— Fie lăudat numele Domnului ! Dar abatele Don Anselmo cum se află ?

— Nu am onoarea a cunoaște pe acest abate.

— Dar bine, el este părintele lui Matteo.

— Condu-ne numai decât în acea cameră, că avem mare dorință de a-i vedea pe amândoi.

— Cu toată plăcerea ; dar cată să cer mai întâi consimțământul bătrânului ; până atunci binevoiiți a intra în acest salon.

Le condusei pe amândoă în micul salon, iar după aceea intrai în camera lui Matteo și arătai bătrânului dorința ce aveau acele dame de a-l vizita. El primi cu bucurie cererea lor și mă trimise să le anunț că pot intra ; după ce le făcui cunoscut că bolnavul doarme și le rugai să ia precauțiuni ca să nu-i turbure liniștea somnului, intrai împreună cu dânsese în camera suferindului.

În intervalul acesta Matteo se deșteptase și cerea să se ridice puțin ca să privească pe bătrânul său părinte. Astfel dar, când intrarăm la dânsul, el sta cu fața în sus, puțin cam ridicat și sprijinit pe o pernă.

La vederea damei celei june el dete un țipăt și cercă să se ridice de pe pat, dar forțele îl părăsiră și căzu în nesimțire. Plaga se deschise iarăși și un torent de sânge negru începu a curge dintr'însa. Chirurgul fu chemat de-al doilea ; el îi dete tot ajutorul putincios, dar de astă dată declară că bolnavul nu mai poate trăi decât douăzeci și patru de ore.

Prezicerea lui se împlini. Matteo părăsi lumea aceasta, dându-și ultima respirație în brațele sorei și amantei sale, a mamei și bunului său părinte. Sufletul său se înălță către tronul celui Prea Înalt, întocmai ca parfumul inocentelor flori ale primăverii. Iar rămășițele mortale se depuse în cimitirul cel dela Pisa, sub un mausoleu de marmură pe care stă scris :

NATO PER ESSERE INFELICE
 NON TROVAI RIPOSO CHE
 SOTTO IL FREDO MARMO CHE
 COPRE LE MIE SPOGLIE MORTALI
 MDCCCL JUNIO XXV

La capul acestui mormânt ce închide în sine, ultima speranță a trei ființe nenorocite, se vede și până în ziua aceasta un chiparos verde și stufos, în care se adună păsările cerului de intonează melodioasele lor concerte; iar călătorul obosit de suferințe privește lăcrămând acest ultim azil al nefericirii; apoi ridicându-și ochii către cer chiamă mizericordia divină asupra răposatului.

Aci fratele Gerolamo, termină funesta istorie a lui Matteo Cipriani.

Eșirăm din delicioasa grădină a mănăstirei Dominicanelor de pe colina Fiesole cu ochii plini de lacrimi.

După puțin părăsim mănăstirea împreună cu amicul și camaradul meu Geraldini și ne întorserăm la Florența, unde ne aștepta reprezentarea operei „Il giuramento” de Mercadante la teatrul Pergola. Admirarăm acest cap de operă, ce unește în sine poezia și filosofia muzicală, iar după aceea străbăturăm frumosul bulevard (Il Casso) de la Santa Maria del Fiore și mersem la cafeneaua lui Galien ca să aflăm noutăți. Acolo avui ocazia să strâng mâna celebrului Mercadante și să-i adresez sincerile mele complimente pentru fericitele momente ce-mi procurase în acea seară frumoasele melodii ale operei sale.

A doua zi, pe la șase ore dimineața, zisei adio Florenței, acel locaș al frumoaselor arte și al poeziei, și mă pusei în careta căii ferate ce duce la Pisa.

Cum ajunsei în acel oraș, mă îndreptai către cimitirul cel nou, unde după puține cercetări, găsi piatra sepulcrală ce acoperea corpul lui Matteo.

Era pe la opt ore, roua cerului nu se ridicase de pe iarba cea verde ca smarandul.

La apropierea mea de acea piatră, două prigori³²⁾ sburară după dânsa, lăsând să se auză lamentabilul accent al vocii lor.

Privii cu dezolațiune rece marmura sub care se topea inima lui Matteo, zdrobită de nefericire în etatea florilor și a viselor de amor și plecând genuchile la pământ, ridicai către cer ochii plini de lacrimi și rugai pe alinătorul suferințelor să primească acel suflet inocent în paradisul fericirii celei nepieritoare și să console inimile acestora ce suferă în întristare pierderea lui.

Florența, 1858, Juniu 5.

³²⁾ Se zice că prigoriele nu beau decât rouă, iar în timpii de secetă ele rătăcesc pe câmp și își temperează setea sorbind aer.

NOTE LA „NUVELE”

Opera literară a lui Nicolae Filimon se compune din cele trei volume de narațiuni publicate de el („Escursiuni în Germania meridională” 1860 ; „Matteo Cipriani și Monumentul maiestrului Donizetti, două nuvele” 1861 ; „Ciocoi vechi și noi” 1863), din numeroase cronicile muzicale, povestiri populare și o traducere în colaborare (cu I. Valentineanu) a libretului operei Nabucudonosor.

Dintre aceste scrieri, romanul „Ciocoi vechi și noi” s’a bucurat de cel mai mare succes, fiind retipărit după moartea autorului, de vreo zece ori, în ediții de valoare inegală, în fruntea cărora stă ediția comentată a d-lui G. Baiculescu (Scrișul românesc, Craiova, 1931) prin bogăția documentării și ediția N. Mihăescu (Cugetarea, 1941) care pune accentul pe valoarea de scriitor a autorului.

Nuvelele s’au bucurat de mai puțină cătare. Singură „Nenorocirile unui slujnicar” a apărut în două ediții : M. Dragomirescu, Bibl. Căminul, 1916 și G. Baiculescu, 1933. Celelalte scrieri nu au mai fost retipărite până în prezent.

În schimb, în anii din urmă s’a observat un interes deosebit pentru Filimon, întreținut în cea mai mare parte tot de activitatea de cercetător și editor a specialistului filimonescian, care este d. G. Baiculescu ; domnia sa a dat în „Studii Italiene” 1940, o examinare critică a cronicilor muzicale ale lui Filimon, iar în 1941, un alt studiu despre activitatea folkloristică a lui N. F.” (Buco-

vina), din care reese că F. a fost inițiatorul scrierilor de basme în Muntenia, îndeletnicire în care s'a remarcat apoi, continuatorul său direct, Petre Ispirescu.

Ca nuvelistică, Filimon a produs cele două nuvele cuprinse în volumul „Matteo Cipriani”, adică nuvela cu acelaș titlu și „Nenorocirile unui slujnicar” (pe care nici nu o pune pe coperta cărții sale, dând preferință în schimb impresiunilor din „Monumentul maeistrului Donizetti”), apoi „Frederic Staaps” o povestire formând cap. XIX din „Escursiuni” și, în sfârșit „Ascanio și Eleonora”, nuvela pe care a început a o tipări în 1860 în paginile „Naționalului”, dar care a rămas neterminată.

Am ales pentru prezenta reeditare, cele „două nuvele” din volumul din 1861, excluzând notele de călătorie la Bergamo, care-și au locul alături de „Escursiuni”.

Scriind aceste două nuvele, Filimon se arată puternic influențat de curentul italianizant al lui Heliade, cu atât mai mult, cu cât el însuși era un îndrăgostit de oamenii și de arta peninsulei. De aceea el scrie vedute (vederi), monaster (mânăstire), mol (dig), altă (înaltă), belle colline, sosteniment, redempțiunea animei, până și adoperai (folosii) ! Toate aceste italianisme forțate le-am înlocuit cu echivalentele românești, lăsând însă tot ce este necesar pentru a evoca epoca și a nu altera stilul. Neapărat că la transcriere, am folosit ortografia curentă; în plus am îndreptat greșelile ortografice inițiale, datorite erorilor de tipar sau chiar nesiguranței autorului : Gionavi (Giovanni), via da bravi (vita d. b.), Mateo (Matteo), San Galo (San Gallo), Piza (Pisa), Romaneli (Romanelli), Francesca de Rimini (F. da R.), Pupliu (Publiu), Inspruck (Insbruck), Hougo (Hugo), etc.

Se mai observă apoi în scrierea acestor nuvele formele franțuzești tipice în construcțiile de frază : „erai tu care...”, „este părintele tău, care...” și în fine „un serviciu lângă dânsa”.

În ce privește expunerea subiectului, Filimon proce-

dează ca la alcătuirea unor librete de operă, cu declamații grandelocvente, cu cuvinte tari (teribil, infernal, blasfem) la fiecare pagină ; eroii însăși, se comportă ca pe scenă, cu atitudini dramatice, gesturi desordonate, spaime, mister, etc. Matteo, de pildă, leșină în serie ; contesa leșină și ea, bătrânul capelan de asemeni ; până și călugărul povestitor Gerolamo, leșină, dar ce e dreptul, numai odată. Descrierea executării nereușite din „piața armelor” evocă mișcarea masselor pe o scenă de teatru, cu figurație bogată („coriști” de teatru în proză, cum ar zice Filimon). Vorbirea eroilor este protocolară, demnă de marele secol... sau de opera italiană. În cercetarea lui Râmătorian de la poliție „sbirii” nu i se adresează o singură dată măcar, cu „mă” !, ci numai cu „domnule”, chiar dacă i se moaie spinarea cu teaca sabiei, sau i se roșesc alte părți cu nuielile. Unul dintre „sbiri” (marotta lui Filimon : și călugărul infernal de la Fiesole a fost sbir !) se numește Ioniță, dar tovarășul lui, George. Câte odată manierismul sbirilor ajunge la forme irezistibile ca în amenințarea : „să spui și laptele care l'ai supt la țâța mumei d-tale” (pag. 106). Acestea, ca și „scelerații care sug sângele popoarelor” (pag. 127), și „nu va consimți la pasiunea mea”, etc., au fost prada de mai târziu a lui Caragiale, care le-a compromis pentru totdeauna sub povara ridicolului.

Cu toate aceste scăderi, nuvelele lui Filimon au calități care le asigură supraviețuirea. „Slujnicarii” bunăoară, rămâne o interesantă descriere a moravurilor dintr'o epocă de tranziție, când tineretul începuse a alerga după slujbe, deși nu avea nici cea mai elementară pregătire, trăind din expediente, dar ocolind munca. Ideia aceasta Filimon a schițat-o, dar n'a desăvârșit-o, motiv pentru care s'a simțit obligat să adauge un Post-Scriptum, care însă nu este consecința logică și obligatorie a celor cuprinse în nuvelă.

Critica i-a recunoscut meritele, ca și defectele, căci

dacă Filimon atacă problema pe plan satiric, nu se menține aici, ci exagerează, trecând la șarje (Perpessicius).

El simțea ridicolul aceluși romantism deșuchiat, voia să-l combată, dar nu se putea el însuși, bine desbăra de el. În Râmătorian, Filimon a trasat primele contururi ale unui personaj, pe care apoi Caragiale l-a portretizat în Rică Venturiano (M. Dragomirescu).

În orice caz, cu „Slujnicarii”, una dintre cele mai bune critici sociale ale vremii când a fost scrisă, Filimon a pus în literatura noastră piatra de temelie a nuvelei sociale (Iorga).

„Matteo Cipriani” a preocupat foarte puțin critica, socotind-o o scriere de valoare redusă, așa cum și este. Dar interesul acestei compuneri noi, îl găsim în slăvirea patriotismului prin jertfa unui tânăr revoluționar, carbonar. Filimon, om al vremii sale, pătruns de curentele naționaliste ale epocii, pune ideia de Patrie, în rând cu iubirea, dar deasupra altor sentimente, cum ar fi cel religios („mai puțin călugăr și mai mult cetățean!”). Situația specială din Italia, unde domnia pământească a Sfântului Scaun se opunea unității italiene, îl face a pune în gura personagiilor sale acuzații grave contra ordinilor călugărești, învinuiri care azi solicită zâmbetul. Filimon nu ne-a lăsat alte însemnări ale vizitei sale în Italia, din care să aflăm pe cine a cunoscut acolo. Dar bănuim, că el a fost în legătură cu tinerimea revoluționară, carbonară. În „Matteo Cipriani”, Filimon se extaziază în fața unei marmure sculptate de Romanelli. În lista operilor de seamă ale acestui sculptor, nu este trecută însă și Francesca da Rimini. Analiza sentimentelor ce evocă acea statuie, ne fac să credem că Filimon a văzut-o poate chiar în atelierul lui Romanelli, care a avut o bogată activitate revoluționară, cu arestări și exilări. Dacă vreodată s’ar cerceta arhivele societăților secrete italiene (subiect citat de Filimon) și românești, poate că s’ar

găsi date interesante privitoare la Filimon și la călătoria lui în Italian.

Pag. 78 : „Slujnicarii se recrutează mai totdeauna dintre gentilomii de mahala și mai cu seamă din mahalalele Cuibul cu barză, Popa Chițul și biserica lui Târcă”.

Alăturarea acestor trei mahalale, primele două relativ centrale și a treia excentrică, ne dă de gândit că este aici o aluzie directă la personajele caricatate sub numele Râmătorian și Găinescul. (Vezi pag. 44).

„Fetele de pe la marșande” : marchande des modes, adică „modiste”.

„Lion de Paris” : „Lion” era denumit cineva foarte bogat și elegant.

Pag. 82 : „Râmătorian”, nume compus ca să ridiculizeze moda schimbărilor de nume, inaugurată de răposatul profesor craiovean Fontanini.

„Paladiu” : garanție, ocrotire ; de la statuia zeiței Pallas a cărei posesiune asigura salvarea Troiei.

Pag. 83 : Pentru „atentatul contra caimacamului” vezi pag. 44—46, nota. Se asvârlișe în camera caimacamului lancu Manu, care avea case pe locul actualii Fundații Carol I, o bombă de sticlă.

„Hoetsch și Muller” : Magazinul Müller, din colțul căii Victoriei cu Pasajul Român, a existat până în anii din urmă.

Pag. 86. Pomojnic : ajutor de zapciu, subprefect.

Paralogii : vorbe fără șir (pologhii).

Pag. 89 : Șef de masă = șef de birou.

Pag. 89 : Coșut husar = husar de ai lui Kossuth.

Pag. 94 : Orașul bănățean Caransebeș este trecut de Filimon drept satul Caran-Sebeș din Transilvania. El idealizează pe Rezi, cea delicată ca un silf (geniu aerian), punând-o în contrast cu femeile de la noi, care având o asemenea frumusețe s’ar vinde ! Este o atitudine de satiră exagerată și neîndreptătită,

mai ales că juna maghiară nu este, în chiar descrierea lui Filimon, un model de virtute.

Pag. 98 : A la Coșut. Este vorba de popularul personaj al epocii Lajos Kossuth, om politic maghiar și ziarist (1802—1894). A făcut agitație politică împotriva Habsburgilor, unit cu revoluționarii italieni (Manin). Mișcarea a fost înăbușită prin ocuparea Ungariei de oștile rusești ale Țarului Nicolae. Kossuth a fugit în Turcia, pribegind apoi și prin alte țări 45 de ani. A murit în Italia. Ungurii îl socotesc erou național.

Pag. 101 : Filimon îl face pe Râmătorian adeptul canalizării Dâmboviței, cu scop satiric, dar satira nu are priză decât la ungerea cu seu a scândurilor din fundul gârlei. Ideea se discuta atunci și a fost realizată peste vreo douăzeci de ani.

Pag. 104 : Marele Mongol, adică mai corect marele Mogol.

Pag. 105 : nu metahirisesc, nu mă ocup, nu obișnuesc (din grecește).

tacrir, proces verbal (din turcește).

Pag. 112 : isnafi, breslași (din turcește).

Pag. 114 : Karneade, Carneade filosof grec, născut la 214 î. Cr.

Pag. 116 : Paria, nume dat în hindustană indivizilor lipsiți de orice drepturi religioase sau sociale, fie prin naștere, fie prin excluderea din societatea brahmanică.

Pag. 118 : Architectul Geoadot este în realitate Jadot, ceea ce dovedește că Filimon a ascultat lămuririle cuiva (Geraldini ?) și le-a notat așa cum le-a auzit. La fel cu *Banano* de mai jos.

Pag. 120 : Chi dura, vince ! Cine rezistă reușește. *Galerieni :* criminali osândiți la galeră (corabie care înainta cu pânze, dar în lipsa vântului, cu vâsle). *Masa*

călugărilor nu-l ispitea pe Filimon, ca vestitul *menu* citat de Ion Ghica : Icre proaspete cu lămâie de Mesina, măsline de Tesalia, etc.

Pag. 124 : *Așa să trăiești!* bucureștenism pe colinele fiesolane.

Pag. 127 : nota 10. *Contele Montalembert* (Ch. Forbes) născut 1810, mort 1870. Om politic și publicist. Împreună cu Laménais și Lacordaire au dus prin *Avenir* (1830) o luptă aprigă pentru libertate și dreptate pe baza religiei catolice, care comportă însă o biserică modernizată în sensul liberal pe baza separației de stat, emancipării popoarelor oprimate, libertății învățământului și tiparului. Acțiunea n'a fost aprobată de Sfântul Scaun. Montalembert s'a supus ; ceilalți doi au rezistat. Montalembert, mai târziu, a continuat lupta pentru libertatea învățământului. Partizanii lui au reușit a trimite în camera din 1846, un număr impresionant de deputați : 140. Catolic fervent, a combătut pe Cavour și acțiunea pentru unitatea Italiei, care nu se putea înfăptui decât prin desființarea domniei pământene a Papei. La aceasta face aluzie Filimon, prin gura călugărului carbonar.

Pag. 129 : metohuri (Filimon scrie *metoașe*) : casele dela oraș, proprietăți ale mănăstirilor, la care trăgeau respectivii călugări.

Pag. 134 : *Gonfalonier* : purtătorul steagului cetății (Gonfalone) ; nai târziu căpetenia unui oraș.

Pag. 143 : Pasquale Romanelli (1812—1887) sculptor, discipol și colaborator al marelui statuar Lorenzo Bartolini. A făcut mai multe opere meritorii. Patriot fervent, înscris în „Giovine Italia”, prieten cu cei mai mulți agitatori toscani, arestat în 1845, voluntar în 1848, exilat. Incepătorul unei familii de artiști : fiul și nepotul au fost tot sculptori. Ultimul a lucrat monumente în România.

Pag. 144 : Notă. *Banano din Pisa* este un Bonanno vezi nota de mai sus.

Pag. 160 : *Mercadante* Saverio (1795—1870) compozitor, a scris multe opere (*l'Apoteosi d'Ercole*, *Donna Caritea*, *Il Giuramento cântat la Scala în 1837*, *la Vestale*, *Il proscritto*, *Leonora*, etc.), foarte admirate de contemporani, dar curând cu totul uitate. La patru ani după ce l'a văzut Filimon, a orbit.

VERIFICAT
1987

TABLA DE MATERII

	<u>Pagina</u>
Introducere	5
Cum a cunoscut N. Filimon pe Anton Pann	7
Insemnări despre părinții lui N. Filimon	18
N. Filimon	32
Anexe	48
Nenorocirile unui slujnicar	77
Matteo Cipriani	118
Note	162

